

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02666

TSVISHN YAMEN UN LENDER

Joseph Opatoshu



NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוסף אפאטאשו

צווישן ימען און לענדער

אריזע קיין ארץ-ישראל

ארויסגעגעבן דורך „ליטעראַטורע פּאַסטער“

1937

*

וואַרשע

PRINTED IN POLAND

J. Opatoszu — Cwiszn jamen un lender

Nakladem tyg. „Literarische Bleter“, Warszawa, 1937

Druk. „Grafia“, Warszawa.

א'נ'ה א'ל'ט

זייט

1. אויף דער שיף „אלימפיק“ — 5
2. אלעקסאנדריע — 15
3. וואָס איז יידישקייט? — 24
4. עין־חרוד — 32
5. טבריה — 42
6. ירושלים — 54
7. אַ דין-תורה — 61
8. עטל — 67
9. שטיינער — 74
10. אין דער סאַטמאַרע מוצא — 82
11. דער שטריק — 90

1. אויף דער „אלימפיק“

אָנהויב מאַן, ווען דער הימל איז געווען טיף און בלוי, די קיילעכדיקע שיף־פענסטערלעך ברייט צעעפנט, האָבן ים־ווינטלעך פראַנק און פריי געשפּאַצירט איבער די קילע און טונקעלע קאָי־טעם. אינם צעשטראַלטן פּרימאָרגן, וואָס האָט זיך געריסן פון מזרח מיט אזא עזות, האָט אַלץ געגרינט — דער ים, די לופט, די ווינטלעך. די זון האָט געבלענדט, אָבער קוים געוואַרעמט. פון ים האָט זיך נאָך אַלץ געטראָגן אַ קילקייט — אַ קילקייט, וואָס הייַ טערט אויף, שטאַרקט און דער מענטש ווערט יינגער, טראָגט זיך פון איין דעק אויף דער צווייטער, איז גרייט זיך צו פאַרמעסטן מיט די ים־ווינטן. און דעם מענטש איז גוט מיטן בלויען הימל, מיטן גרינלעכן ים, מיט דער נאָך גרינלעכער שוים, וואָס שפּאַרט זיך פון ביידע זייטן שיף, ווי אַ ריזיקער, צעדריוולטער פעכער, ווינט זיך ווי צעשמאַלצן ביר־גלאַז.

אין אזא פּרימאָרגן האָט אַ סטואַרד צוויימאַל אָנגעקלאַפט

אין אַ טוריסטן־קאָיוטע:

— מיסטער נעש! מיסטער נעש!

נעש האָט זיך אַ רים געמאַן פונם וואַנט־בעטל:

— ווער איז?

— ס'איז צען מינוט נאָך זיבן, מיסטער נעש.

נעש האָט זיך אויפגעזעצט:

— גוט.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט — אַ קראַנפאַס, אַן עלעקטרישער פעכער, אָנגעמאַעכץ, געפעק. אופן טיש — אַ צעעפנט בוך און מאַראַנצן-שאַלעכץ. דורך דעם אָפענעם פענסטער האָט דער ים, אַ גרינלעכער, אַ רויקער, זיך געקנייטשט. ווי איז ער געווען, נעש? ער האָט זיך גוט אויסגעריבן די אויגן און עס האָט גענומען אַ ווייל, ביז ער האָט פון זיך אָפגעשאַקלט די נאַכטיקע וועלט און איז אַריבער אין דער טאַניקער.

נעש איז אַראָפּ פון בעמל. קילע ווינטלעך האַבן אים דורכ-גענומען, אָפגעפרישט און אויפגעהייטערט. נעש איז געפאַרן מיט דער „אַלימפיק“ קיין שערבורג. פון שערבורג וועט ער פאַרן קיין מאַרסעל און פון דאָרט מיט אַ פראַנצויזישער שיף קיין ארץ-ישראל. מאַרסעל, אַלעקסאַנדריע, יפו. דער וועג איז אַן אויסגע-טראַטענער, אַלט — יאַרהונדערטער. ווער איז שוין אַלץ דאָ נישט דורכגעגאַנגען?

נעש האָט זיך אַ צי געטאָן, זיך פאַרמאַסטן מיט די פויסטן אין דער לופט אַרײַן. איין מאָל, נאָך אַמאָל, אַ דריט מאָל. צו וואָס האָט מען אים אזוי פרי אויפגעוועקט? דאָס האָט ער, נעש, זיך אַליין געהייסן אויפּוועקן, געוואָלט זען, ווי מען וועט דעם ניו-יאָרקער פּרעסער זיין רעכט טאָן, ווי מען וועט אים אינמיטן ים ברענגען צו קברישראל.

און דער ים האָט נישט געשטורעמט, נישט געשליידערט די שיף, נישט געשפּאַרט ביי די פּאַסאַזשירן די געדערעם אין האַלץ אַרײַן. דער פרימאַרגן, אָנגעלאָדנט מיט אוצרות, האָט זיך גע-קייקלט איבערן ים, פאַרשטעקט אין יעדן וואַסער-בויג, אין יעדן וואַסער-קנייטש, גאַלד און זילבער, גאַלד און זילבער.

נעש האָט זיך אָנגעטאָן. ער האָט געשנורעוועט די שיך און געטראַכט, אַז ביים „כשר-טיש“ אויף דער „אַלימפיק“ וועט איצט בלוז זיצן דאָס לאַנדאַנער מיידל. נעכטן איז נאָך ביים לאַנגן טיש אויך געזעסן דער פּרעסער, אַ שווערער, אָפגעאַרבעטער ייד פון אַ יאָר פּופציק, וואָס האָט געליטן פון אַסטמע. דאָס לאַנדאַנער

מיידל איז געקומען קיין ניו-יאָרק זוכן אַ חתן. זי איז אָפּגעווען
 אין ניו-יאָרק אַ יאָר צייט און פּאַרט צוריק קיין לאַנדאָן און
 אַנטווישטע. זי האָט געמענהט, אַז די יידן, וואָס זי האָט אין ניו-
 יאָרק באַגעגנט, זענען ערגער פון געצנדינערס, ווייסן נישט פון
 קיין שבת, פון קיין יום-טוב, גלייבן אין איין זאך — אין געלט.
 און דאָס, וואָס ס'לאַנדאָנער מיידל האָט פאַרמאָגט און וואָס זי
 האָט געדאַרפט אוועקנעבן, האָט זי מיט שטאַלץ צוריקגעפירט
 קיין לאַנדאָן, נישט פאַרנונען עס די ניו-יאָרקער „געצנדינערס“.
 דער צווייטער פּאַסאַזשיר פונם „כשרן טיש“, האָט איבער
 דרייסיק יאָר געפּרעסט אין ניו-יאָרק רעק, אָנגעוויירן ביי דער אַר-
 בעט ס'געזונט. ער איז געווען גליקלעך, וואָס ער פּאַרט אַהיים,
 וועט שטעלן טאַטע-מאַמע מצבות, וועט זען חתונה צו מאַכן
 אַ שוועסטערס פאַרזעסענע טאַכטער. דערצו האָט ער געגלויבט,
 אַז די נסיעה איבערן ים וועט ביי אים צונעמען די אַסטמע. פּאַרט
 ער שוין צוויי מעת-לעת און די לונגען זענען פול מיט לופט —
 אַ מחיה. און ער וועט טאַקע מיט די אייגענע אויגן נאָך אַמאָל
 אַנקוקן פּלאַצס. דאָרט איז ער געבוירן געוואָרן, דאָרט איז ער
 אויסגעוואַקסן און דאָרט האָט ער חתונה געהאַט. אין די פּלאַצקער
 וועלדער, טרוקענע, סאַסנאווע וועלדער, וועט ער געזונט ווערן, מוז
 ער געזונט ווערן. פאַר די דרייסיק יאָר אין אַמעריקע האָט ער
 געהאַט איין חלום — זיך נאָכאַמאָל דורכשפּאַצירן איבער דער
 לאַנגער, וואַרשעווער גאַס, וווּ ער איז געבוירן געוואָרן. און דער
 חלום האָט געהאַלטן ביים מקוים ווערן. פון גרויס פרייד האָט דער
 פּרעסער נישט אויפגעהערט צו שטעלן „סקאַטש“, געטרונקען
 ברודערשאַפט מיט וועמען ס'האָט זיך געמאַכט. צום פּרעסערס
 שמחה איז קיין שיר נישט געווען. ס'האָט אויסגעזען, אַז דאָס
 געלט, וואָס ער האָט געקליבן אַ גאַנץ לעבן, וועט ער אויף דער
 שיף צעטרענצלען. ער איז כמעט נישט אַרויס פונם טרונקזאַל.
 עס איז צוגעפאַלן אַ האַרץ-אַטאַס. מען האָט אים גענומען אין
 שפיטאַל אַרײַן. דער האַרץ-אַטאַס האָט נישט נאָכגעלאָזט. אַרום
 האַלבע נאַכט איז דער פּרעסער געשטאַרבן. עס איז געווען

טויזנט מייל פון ניר-יאָרק, איבער צוויי טויזנט מייל פון שער-בורג.

נעש איז אַרויף אויף דער דעק. די פּאַסאַזשירן זענען נאָך געשלאָפֿן. מאַטראַסן אין גומענע שטיוול האָבן פּאַרענדיקט דאָס וואַשן פון דער דעק. דער הימל איז געווען בלוּי, דער ים — גרין. און פון מזרח האָט די זון, אַ יונגע, געשליידערט אין דער טיפּער גרינקייט — גאָלד, זילבער, ברייאַנטן.

פונם העכסטן דעק איז אָנגעקומען אַ פּאַרל. די לעדערנע רעקלעך צעקנעפּלט, די שויבערס אויף די בלויווע קעפּ — צע-ווינטלט. און אין די יונגע, אָפענע פּנימער, געוויינלעכע פּנימער, איז געווען אַזאַ אומרו, אַז מען האָט געמוזט זיך אָפשטעלן און זיי נאָכקוקן. דאָס פּאַרל — ער אַכצן, זי זיבעצן — איז געפּאַרן קיין ארץ-ישׂראל, געפּאַרן אַרבעטן אין אַן אַמעריקאַנער קבוצה. זיי האָבן דערזען נעשן און זייערע פּנימער צעשמיסן פון ווינט, האָבן אויפגעלויכטן:

— אַ גוטן מאָרגן, חבר נעש.

אַלע דריי האָבן זיך איבערגעקוקט, ווי מען קוקט זיך אי-פּער, ווען פון צופיל ליכט כאַפט נישט ס'אויג, וווּ ס'איז ים און וווּ הימל. דאָס האָט אָנגעהאַלטן אַ ווייל. באַלד זענען די אויגן ביים מיידל, קאַרע אויגן, געוואָרן טרויעריק און ס'קינדישע פנים האָט זיך אָנגעכמורעט:

— איר פאַרשטייט, חבר נעש, אויף דער שיף, וווּ מען זעט בלויו אַרום זיך הימל און וואַסער, דערפילט זיך דער מענטש אַזוי קליין, אַזוי נישטיק, אַ שטויבעלע — און מיטאַמאָל באַ-ווייזט זיך טאַקע דער טויט.

— און נישט אַזוי דער טויט — האָט דער בחור מיט אַזאַ רוגז אַ שפיי געמאָן, דאַכט זיך, נישט אין ים אַרײַן, נאָר טאַקע דעם טויט אין פנים אַרײַן — אַ מענטש האָט ס'נאַנצע לעבן גע-בענקט אַהיים און אַז ער איז שוין אינמיטן וועג, נעמט ער און שטאַרבט נאָר אַוועק! אַט-דאָ ליגט די מיאוסקייט!

נעש האָט אָנגעקוואַלן פונם פּאַרל, וואָס האָט געשפּאַנט

מיט פארריסענע קעפ איבערן ליידיקן געוואשענעם דעק. ביידע זענען געווען סטודענטן, וואָס האָבן געוואָרפן די אוניווערזי-טעטן. ביידע זענען געפאָרן קיין ארץ-ישראל, געפאָרן אַרבעטן אין אַ קאָמונע, געפאָרן בויען סאָציאַליזם.

ס'האָט זיך באַוווּזן אַ מענטש'ל אין אַ שוואַרצן, רבנישן קאָפּעלוש, אין אַ שוואַרץ אַלפּאָגן כאַלאַטל ביז צו די קני, אין אַ פּאָר נייע אַלפּאָגענע הויזן, וואָס האָבן געפינקלט, ווי נאָס-איזן. ס'דאַרע פנים — ברוין, טונקל-ברוין. ס'פּערדל, די האָר — שוואַרץ, פּער-שוואַרץ. און די אויגן — סמאָלע-אויגן — האָבן געקוקט אי אַיבערגעשראַקן, אי ווי ביי אַ גולן. דערצו האָבן די ליפן, רויטע, פליישיקע ליפן, אָפּגעדעקט אַ מויל מאַכיקע ציין, וואָס זענען געווען געדיכט, אַ צאָן הינטער אַ צאָן, געדיכט און שפיציק, ווי די שופן ביי אַ צייטיקער סאָסנע-שישקע.

נעש האָט זיך געהירושט, פאַרוואָס ער האָט דעם פאַרשוין ביז איצט נישט געהאַט באַמערקט. פון וואַנעט האָט ער זיך דאָ געהאַט גענומען? דער פאַרשוין איז שוין געשטאַנען לעבן נעשן. ער האָט אַ רוק געטאָן ס'רבנישע קאָפּעלוש'ל צום קאַרק צו, אָפּ-גערעקט אַ לומדישן שטערן, וואָס האָט זיך געפּעלדלט, ווי ער וואָלט זיך געישובט מיט די נישט-זיכערע אויגן:

— אַזוי צי אַזוי?

ער האָט אַרויסגענומען פון אַ וועסטל-קעשענע אַ וויזיט-קאַרט, זי צוגעטראָגן, ווי אַ קורציכטיקער, צו די אויגן. דערנאָך האָט ער ס'קאַרטל אַ שטעק געטאָן נעשן אין דער האַנט אַריין און זיך סתם צערעדט:

— אויף אַזאַ טויט קען מען יאָ זאָגן: „והיתה נבלתך למאכל לכל תניני המים“, ווי מען פּלעגט זאָגן ביי אונז אין ירושלים — וועסט קומען די הינט צעטיילט.
ס'וויזיט-קאַרטל איז געווען אין ענגליש:

ABRAHAM DRATVE

Rabbi of the Jewish Colonies of the Upper
Galilee, Palestine.

נעש האָט עם איבערגעלייענט, אָפּגעמאַסטן מיט איין אויג
דעם רב פון גאַנץ גליל-העליון און אים געפרעגט:
— איר זענט אַ רב?

— איך? — האָט ס'קאָפּעלוש זיך אַ שאַר געמאַן פון
קאַרק איבער די גזלנישע אויגן — איך? כ'בין אַ רב, אַווראי
בין איך אַ רב. און כ'וועל אייך זאָגן, מיסטער נעש — האָט דער
רב גערעדט מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז ס'איז אַ חידוש געווען פאַר-
וואָס די ווערטער פאַרטשעפּען זיך נישט ביי אים צווישן די
ציין — ס'איז אַן עוולה, ס'איז אַ גרויסע עוולה, אַזאַ שיה,
אַ קלייניקייט, די אַלימפּיק. יידן אין ערשטן קלאַס, יידן אין
טוריסטן-קלאַס, יידן אין דריטן קלאַס — דאַרף מען זען אַ ייד
זאָל קומען צו קבר-ישראל, נישט אים וואַרפּן אין ים אַריין. האָט
יואב די דערהרגעטע שונאים מקבר געווען.

— האָט איר גערעדט מיט די יידן פונם ערשטן קלאַס? —
האָט נעש אים געפרעגט און זיך געווינדערט, פון וואַנעט דער
רב ווייס אים אָנצורופּן ביים נאָמען.
— ווי קען איך רעדן, אַז מען לאַזט מיך אַהין נישט
אַריין!?

— מיט וואָס פאַר אַ קלאַס פאַרט איר דען?
— איך? — האָט דער רב עטלעכע מאָל איבערגעזאָגט
דעם „איך“ און זיין צעאָקערטער שטערן האָט זיך גלייכצייטיק
דורכגערעדט אויף שטום-לשון מיט די אומרויקע אויגן — איך?
מען האָט זיך געבעטן פּיי מיר: „פאַרט מיט טוריסטן-קלאַס“.
און איך — ניין! אַז מען פאַרט וועגן אַ דבר-מצוה, אַז מען
פאַרט קלייבן געלט פאַר אַ ירושלימער ישיבה, דאַרף מען איינ-
שפּאַרן יעדן סענט.

דער כשרות-משניה פון דער „אַלימפּיק“, אַ דיקלעך מענטש
מיט בלאַנדע, צוגעשוירענע וואַנסעלעך, איז אונטערגעלאָפּן צו
נעשן. ער האָט אַ קוק געמאַן אויפן פאַרשוין מיטן רבנישן קאַ-
פעלוש און זיך קריקעצויגן מיט אַזאַ שרעק, ווי דער פּלאַץ אַרום
אים וואַלט געווען געמינעוועט. דאָס האָט אָנגעהאַלטן צוויי,

דריי רגעס. דער משניה איז שוין געבליבן שטיון, ווי דאָס וואָלט נישט געווען קיין פּאָזע, נאָר זיין געוויינלעך געשטעל. ער האָט געוויזן אויף זיין בלויען ראָק מיט די מעשענע סנעפּ, ווי ס'איז געווען אויסגענייט מיט גאַלד „שומר“ און זיך צערעדט אין אַ ברייטן פּוילישן יידיש, גערעדט אזוי, ווי אַ חוץ נעשן, וואָלט קיינער אַרום אים נישט געשטאַנען:

— כ'בין שוין אַכט יאָר אַ „שומר“ איבער כשרות און, נאָט באַהיט, קיין ייד איז נאָך ביי מיר נישט געשטאַרבען. כ'האַב דורכגעשניטן דעם אַטלאַנטיק, דעם פּאַסיפּיק, דעם מיטללענדישן ים, געהאַט ביי מיין „כשר-טיש“ צענדליקער און הונדערטער פּאַסאַזשירן. און דאָ — גאַנצע צוויי פּאַסאַזשירן — נעמט איי נער און טוט אָפּ אַזאַ נאַרישקייט. כ'וועל אייך זאָגן דעם אמת, כ'זאָל אזוי נישט וויסן פון קיין בייו, צי כ'ווייס, וואָס מען דאַרף זאָגן, ווען מען וועט דאָס מת אַראָפּלאָזן אין ים אַריין.

— וואָס איז דאָ נישטאָ צו וויסן? — איז דער פּאַרשוין מיטן רבנישן קאַפּעלוש געווען גרייט אַרויסצוהעלאָפּן — מען זאָגט קדיש.

דער משניה האָט נישט געענטפּערט. זיין קליין געשטעל איז נאָך קלענער געוואָרן. ער האָט זיך אַ דריי געמאַן מיט די פּליי-צעס צום רבנישן קאַפּעלוש און ווייטער גערעדט צו נעשן:

— דעם טויטן איז דאָך אַלץ איינס. וואָס איז טאַקע די נפּקא מינה, צי פּיש, צי ווערעם עסן אויף דעם גוף? כ'וואָלט אַבער נישט געוואָלט, מען זאָל מיך נאָכן טויט וואָרפּן אין ים אַריין. כאָטש גוים קוקן דערויף אַנדערש. האָט דער פרעזידענט פון דער „קונארד ליין“, אַן אַלטער בחור, אַ מיליאָנער, איבער-געלאָזט אַ צוואַה, מען זאָל אים אין מיטן וועג, צווישן ניו-יאָרק און שערבּורג, אַריינצוואָרפּן נאָכן טויט אין ים אַריין. און מען האָט עס געמאַן. משוגעים.

— און מיט די מיליאָנען, מיטן פרעזידענטס מיליאָנען, וואָס איז געוואָרן? — האָט דאָס רבנישע קאַפּעלוש זיך אַ פרעג

געמאָן מיט אזא ניינערקייט, ווי ער אליין וואָלט געווען א יורש צו די מיליאָנען.

— זעט נאָר, ווי ס'גייט אים אין לעבן? — האָט דער משגיח ערשט איצט ביזן און מיט ביטול אַ קוק געמאָן אויפן רבנישן קאָפּעלוש — און אז דו וועסט שוין וויסן, רב מיינער, וואָס ס'איז געוואָרן מיט די מיליאָנען, וועסטו דען קריגן אַ סענט דערפון? וועסט קיין געשוואָלענעם סענט אויך נישט קריגן! אין ארץ-ישראל איז יעדער משולח, יעדער מדינה-נייער — אַ רב!

— אוודאי בין איך! — האָבן די אויגן ביים ארץ-ישראל-ייד זיך צעפינקלט, זענען קלענער געוואָרן און ס'בערדל, די אויגן, דער שטערן, אלץ האָט זיך צונויפגעקארטשעט אין אַ שטיק הושך.

נעש האָט נישט געוואָלט דערלאָזן, די „כלי-קודש" זאָלן זיך צעקריגן. און איידער ער האָט צייט געהאָט זיך אַריינצומישן, האָט דער משגיח זיך שוין געטראָגן צום אָפּענעם דעק-פּאַרענטש. עולם האָט זיך שוין געהאַלטן אין קלייבן — יידן, גוים. אָט איז דער קאָפיטאָן אין „פּול-דרעס". ס'ווייסע געפרעכטע העמד האָט אַרויסגעפליצט פון דעם שוואַרצן פּראַק. אויף די הענט ווייסע הענטשקעס. אַרום דעם קאָפיטאָן — זיין גאַנצער שטאַב. די שיף האָט גענומען גיין פּאַמעלעכער. אין דערמיט פונם זענלבוים האָט זיך צעווינטלט די אַמעריקאַנער פּאָן, דערציילט, אז די „אַלימפיק" טרויערט נאָכן פרעסער. ס'איז געוואָרן שטיל. ס'האָט אויסגעזען, ווי די שיף וואָלט זיך אינגאַנצן אָפּגעשטעלט. דער קאָפיטאָן מיטן שטאַב האָבן זיך צעשטעלט פון ביידע זייטן מת, וואָס איז געווען איבערגעדעקט מיט אַ שוואַרצער פּלאַכטע. הינטערן קאָפיטאָן — אַן אַמעריקאַנער פּראָפּעסאָר מיט אַ קליי-נעם סינעמע-אַפּאַראַט. דער פּראָפּעסאָר, וואָס איז קריקגעפּאַרן קיין עניפּטן, ווי ער איז שוין יאָרן געווען פּאַרבונדן מיט אַן אַר-כעאַלאָגישער עקספּעדיציע, האָט נישט אויפּגעהערט צו פּאַטאַ-גראַפירן די לויט.

דער משגיח, און מראה אין פנים, איז אויסגעוואקסן צור
קאפנס דעם מת. צווישן די געוויקסיקע שוין-אפיצירן האָט ער
אויסגעזען נאָך קלענער. דער משגיח האָט זיך אַ בויג געטאָן, ווי
ער וואָלט זיך געוואָלט צעוויגן, און איז געבליבן שטיין מיט אַן
אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ:

„ותגדל ויתקדש — — —“

בשעת דער משגיח האָט געזאָגט קדיש, האָבן די אָפיצירן
מיטן קאָפיטאָן סאַלוטירט און דער פּאַרשוינ מיטן רבנישן קאָ-
פעלוש איז געגאַנגען מיט אַ פּאַטשיילע אין דער האַנט פון איי-
נעם צום צווייטן. ער האָט אויסגעזונגען מיט אַ שטיל מאָראַליש
קול:

— צדקה תציל ממות.

געגעבן האָבן אלע — יידן, קריסטן — ווי זיי וואָלטן זיך
דערמיט געוואָלט אויסקויפן ביים טויט.

דער משגיח האָט אַראָפּגענומען די שוואַרצע פּלאַכטע, אָפּ-
געדעקט אַ ווייס ברעט, אַ געוויינלעך אומגעהוּבלט ברעט. צום
ברעט איז דאָס מת געווען צוגעבונדן. אַ מאַטראָס האָט אונטער-
געהויבן ס'ברעט, עס אַ שטופּ געטאָן אין ים אַרײַן.

נעש האָט געקוקט, ווי ס'ברעט וויגט זיך, קייקלט זיך אַרויף,
קייקלט זיך אַראָפּ, פליט אין וואַסער אַרײַן מיט אַ טעמפּן פליעסק.

ס'פּאַרל, וואָס איז געפּאָרן קיין אַרץ-ישראל אַרבעטן אין
אַ קבוצה, האָט זיך אַרויסגערוקט פונם עולם. ביידע געאָרעמט.
זי — די אויגן פאַרוויינט. ער — מיט אַ געבויגענעם קאָפּ, מיטן
שוואַרצן שויבער האָר ביז איבערן שטערן.

די שײַף האָט גענומען גיין גיכער, שנעלער. זי האָט אַרויס-
געוואָרפּן גרינלעכע כוואַליעס, פאַרווישט ס'ברעט מיטן פּרעסער,
וואָס האָט איבער דרייסיק יאָר געחלומט צוריקצופּאָרן קיין
פּלאַצק, געוואָלט נאָכאַמאָל זיך דורכגיין איבער דער וואַרשעווער
גאַס, ווי ער איז געבוירן געוואָרן.

109 אָטאָטאָו

דער קאפיטאן מיטן שטאב זענען אוועק. די מאטראסן זע-
נען אוועק. ס'לאָנדאָנער מידל איז אונטערגעקומען:
— אזא אומגליק, אזא אומגליק. איצט וועל איך דארפן זיצן
אוינע אליין ביים „כשר-מיש“.

2. אלעקסאנדריע

מיטאָנצייט האָט די פראַנצויזישע שיה „פאטריאַ“, וואָס איז געפאָרן פון מאַרסעל קיין יפו, זיך דערנענטערט קיין אַלעקסאַנדריע. ווייסע ים־פייגל מיט נאָך ווייסערע פליגל האָבן זיך גע־טראָגן אין די הונדערטער מיט אַ ווילד געגודעריי. די פליגל פאָר־שפריצט, די קעפ פאַרריסן. און אין יעדן בויג אַזאַ ביטול צו דער אַפריקאַנער זון, וואָס האָט שטאַרק געברענט. נאָך די פייגל— די שיה, געפאַרבט אויף ווייס מיט דריי בלויע סוימענס. נאָך דער שיה — אַ צענדליק בייכיקע שיפלעך.

געוויקסיקע אַראַבער אין ווייסע הויזן, אין שוואַרצע הויזן— ברייטע, צעבלאָזענע הויזן — זענען באַרוועסע געשטאַנען אויף די ראַנדן פון די שיפלעך. יעדער אַראַבער האָט געהאַלטן אַ לאַנגע וויאַסלע, געשאַרט ס'וואַסער, וואָס איז אַרום די שיפלעך מער שוין נישט געווען בלוי, נאָך גרין, געשאַרט און מיטן וויגן פון די כוואַליעס האָבן די אַראַבער זיך גראַציעו געבויגן דאָ אויף איין פוס, דאָ אויף אַ צווייטן. די ברייטע הויזן האָבן זיך צעבלאָזן, די ווייסע העמדער מיט די לויזע אַרבל האָבן זיך צעבלאָזן און די אַראַבער — ווי ווילדע ים־פייגל — האָבן זיך צעגודערט, איבער־געשרינגן די הונדערטער מעוועס, וואָס האָבן זיך געטראָגן איבער דער שיה.

די שיה האט זיך אָפגעשטעלט. מען האָט גענומען אַראָפלאָזן די הענג־בריקן.

עס זענען אָנגעלאָפֿן באַרוועסע טרעגער, האַלב־נאַקעטע. די קעפּ — פּאַרבונדן מיט שטיקלעך האַנטעך, וואָס זענען אַמאָל ווייס געווען. אַרום די לענדן — שטריק. זיי זענען געלאָפֿן צע־שראַקענע, ווי איבער די געבויענע פּלייצעס וואָלטן זיך געהויבן צעקנאַלטע בייטשן. דאָ און דאָרט האָט אַן אויפזעער, אין אַ בר־דיקער שוואַרצער קאַפּאַטע, איבער דער קאַפּאַטע אַ וויסער כאַ־לאַט, מכבד געווען אַ טרעגער מיט אַ יאַמשענעם שטעקן. די געשלאָגענע טרעגערס האָבן הכנעהדיק געשמייכלט, פּלינק אונ־טערנגעשטעלט קעפּ און פּלייצעס, געשלעפט קאַסטנס, גרויס ווי אַ שטאַק. פּון אונטער די קאַסטנס האָבן זיך בלוז אַרויסגעזען — פּיס. דאַרע, אָפגעשלאָגענע פּיס, חושכדיקע, ווי ביי מומיעס, האָבן זיך געוואַקלט איבער די אָנגעגליטע שטיינער.

געלט־טוישער, מיט אַזויפיל שפּראַכן אין די מיילער, וויפּל שיפּן ס'קומען אין פּאָרט אַרײַן, האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער „פּאַטריאַ“, ווי אַ וואַלקנברוך. אין דער לינקער האַנט אַ שטויס פּאַפּיר־געלט — דאָלאַרן, פּונטן, מאַרקן, פּראַנקן. אין דער רעכטער האַנט — קליינגעלט — זילבער און ניקל־געקלימד פּער. די שוואַרצע אויגן צעקרימט. איינס אַרויף, איינס אַראָפּ. צווישן די אויגן אַ נאָז, ווי אַ פּראָצענט־פּאַסיקל צווישן צוויי נולן. און די כיטרע מיילער האָבן אויסגערופּן אויף ענגליש, אויף פּראַנצוזיש, אויף העברעאיש, אויף דייטש און אַפילו אויף רוסיש:

— ביטן געלט, ביטן געלט, ביטן געלט!

און אַז אַן עגיפּטישער ייד, אַ חלפּן, צי אַ פּערסישער, האָט דערקענט אַ פּאַסאַזשיר אַ ייד, האָט ער צוגעגעבן אין נדן אַרײַן: „יהודי אָנוכי, יהודי“. און אַז דער חלפּן האָט אַלץ נישט געקענט מושווה ווערן, האָט ער אַרויסגעשלעפט פּון הינטער דער וועסט די ציצית און אָפּגענאַרט אויף עטלעכע פּיאַסטערס.

ווי אַ קער — ווייסע ציין, שוואַרצע אויגן, שטילע חיהשע

טריט. מען איז באַפאַלן יעדן אויסלענדער, זיך געוויקלט אַרום אים, ווי שפינוועבס, אים נאָכגעשריגן אויף צענדליקער שפראַכן: — ווילסט נישט קיין גילדענע לעטשלעך, ווילסט נישט קיין זילבערנע לעטשלעך, האָב איך פּורשטיגען, האָב איך פּראַסלעטן, האָב איך אַלטע אַנטיק-אוירינג.

דער פּאַרשוין אינם רבנישן קאַפּעלוש האָט דאָ געקויפט אַ בראַש, דאָרט אַ בראַסלעט, דאָ — אַ פּאַר גילדענע לעטשלעך, דאָרט — אַן אויסגעהאַפּטן קלייד. די מתנות, וואָס ער האָט גע-קויפט פּאַרן ווייב, פּאַר די מעכטער, האָט ער געטראָגן אין די הענט, אויף די אַסל. פּון גרויס פּרייד האָט זיך ס'קאַפּעלושל ביי אים פּאַרשאַצט, די אויגן האָבן זיך געפּרעגלט אין דער אייגע-נער סמאָלע. און אז ער איז שוין גרייט געווען קריק אַרויפּצוגיין מיט דער הענג-טרעפּ אויף דער שיף, האָט אַ הענדלער אין אַ טור-באַן אים אונטערגעטראָגן אַ פּעקל זנות-פּאַטאַגראַפּיעס:

— ביליק. אינגאַנצן צען פּיאַסטערס.

דער פּאַרשוין האָט זיך גוט איינגעקוקט און זיך אַ שאַר גע-טאָן פּונם הענדלער, ווי פּון אַ שרץ:

— פּע, פּע.

וויפּל פּעלקער, וויפּל לשונות, וויפּל קולטורן האָבן זיך שוין דורכגעטראָגן איבער אַלעקסאַנדריע, וואָס ציילט קנאַפּע דרייט-האַלבן טויזנט יאָר? גיי טרעפּ, וועמעס בלוט ס'רינט אין די אַלע געלט-טוישערס, אין די לאַסט-טרעגערס, אין די באַלייבטע אויפ-זעערס מיט די יאַמשענע שטעקנס?

דער אַמעריקאַנער אַרכעאָלאָג האָט זיך געטראָגן מיט נעשן אין אַן אָפּענעם אויטאָמאָביל, איבערגעשראַקן אייזלען, קעמלען, פּאַרחלומטע אַראַבער. דער אויטאָמאָביל האָט זיך אַרוינגעדרייט אין ניי-אַלעקסאַנדריע, וואָס איז אַ געמיש פּון שטיקלעך פּאַרזיז, שטיקלעך בערלין און אַפילו שטיקלעך ניו-יאָרק. ס'איז אַ הינד-טערשטאַט. די גרויסע שטאַט אַליין איז אָבער נאָך נישט אויס-געבויט. און אז דער אויטאָמאָביל איז אַרויס פּון ניי-אַלעקסאַנד-ריע, האָט דער אַרכעאָלאָג, וואָס האָט בעסער געקענט עגיפּטן,

ווי זיין געבורט־שטאָט באַסטאָן, גענומען צורעדן נעשן זיי זאָלן זיך לאָזן צו די פּיראַמידן, קיין גושן, אין דער מדבר. דער אַר־כּעאַלאָג איז געווען זיכער, אַז די האַנט, וואָס האָט פאַרצייכנט מענטשלעך האַרץ, מענטשלעכן מוח, איז דויערהאַפטיקער ווי די האַנט, וואָס האָט געקריצט פיגורן אין שטיין. מען דאַרף בלוין האָבן אַן אַנדער אַלף־בית, אַן אַרכעאַלאָגישן. מען דאַרף געדענן־קען, אַז אונטער די מדבר־זאַמדן, וואָס טראָגן זיך שוין טויזנטער יאָרן איבער עגיפּטן, ליגן פאַרשאַטענע קולטורן. איז אָנשטאָט אַהערצוקומען און אַפּצוקערן די זאַמדן, אַפּצושטעכן די אָנגע־טראָגענע בערג, זיצן דייטשישע פּראָפעסאָרן אין דייטשישע און־ניווערויטעטן און שאַפּן ביבל־טעאַריעס, וואָס האָבן היינט צו טאָג פּונקט אַזאַ האַפּט, ווי זייערע ראַסן־טעאַריעס. בלוין עגיפּ־טאַלאָגן, וואָס גיבן זיך אָפּ דאָ אויפן אָרט מיט אַרכעאַלאָגיע, בלוין זיי זענען זיכער, אַז ס'איז געווען אַ יציאת־מצרים, אַז ס'איז געווען אַ משה, בלוין זיי האָבן זיך איבערצייגט, אַז די גע־אָגראַפיע פון יציאת־מצרים איז נאָך ביז דעם היינטיקן טאָג דער זיכערסטער וועג־ווייזער אין דער מדבר. ווייל ס'חומש „שמות“ — געאָגראַפיש, סטיליסטיש, לעקסיש — האָט בלוין געקענט גע־שריבן ווערן אין מצרים, אַ דור צי צוויי דורות נאָכדעם, ווי די מעמיטישע האַקסעס־דינאַסטיע איז אַראָפּ פון טראָן.

און אַז דער אויטאָמאָביל האָט זיך דערנענטערט צום נילוס, האָט דער אַרכעאַלאָג געוויזן אויפן טייך:

— ווייסט איר, מיסטער נעש, אַז דער נילוס ווערט קיין איינמאָל נישט פאַצייכנט אין „שמות“ מיט די נעמען — נהר צי נחל — נאָר שטענדיק יאָר. אַזוי הייסט ער אויך אין אַל־ט־עגיפּטיש. דאָס האָט בלוין געקענט שרייבן אַ מצרישער ייד, וואָס האָט נאָך געדענקט דעם לאַקאַלן נאָמען: יאָר — דער קאַנאַל. און דאָס איז נישט ס'איינציקע העברעאישע וואָרט, וואָס איז אַרײַן אין אַל־ט־עגיפּטיש. און פאַרקערט, עגיפּטישע ווערטער זענען אַרײַן אין אַל־ט־עברעאיש. ס'איז אַן אויסטויש פון צוויי קולטורן. אַ שאַד, מיסטער נעש, וואָס מיר מוזן זיך דאָ שוידן. אַט

איז אלט-אלעקסאנדריע. קריסועגס פון פאלעסטינע זאלט איר אומבאדינגט מיר אַנקלינגען. איך וועל איך ווייזן דעם גאַנצן וועג פון יציאת-מצרים.

זיי האָבן זיך געזעגנט. דער אַמעריקאַנער אַרבעטלאָג, וואָס איז פאַרשווינדן מיטן אויטאָמאָביל, האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אויפגעריסענע דורות און שאַרפן געזאָלין-דיח. געש איז אַרײַן אין אלט-אלעקסאנדריע:

ווי אַ קער — האַלב-נאַקעטע, פאַרוואַרלאָזטע קינדער. לע-בעדיקע מומיעס, פאַרהונגערטע, פאַרחלשטע, זענען געלעגן אין שאָטן אויף די טראָטואַרן, זענען געלעגן אַרום די חורבות און האָבן צומאָל קיין כוח נישט געהאַט אָפצוויאַנגן די מהנות פליגן, וואָס האָבן גענאָגט די באַרוועסע, אזוי אויך שוין אויסגענאַנטע פיס. גאָר שמאַלע גאַסן, נאָך שמעלערע געסלעך, פינסטערע ליכלעך. כמעט נישט דורכצוגיין. פליגן, קינדער, ציגן און שווערע ריחות. און איבער דעם אַלעם — הייזער און חורבות. אין גאַרן איז געהאַנגען איבערן צווייטן, ווי ער וואָלט פון ערגעץ-ווי אַראָפֿ געפאלן און איז געבליבן ליגן מיטן בויך אַרויף. ס'קאַלך פון די ווענט האָט זיך געשיילט, ווי אַ צרעת. די זון האָט געברענגט, גע-רייצט די חושים, אָפגעטעמפּט דעם מוח. ס'איז אָנגעפאַרן אַ וואָגן אויף צוויי רעדער געשפּאַנט אין אַן אייזעלע. דאָס אייזעלע האָט זיך איינגעקשנט און נישט געוואָלט גיין. די גאַנצע גאַס-באַווע-גונג האָט זיך אָפגעשטעלט.

ווי אַ קער — אַ קאַפע, אַ רעסטאָראַן, אַ טרונק שטוב. אַראָ-בער אין קאָלירטע כאַלאַטן, געפאַלדעוועטע הויזן, פעסקעס אויף די קעפּ, זענען געזעסן אויף די טראָטואַרן און געשפּילט אין „שטיינער“, געשפּילט אין קאָרטן. מען האָט גערויכערט נאַרגי-לעס און געמיטלעך געזופּט ווער אַ שוואַרצע קאווע, ווער אַ קאַלטן געטראַנק.

ביי אַן אַפטייק-ביידל איז געשטאַנען אַ פאַרחושכטער אַראָ-בער מיט אַ געשוואָלענער באַק און מיט אַן אומבאַהאַלפּענעם בליק אין די אויגן, ווי ביי אַ קראַנקער מאַלפּע. דער אַפטייקער

מיט ברוילן אויף דער שפיץ נאָז האָט איינגעריבן די געשוואַלענע באַק מיט שמירעכץ. ער האָט געטונקט שטיקלעך וואַטע אין קאָ-לירטע פֿלעשלעך, עס געשטופט אין קראַנקן צאָן אַרײַן און די לופט האָט אַ בלאָז געטאָן מיט טערפענטין, מיט יאָדאָפֿאָרם. אַ צוויי צענדליק קינדער, אין די בלוזע העמדלעך, האָבן זיך צו-נויפגעקליבן און מיט גרויס הנאה זיך צוגעקוקט.

פון אַ הינטערגעסל איז אָנגעקומען אַ באַרוועסער אַראַבער איינגעשפּאַנט אין אַ וועגעלע גרינס. ער האָט אויסגערופן די סחורה מיט אַ פּאַרוויינטן, פּאַרדבהקטן ניגון, ענלעך צו אַ גמרא-ניגון.

ס'זענען אָנגעקומען צוויי עלטערע אַראַבער אין לויזע, גע-שטרייפטע כאַלאַטן, ווי טליתים. אויף די קעפּ — שטיקלעך טור-באַנען. די אויגן — טרויער. די בערדלעך — יידישע. מען איז זיך געגאַנגען בנעימות, די בויכלעך אויף אַפּריער. אזוי האָבן גע-דאַרפט אויסזען ר' פּפּא, ר' טרפּון.

פון מאָל צו מאָל האָבן פּאַרבייגעשלייכט פּאַרשלייערטע אַראַבישע פּרויען. זיי זענען געגאַנגען צו דריי, צו פיר, (ווייזט אויס וויבער פון איין מאַן), האָבן געטראָגן אין די הענט שאַכט-לעך פּודער, פֿלעשלעך פּערפּיומען, וואָס זיי האָבן איינגעהאַנדלט אין דער ניי-שטאָט. דער הילוך — אַ שוואַרצער, אַ לויזער, וואָס וויל אַלץ פּאַרדעקן און בלייבט נאַקעט. פּראַסלעטן אויף די הענט, אויף די פּיס. נישט אומזיסט זענען אין העברעאיש „קודש" און „קדשה" לייבלעכע שוועסטערקינדער.

איבער אַ שוסטער-ביידל איז געהאַנגען אַ ציוניסטיש פּענדל מיט אַ מגן-דוד.

— יהודי? — האָט געש געפּרעגט דעם שוסטער. אויגן ווייכערע, ווי ביי אַראַבער, האָבן זיך אַ צונד געטאָן. דער שוסטער, אַ מיטליעריקער, האָט אוועקגעלייגט די דראַטוועס מיטן שטיק פּעך, וואָס ער האָט געהאַלטן. ער האָט זיך אַ וויש געטאָן די הענט אינם כאַלאַט, וואָס איז אַמאָל ווייס געווען און מיט אַ שמיכל פון אַ מכניס-אורח האָט ער געשן געגעבן שלום:

— יהודי, יהודי.

— ווו איז דער יידישער קווארטאל? — האָט נעש אים

געפרעגט.

ער איז אַרויס פונם שוסטער־ביידל, גרויס ווי אַ הינער־שלאַק, האָט געוווּזן אויף איין געסל, אויף אַ צווייט געסל, און געזאָגט מער מיט די הענט, מיט די ליפן, מיט די אויגן, ווי מיט זיינע העברעאישע ווערטער:

— אויך דאָ וווינען ספרדישע יידן, די אָרעמערע — טרע־גערס, באַלמעלאַכעס. די רייכע וווינען אין דער ניי־שטאָט. איבער דרייסיג טויזנט ספרדישע יידן וווינען אין אַלעקסאנדריע. רייכע יידן, באַנקירן, גרויסע קעפּ. נישט ווייט וווינען אַשכּנזים — האָבן אַ בית־הכנסת.

דער שוסטער האָט נעשן געוווּזן אויף אַ ליידיקן פּלאַץ, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט מיט אַן איינגעפאַלענעם פּלויט. אויפן ליידיקן פּלאַץ, וווּ מען האָט קיין גרעזל נישט געזען, האָבן ציגן זיך געפאַשעט צווישן בערגלעך פאַרהאַרטעוועט מיסט.

— זעסט דעם פּלאַץ — האָט דער שוסטער זיך איבערגע־נומען, ווי אויף דער חורבה וואָלט געשטאַנען אַ פּלאַץ — מיט טויזנטער יאָרן קרוק איז דאָ געשטאַנען אונזער בית־המקדש, חונוים בית־המקדש, ס'איז נאָך געווען — פאַרן חורבן.

— חונוים בית־המקדש איז דאָך נישט געשטאַנען אין אַלעקסאנדריע — האָט נעש אים פרובירט אָפּפּרעגן.

— געשטאַנען, געשטאַנען — האָט ער מיט ביטול אָפּגע־וואָרפן נעשס טענות — מיר האָבן עס בקבּלה פון אונזערע „כאַכאַמים“. און ס'איז שענער געווען פאַרן ירושלימער בית־המקדש, אזוי שטייט אין דער „געמאַראַ“.

ווי דער שוסטער האָט געדרשנט, זענען זיך צונויפגעלאָפּן אָפּגעריסענע, באַרוועסע יינגלעך, אָפּגעריסענע, באַרוועסע מייד־לעך. ס'קליינוואַרג, מיט אָנגעשפיצטע אויגן און אויערן, האָט נעשן אַרומגערינגלט. ס'איז אויך אונטערגעקומען אַ ווייבל מיט אַ זויג־קינד. פון די ביידלעך, וווּ מען האָט פאַרקויפט עסנוואַרג,

זיך הינטער אים פארמאכט א טיר — אויס מיידל, אויס הימל-
בעט.

פון אזא זעקסעקיק שטיבל, פון אזא „קובאָ“, האָט דער תנא
ר' מאיר מעגלעך אַרויסגענומען זיין שוועגערין?
און הינטער דעם נעסל האָט דער נילוס געשוואָנקען זיין ליי-
ביק וואַסער. זעגל-שיפלעך האָבן זיך געוויגט. די זון האָט גע-
ברענט. און דער בלויער הימל האָט זיך אין גאַנצן נישט אָפגע-
שפּיגלט אין דעם ליימיקן, שליימיקן טיך. באַרוועסע אַרבעטער,
אָפגעשליסענע, געבויענע, ווי די קעמלען, זענען געלאָפן איבער די
הייסע שטיינער. זיי האָבן געשלעפט משא, זענען געפאלן פון די
כוחות און האָבן ווייטער געשלעפט. אויפזעער האָבן געהויבן די
יאַמשענע שטעקנס, געטריבן די לאַסט-אַרבעטער.

3. וואס איז יידישקייט?

די „פאטריא“ האָט זיך דערנענטערט קיין יפו.
ס'איז געווען שבת.

דער נאָכמיטאָג, אַ זוניקער, האָט זיך געצייטיקט אינם שטילן
יב, האָט זיך געצייטיקט אינם הימל, וואָס האָט געבלענדט מיט
ווייטע בליצן. די דורכזיכטיקע לופט, וואָס האָט געאַטעמט מיט
רייפּע פּלאַנצן, האָט אַ רוק געטאָן די ווייט אין ים אַרײַן, זי דער-
נענטערט, און די שטאָט יפו, וואָס האָט זיך געבערגלט, אַ קאַפּל
איבער אַ קאַפּל, האָט זיך אַרויסגעשײלט. בלויז דער מענטש איז
געבליבן אומרויק. און איבערן מענטש — מעוועס. אין די הונד-
דערטער, אין די טויזנטער. די פייגל האָבן זיך גערעדלט, געטוקט,
אויפגעריסן די רויקייט מיט געפלאַטער, מיט געגורדער.

פון די צעעפנטע טירן האָבן זיך אַ לאָז געטאָן פּאַסאַזשירן.
זיי האָבן זיך צעשטעלט אַרום די שיף־פּאַרענטשעס, געקוקט אין
דער ווייט:

— וואָס, יפו? איז דאָס טאַקע יפו?

— און וואָס איז דאָרט?

— תל־אביב?

ס'איז אָנגעקומען אַ פּאַרל.

— האַלאָ, מיסטער נעש!

— האַלאָ, עטל!

די עלעגאנטע עטל האָט זיך נישט אָפגעשטעלט מיט נעשן. זי איז פאַרבייגעגאנגען מיט אַ יונגן פראַנצויזישן אָפיציר, נעגאַנץ גען אָפּשליסן אַ ליבע, וואָס האָט זיך געצויגן דורך דער ריזע פון מאַרסעל קיין יפו.

ווי די שיף איז אָפגעשוואַמען פון מאַרסעל, האָט עטל פאַרזיך כערט נעשן, אַז זי קען אים פון ניו־יאָרק. זיי האָבן זיך דעמאָלט און דעמאָלט באַגעגנט אין דעם הויז, דעמאָלט און דעמאָלט — אין יענעם הויז. זי האָט איבערגעגעבן אַזוינע איינצלעהיטן, אַז נעש אַליין האָט אָנגעהויבן צו גלייבן, דאָס ער האָט זיך טאַקע מיט איר געטראָפּן. עטל איז געווען אַ געענדיקטע לערערין. זי האָט אָבער קיין שטעל נישט געהאַט. צייטווייליק איז זי געווען פאַרבונדן מיט אַ רייכן ניו־יאָרקער טעמפל, וווּ זי האָט געלערנט מיט קינדער יידישע רעליגיע און „היברו“. בלויז צייטווייליק. דאָס איז שוין איר צווייטע ריזע קיין ארץ־ישׂראל. תל־אביב? זי וועט זיך אַפילו נישט אָפּשטעלן אין דעם אויפגעקומענעם תל־אביב, דעם ארץ־ישׂראלדיקן בראַנזוויל. זי פאַרט גלייך קיין ירושלים. וועמען זי קען דאָרט? אַפילו דעם „הייקאָמישענער“. זי פאַרט זיך פאַרשרייבן אינם ירושלימער אוניווערסיטעט, וועט אָפנעמען סעמיטישע שפראַכן. יא, מיסטער נעש, אַז איר וועט זיין אין ירושלים, פאַר-פאַרט צו מיס פילד. איר וועט דאָרט באַגעגענען „אונזער“ ניו־יאָרק.

דאָס איז געווען דעם ערשטן טאָג פון דער ריזע. פאַר די זעקס טעג האָט נעש עטלען כמעט נישט געזען. זי האָט פאַרבראַכט אין ערשטן קלאַס מיטן קאַפיטאַן, מיט די אָפיצירן, זיך נישט געוויזן צווישן יידן.

נעש האָט נאָכגעקוקט ס'פאַרל.

פון אַ ווינקל האָבן זיך אַרויסגערוקט דריי פּוילישע גלחים אין שוואַרצע, פאַרקנעפּלטע טענדע־ווערענדעם. נאָך זיי — אַ האַלב טויזנט נאָנעס אין ווייסע, לויזע קליידער. אין די הענט — שנורן פאַר טשערקעס. אַרום די העלזער — ווייסע געקאַרפּירטע פּרוזעס. די נאָנעס האָבן זיך געטראָגן, ווי ווינט־מילן. די גלחים האָבן זיך אין

מיטן דעק אַראָפּגעלאָזט אויף די קני הינטער זיי — די נאַנעס.
מען האָט זיך שטיל און קלויסטערדיק צעזונגען, באַגריסט די ערד.
וואָס האָט געטראַגן אויף זיך דעם דערלייזער.

ס'איז אויסגעוואַקסן אַ רעדל יידן. איינער פונם רעדל האָט
זיך מיט אַמאָל אַ רים געמאָן מיט אַזאַ רוגז, ווי מען וואָלט אים
צוגעהאַלטן, נישט געלאָזט אוועקגיין. דער איינער האָט זיך צעביי-
זערט:

— וואָס איז דאָ דאָ זיך איינצוהערן? געהערט זיי בלעקעצן,

געהערט!

אין מיטן קניען האָט איינער פון די גלחים, אַ באַליבטער,
זיך אויפגעשטעלט. ער איז צוגעגאַנגען צו אַ יונגמאַן, וואָס האָט
גערויכערט און די אויגן נישט אַראָפּגעלאָזט פון דער קליינער
פּראָצעסיע. דער גלח האָט פּאָטערלעך אַ זאָג געמאָן צום יונגמאַן:
— איר זענט דאָך אַ ייד, אַ ייד, וואָס פּאַרט קיין ארץ-ישראל.
און אַ ייד דאַרף נישט רייכערן אום שבת, ווען די שיף דערנענטערט
זיך צום הייליקן לאַנד.

— וואָס זאָגט ער, דער כּוּמַר? — האָט דער פּאַרשוין אינם
שוואַרצן רבנישן קאַפּעלוש זיך אונטערגערוקט — וויי צו די
אויערן, אַז אַ כּוּמַר דאַרף שוין מוסרן אַ ייד, ער זאָל אום שבת
נישט רייכערן.

— פּאַלנט זיי נישט, די פּלעדערמייזן! — האָט אַ חלוץ צוגע-

געבן דעם יונגמאַן קוראַזש.

דער יונגערמאַן האָט אַ קוק געמאָן אויפן חלוץ, דערנאָך אויפן
גלח, דערנאָך אויפן ראַבאָי פון גאַנץ גליל-העליון. ער האָט זיך
פּאַרלוירן און אַריינגעוואַרפן דעם פּאַפּיראַס אין ים אַריין.

נעש האָט זיך קיין אַרט נישט געקענט געפונען. ער האָט זיך
געטראָגן פון איין דעק אויפן צווייטן. ס'האָט אים געטריבן פון די
פּראָנקפורטער יונגעלייט אין קאַפּעלעך און אָן קאַפּעלעך, וואָס
האַבן זיך געשאַרט אַרום דעם רבי-הכולל פון די אַרטאָדאָקסישע
יידן אין ענגלאַנד. ס'האָט אים געטריבן פון די פּראָנקפורטער
מייזן — שוואַרצע, בלאַנדע, רויטע — וואָס זענען נישט אָפּגע-

שטאנען פון די מאנציפילן, האָבן געדאוונט דריי מאָל אַ טאָג און, ווי דעמעקטיווס, נאָכגעשפירט די כשרע קיד, געהאלטן אין איין האָבן טענות צום משניה. ס'האָט אים געטריבן פון די עטלס — די עלעגאנטע קעפסווייבער, די בירוניקוס, וואָס מיר שטעלן צו אַלע לענדער, אַלע דורות.

נעש איז פארקראַכן צו די רעטונג־שיפלעך. ער האָט זיך גע- וואָלט קלאָר מאַכן פון וואַנען ס'נעמט זיך צו אים אזא אומרו. פונקט אזא אומרו האָט ער געהאַט איבערגעלעבט פאַרד נאָך דער וועלט־מלחמה, ווען ער איז פון ניו־יאָרק קריקגעפאַרן אינם פוילישן שטעטל, ווי ער איז געבוירן געוואָרן.

ער האָט זיך איינגעהערט. דאָס געזאַנג פון די נאַנעס, וואָס איז געוואָרן אַלץ שטילער, האָט זיך אויסגעמישט מיט דער „התקוה“, וואָס די פראַנקפורטער האָבן פארצויגן. אויף דער צווישן־דעק האָט מען געטאַנצט די „האַראַ“, געטאַנצט און געזונג גען. דאָס געזאַנג איז געוואָרן אַלץ העכער און העכער, דער טאַנץ — ראש און ראשער. און מיט אַמאָל האָט זיך דערטראַגן אַ געשאַל, ווי אַ מלחמה־דרוף, וואָס האָט פאַרהילכט די „האַראַ“, פאַרהילכט דאָס געוואָרקעריי פון די מעוועס. דאָס האָבן חלוצים פון פוילן געזונגען, ווער מיט דער ספרדישער הברה, ווער אין יידיש, דעם אינטערנאַ- ציאַנאַל.

רייכע יידן פון ערשטן קלאַס, פאַרמעגלעכע יידן פון טוריסטן- קלאַס, האָבן זיך אַריבערגעבוּיגן איבער די פאַרענטשעס, געקוקט צוב דריטן קלאַס, ווי די שיה האָט מיט איר שטאַלענער „נאָז“ געשניטן דעם ים. פון דאָרטן האָט זיך געטראַגן דער אינטערנאַ- ציאַנאַל. די רייכע יידן האָבן זיך איבערגעקוקט. אין זייערע בליקן. נישט זיכערע, האָבן מיט ביטול זיך געשאַרט איבער די חלוצים: — גיי בוי מיט זיי ארץ־ישראַל.

נעש איז אַראָפּ אויף דער דעק פונם דריטן קלאַס. ער איז אַריין צווישן די חלוצים און האָט גענומען מיטזינגען. דער טאַג האָט זיך געהאַלטן אין זעצן. אַלץ אַרום איז געוואָרן בלויער — דער הימל, די לופט. און דער ים איז געוואָרן אַזוי בלווי, ווי מען

וואָלט אים אָפגעמאַלט. נעש האָט זיך צערעדט. אַרבעטער האָבן זיך גענומען קלייבן אַרום אים אין אַ רעדל. פונם רעדל איז געוואָרן אַ ראָד. טייל האָבן זיך צוגעהערט, וואָס נעש רעדט, אַנדערע, פאַר-גאַפטע, האָבן געקוקט אין ים אַריין:

— און וווּ איז אַרץ-ישראל?

— אָט, דאָרט.

— דאָרט?

אַ טאַטע מיט אַ זון האָבן זיך צעקושט. אַ באַלייטע יידענע איז געגאַנגען פון איין רעדל צום צווייטן — „איר הערט, יידן. מיר זאָלן שוין מער פון קיין צרות נישט וויסן“. דאָ און דאָרט האָט אַ פאַרל אַוועקגערעדלט איבערן דעק, ווי ס'וואָלט קיין שרעק נישט געווען פאַרן מאָרגנדיקן טאָג, ווי ס'וואָלט קיין שרעק נישט געווען פאַרן נייעם לאַנד, וווּ אַלץ האָט אויסגעזען, ווי אַ חלום. און אין דער סאַמער גילדענער מיט, ווען דער עולם איז געשטאַנען אַ צע-גאַרטלעך, איז אַ ייד אַרויס מיט אַ ירגזון:

— אין תּל-אביב וואָלט אַזאַ עוכר-ישראל ביי מיר געכאַפט פעטש! רייכערט אום שבת! און בפרהסיא! איז אַ חידוש, וואָס אַ „שומר-שבת“ וועט ענדער צונעמען אַן אַראַבער צו דער אַרבעט, איידער אַזאַ פּושע-ישראל, וואָס לאַכט פון יידישקייט?

— חבר נעש — איז אַן אַרבעטער מיט אַ לאַכעדיק פנים אַריין נעשן אין די רייד — קענט איר אונז אפּשר זאָגן, וואָס איז אַזוינס יידישקייט?

נעש, וואָס האָט נישט דערוואַרט אַזאַ פּראַגע, האָט זיך אויפן אָרט פאַרלוירן. זיינע אויגן, טיפע, טונקעלע, האָבן געבלאָנדרזשעט אין דער בלויקייט. איז עס געווען הימל? איז עס געווען ים? ווער ווייס? און איידער ער האָט קריקגעכאַפט דעם פאַדעם, האָט זיך ווייט הינטער אים גענומען פלאַנטערן — „ווער ווייס, מעגלעך, אַז מיט אַ צוויי טויזנט יאָר קריק האָט טיטום מיטן זעלבן וועג געשיקט קיין רוים די באַזיגטע העלדן פונם צווייטן חורבן“.

און נעש האָט זיך צערעדט. ער האָט אָנגעהויבן ערנעץ אין אַ מיט, אָנגעהויבן אויפן קול און מיט אַזאַ זיכערקייט, ווי די

אָרומיקע וואָלטן געוואָסט, וואָס ס'האָט זיך אים נאָר-וואָס גע-
פּלאַנטערט.

— וואָס הייסט, מעגלעך? — האָט נעש אַליין זיך געפרוּווט
איבערשרייען און בשעת-מעשה זיך אזא צי געטאָן, אז ער איז גע-
וואָרן העכער — נישט מעגלעך, נאָר גאַנץ געוויס זענען מיטן זעלבן
וועג געפאָרן שמעון ברג-גורא פון גוש-חלב, געפאָרן געשמידטע
אין קייטן, געפאָרן קיין רוים, וווּ זיי האָבן געדארפט אומקומען
פון אויסגעהונגערטע, צערויצטע לייבן. ס'פּאָלס איז געווען צע-
שלאָגן, די חוטה-השרדה צעשניטן און אין גאַנצן אזא פּיין — וואָס
וועט ווערן פונם יידישן פּאָלס? אָט-דער „וואָס וועט ווערן“ לאָזט
אונז נישט אָפּ ביז דעם היינטיקן טאָג, טראָגט זיך מיט אונז צווישן
ימען און אָקעאַנען. איך אַליין, חברים, האָב זיך באַגענגט מיט
דעם נאָקעטן געדאַנק אויג אויף אויג. ס'איז געווען נאָך דער
מלחמה. כ'בין אַהיימגעפאָרן פון אַמעריקע קיין פּוילן. ס'איז גע-
ווען אויף דער „אַקוויטאַניע“. כ'בין געשטאַנען אויף דער העכסטער
דעק, געשטאַנען לעבן פּאַרענטש און כ'האָב געקוקט אין דער נאַכט
אַריין. אַרום איז געווען שטיל. ס'האָט זיך פּלוז געהערט, ווי די
שיף שניידט ס'וואַסער. דער הימל, אַנגעפּיקעוועט מיט שמערן איז
געהאַנגען נידעריק. אַרום מיר — די אומענדלעכקייט. איך אַליין —
אַזוי קליין, אַ שטויבעלע. אַ שמערן האָט אַ שאַס געטאָן. אַ צוויי-
טער איז אים געקומען אַנטקעגן. נישט צוויי שמערן האָבן זיך באַ-
גענגט, נאָר צוויי מחשבות. מיינע אַ מחשבה און מיין פּאַטערס,
וואָס האָט מיט דרייסיק יאָר קריק דאָ, אין מיטן ים, צווישן שער-
בורג און ניו-יאָרק, געטראַכט — וואָס איז אַזוינס יידישקייט?
דרייסיק יאָר, ווי די מחשבה האָט געוואָגלט אין מיטן ים און מיט
אַמאָל האָבן טאַטערזון, שטיקלעך פון איין המשך, זיך באַגענגט,
זיך געפרעגט: — וואָס איז יידישקייט?

— איז עס רבינו בחיים „חובת הלבבות“, וווּ ס'ווערט נישט
דערמאָנט נישט ציון, נישט ירושלים? וווּ מען איז קעגן דעם ארץ-
ישראלדיקן ישוב? אַנשטאַט ייד — מענטש. אַנשטאַט יידן און
ארץ-ישראל — פעלקער און לענדער. רבינו בחיי האָט אַוועקגע-

שטעלט אינם מזרח דעם „אדם העליון“, דעם אויבער-מענטש. און דער המון? דער המון איז ביי אים גארנישט, בהמות ממש. ווי קומט עס טאקע, וואָס דער „חובת הלבבות“ האָט אזוי אָנגערײסן ביים המון?

— וואָס איז יידישקייט?

— הלויס „כוזרי“, ווי דער „אדם העליון“ איז נישט משה, נאָר דער המון. אַלץ איז דער המון, דער יידישער המון. און וויל מען, אז דער יידישער המון זאָל ווערן „נצה ישראל“, דאַרף מען אַ רײנע ראַסע, דאַרף מען ארץ-ישראל.

— וואָס איז יידישקייט?

— דער רמב"ם, שפינאַזע, שמואל דוד לוצאַטו? צי אפשר גאָר משה העם, מאַרקס, יצחק לייב פּריץ?

ווי נעש האָט געהאַלטן אין מיטן רעדן, האָט ער דערפילט אויף זיך אַ האַנט. ער האָט זיך אומגעקערט. לעבן אים איז גע-שטאַנען דער רב־הכולל פון די אַרטאָדאָקסישע יידן אין ענגלאַנד— אַ הויכער באַלייבטער פאַרשוין מיט אַ שיטער גרוי בערדל, ווי ביי אַ כינעזער, מיט מאַנגאָלישע אויגן. הינטער אים — די פּראַנקפור-טער יונגעלייט אין די קאַפּעלעך. דער רב האָט גערעדט מיט אַ ליטווישער שײן:

— ניי שאַץ אָפּ אַ יידישע נשמה. ביים „כשר-טעבל“ זע איך אייך נישט, מן הסתם אַ „סאַשעליסט“. וועגן ר' בחיין און ר' יהודה הלוי דאַרף מען אויך אזוי נישט רעדן. אָדער וואָס ס'איז מיר יאָ געפּעלן, איז דער רעיון וועגן שמעון בריגורא. דאָ דאַרף טאקע זיין דער וועג — האָט דער רב־הכולל געוויזן מיט דער האַנט אויפן ים און זיך געווענדט צו די דייטשן — הא, וואָס זאָגט איר?

— יא, יא, הער ראַבינער, גאַנץ וואַרשיינלעך.

דער אַרבעטער מיטן לאַכעדיקן פנים האָט זיך אַ בויה גע-

טאָן צו נעשן:

— וואָס טויג דער גאַנצער פּלפּול, חבר נעש? דעם רבס יידישקייט איז נישט מײן יידישקייט. אַלץ, וואָס איז פּראָדוק-

טיוו אין אונזער לעבן — דאָס איז מיין יידישקייט. מעג עס זיין אַ „קבוצה“ אין ארץ־ישׂראל, מעג עס זיין אַ יידישער קאָלכאָז אין ביראָ-בידזשאַן, צי אפילו אין קרים.

די „פּאַטריאַ“ איז מיט אַמאָל געבליבן שטיון. דער וועג, וואָס האָט זיך געצויגן פון דער שיף צום ברעג, איז פול געוואָרן מיט סקאַלעס. דער שטילער ים האָט גענומען שלאָגן וואַלן, געקייקלט גרינלעכע כוואַליעס. און דער געפּאַקטער עולם — יונג און אַלט — וואָס איז געשטאַנען פאַרגאַפט, געשטאַנען אזוי, גלייך ער וואַלט קיין אָרט נישט פאַרנומען, דער עולם האָט געעפנט מויל און אויגן, ווי ער וואַלט געוואַרט אויף אַ נס.

אַ מאָטאָר־שיפּל מיט אַן ענגלישער פּאָן האָט מיט אַ געוואַלט־רים געשניטן דעם ים, זיך דערנענטערט צו דער „פּאַטריאַ“.

* * *

צומאָרגנס האָט נעש זיך געטראָגן אין אַן אָפּענעם אוימאָך־מאָביל איבערן „עמק“. מיט אים איז מיטגעפּאַרן זיינס אַ חבר, דער בעלעטריסט נאַרקים, וואָס האָט שוין יאָרן געוויינט אין תל־אביב.

4. ציין-חרוד

צווישן די בערג האָט דער אָוונט גענומען פרי צופאַלן. רעכטס — די שטיינערנע גלבע-בערג — נאַקעטע, פליכעוואַטע. אַ באַרג איבער אַ באַרג. לינקס — יונגע פאַמעראַנצן-פעלדער, על-טערע איילבירטן-פעלדער, וווּ די קנאַכיקע ביימער, ברייטער ווי הער כער, האָבן אויסגעזען, ווי פאַרוואַקסענע ארץ-ישראל-יידן. באַרג אַראָפּ אין טאַל, איז ס'לאַנד געווען צעשניטן אין קוואַדראַטן, אין דרייעקן — ווייז, גערשטן, קוקרוזע. און צווישן די תבואה-פעלדער — אויסשניטן — ליימיקע, זאַמדיקע, שטייניקע — אויס-שניטן, ווי אַ צרעת, אויסשניטן, ווי אַ געשווילעכץ.

מיט די פעלדער זענען אָנגעקומען קעמלען מיט סטויגן תבואה. איין קעמל נאָכן אַנדערן. די לאַנגע פּיכ האָבן זיך געוויגט, די העל-זער האָבן זיך געוויגט, די סטויגן תבואה האָבן זיך געוויגט, ווי אין דעם בלויען פאַרנאַכט וואַלטן זיך נישט געטראָגן קיין קעמל לען, נאָר אויסטערלישע שיפן. דער אַראַבער, וואָס איז געזעסן אויפן ערשטן קעמל, איז זיך פאַרגאַנגען אין אַן איכה-ניגון, וואָס איז געווען אי ווילד, אי טרויעריק.

דער אַראַבער האָט מיטאַמאָל אויפגעהערט זינגען. די קעמלען זענען געפליבן שטיין, האָבן העכער פאַריסן די העלזער און די קעפּ, טרויעריקע, פאַרשאַלטענע, האָבן זיך איינגעהערט, געפליקט מיט חרוש, מיט שרעק.

א „קאמפניאט“, — פינקלדיק שטאָל און אייזן, — וואָס האָט געשניטן די תבואה, זי געדערעשט, צונויפגענומען דאָס שטרוי אין בינמלעך — האָט זיך געשארט איבערן פעלד מיט אַ קלינגעריי, מיט אַ סאָפּעריי. אַן אַרבעטער, קליין און דאַר, מיט אַ שטרויענעם, ברייט־ראַנדיקן קאָפּעלוש איבער די אויגן, איז געווען אויף דער קעלניע מיט אַזאַ מינע, ווי נישט די מאַשין וואָלט געשניטן, גע־דרעשט, געבונדן, נאָר ער, דער אַרבעטער.

איבער די פעלדער, איבער די קעמלען, איבער דער דרעש־מאַשין, זענען ווייסע שטיבלעך געווען אויסגעשטעלט, ווי אויף אַ שאַך־ברעט.

דאָס זענען געש מיט נאַרקיסן אַריינגעפאַרן אין דער כבוצה עין־חרוד. דער פאַרנאַכטיקער הימל איז געווען בלוי, די לופט איז געווען בלוי און דאָרט, ווי די זון האָט זיך געזעצט, האָבן פאַסן הימל אויפגעפלאַמט.

אַרום דער עלעקטרישער מיל, וואָס האָט גערוישט, ווי אַ וואַ־סערפאַל, האָבן אַראַבער געלאָדנט זעקלעך מעל אויף אייזלען. דאָס האָט אַ שכניש אַראַביש דאָרף געמאַלן תבואה אין דער עין־חרודער מיל. דאָס מיל־גערויש האָט נאָך טיפּער געמאַכט די אַרומיקע שטיל־קייט. דאָס איז נישט געווען די שטילקייט, וואָס קומט מיט דער נאַכט, מיטן שלאָף. דאָס איז געווען די שטילקייט, וואָס קומט צווישן איין דונער און דעם צווייטן. נאָך דער מיל — אַ סטאַלעריי, אַ שלאָסעריי, וואָס האָבן נישט בלויז געאַרבעט פאַר עין־חרוד, נאָר אויך גענומען פאַשטעלונגען פון ירושלים, פון תל־אביב.

איבערן שלאַך, וואָס האָט זיך געהויבן העכער און העכער — אַ סטאַדע קי. געוויקסיקע, ברייטע. אויסלענדישע קי מיט גלאַנ־ציקע פעל זענען געלעגן אינם זון־פאַרגאַנג, ווי אויסגעמאַלענע. בלויז די בויניקע ווידלען האָבן זיך געהויבן, ווי בייטשן, זיך גע־שמיסן איבער די זייטן און אָפּגעיאָגט די פליגן.

ס'איז אונטערגעקומען אַ חבר מיט אַ ברייטן, האַרציקן „שאַלאָם“ און מיט הענט אויסגעשמירטע, מיט הענט, וואָס האָבן זיך נאָר־וואָס געגראָבן אין דער ערד. ער האָט אָנגעהויבן אין

העברעאיש, באלד זיך געכאפט, אז צוליב נעשן דארף מען איבער-
ניין אין יידיש:

— גוט, וואָס איר זענט געקומען. ווי לאַנג רעכנט איר צו
בלייבן ביי אונז?

— איבער נאָכט, חבר מנוח — האָט נאַרקיס געענטפערט.

— דאָס איז ווייניק. בלייבט מיט אונז אַ צוויי, דריי טעג. איר
ווייסט גאָר וואָס? בלייבט מיט אונז אַ חודש, צוויי, דריי. באַזעצט
זיך גאָר ביי אונז! יידישע שרייבער באַעוולעהנען די קבוצה,
ס'דאַרף. וואָס ציט אייך אזוי אין שטאָט אַריין? וואָס וועט איר
פאַרשפּעטיקן אין תל-אביב? דאָס קלאַפּעריי פון „גוזו" (*)-מאַשינ-
קעס? די אויפגעשרויפטע שפּעקולאַציע? אַ שרפה אויף זיי דאַרט!
ס'איז אונטערגעקומען אַ באַוואַקסענער פאַרשוין. די לאַנגע,
שוואַרצע באָרד איז זיך צונויפגעוואַקסן מיט די נאָך לענגערע און
שוואַרצערע האָר פון קאָפּ.

— באַקענט אייך — האָט מנוח אונז פאַרגעשטעלט — דאָס

איז אונזער שוסטער.

דער שוסטער, וואָס האָט געהאַט דעם אָנפליק פון אַ נייר-

פילאָזאָף, האָט זיך שטאַרק געאוילט:

— איר וועט מיר מוחל זיין. איך וויל נאָר אויף אַ רגעלע

אַריינלויפן אין בית-תינוקות, אַ קוש טאָן פאַרן שלאָפן ניין מיין
דרייַערדיק טעכטערל. איר וועט מיר מוחל זיין.

— ווי איר זעט — האָט מנוח זיך געלאָזט מיט די געסט

צום עסצימער — איז ביי אונז אַן אמתע קאַמונע. אַנטוויינט

מען אַ קינד פון דער ברוסט, נעמט מען עס גלייך אַרויס פון דער

מוטערס רשות. קינדער זענען ביי אונז אויפן ערשטן פלאַן. אונז

זערע שענסטע און באַקוועמסטע געביידעס זענען די קינדער-

היימען. ס'קליינעוואַרג האָט אַלץ, קריגט אַלץ. ווי שפּעט איז

אַצינד? — האָט מנוח אַ קוק געטאָן אויף זיין האַנטגעלענק, וווּ

אַ זייגערל איז געווען צוגענאָגלט — שוין זיבן? נאָך אַ שעה צום

נאכט-עסן. די קבוצה — א פינף הונדערט פארשוין — עסן אלע אינאיינעם. מיר וועלן אייך נאך ווייזן אונזערע בינשטאָקן, אונז זערע טרויבן, אונזערע אָראַנזשערייען. איך וועל אייך דערווייל איבערגעבן אין די הענט אַרײַן פון אַט־דעם חבר — האָט ער גע- וויזן אויף אַ געוויקסן בחור, וואָס איז אָנגעקומען פון די קי- שטאַלן — און איר, חבר נאַרקיס, איר קענט דאָך שוין די קבוצה. בעת איך וועל פאַר אייך צוגרייטן אַ נאַכט־לאָג, וועל איך מיט אייך איבערשמועסן אַן ענין. קומט מיט מיר, חבר נאַרקיס.

ווי אַ דריי מיטן קאַפּ — אַרבעטער, אַרבעטאַרינס. מען איז אָנגעקומען פון די פעלדער, פון די גערטנער, פון די שטאַלן, פון די הייזער. דאָס שלאָסעריי, דאָס סטאַלעריי, די מיל — אלץ האָט זיך אָפגעשטעלט. דער טראָט — אַ שווערער, אַ מידער. דער קאַפּ געבויגן. אויף די פּנימער, אויף די גלידער — אַ טאָג שווערע פּראַצע. פּלויז פון די אָראַנזשערייען, ווי יונגוואַרג האָט געשימפּט, האָט זיך געטיקלט געלעכטער.

— וואָס ווייזט מען אייך אַזוי שפעט? — האָט האַראַרי אַ נעם געטאָן נעשן פאַר אַ האַנט — כ'וועל אייך גאָר אַרויפּפירן אויפן דאָך פונם עסצימער, וועט איר אַ קוק טאָן אויף אונזערע גלכע-בערג.

האַראַרי האָט גערעדט יידיש, ווי אַ גוי. ער האָט נעשן דער- צײַלט, אַז אין דער קבוצה איז ער אָנגעקומען אַ צוועלף-יעריק יינגל. פון וואַנען ער קומט? פון די אַלטע כערסאָנער קאַלאָניעס, פון קרים, פון דער גאַנצער וועלט. און די גאַנצע וועלט איז בײַ אים — הויז־לאַרץ. נאָר דאָ איז ארץ־ישׂראל. און נישט אַזוי ארץ־ ישׂראל, ווי טאַקע עין־חרוד, ווי די גלכע-בערג. דאָס איז זײַן הײם, זײַן פאַטערלאַנד, דאָס איז די לופּט, וואָס האַראַרי אָטעמט. נעש האָט אים געפרעגט:

— און דאָס לעבן אין דער קבוצה, ווי דאָס יחידישע, דאָס אינדיווידועלע אינם מענטש ווערט פאַרווישט, מוז פאַרווישט ווערן צוליב דעם קאַלעקטיוו — אַזאָ לעבן ווערט נישט דערעסן?

— וואָס רעדט איר? — האָבן די גרויע אויגן בײַ האַראַרי

זיך א צינד געטאָן — בלויז דורכן קאַלעקטיוו קאָן ערשט דער יחיד זיך אויסלעבן.

— אויב אזוי — האָט נעש אים ווייטער געפרעגט — פאַך וואָס דערציילט ס'בית-עולם פון דער שכנישער קבוצה נאָר עפעכ אנדערש? דער און דער האָט זיך גענומען ס'לעבן, דער און דער איז דערטרונקען געוואָרן אין ירדן, די און די — אינם יס-כנרת. — און איר האָט געמיינט, אז ס'לעבן אין אַ קבוצה איז אַ שפּיל? — האָט דער בחור זיך אַ צי געטאָן איבער נעשן — און איר האָט געמיינט, אז ס'איז גענוג אַ שפּרוך און פון שטיינער וועט וואַקסן תבואה? אָן יסורים איז נישטאָ קיין אַרבעט, קיין פּראַצע. בלויז שווינדל איז אָן יסורים. און יסורים קאָן מען נישט איבערגעבן. ווען מען וואַלט געקאָנט איבערגעבן יסורים, וואַלט קיין פּראַצע נישט געווען. דער יבער אַזוי פּיל קרבות. די שוואַכע גייען אוועק און די שטאַרקע בלייבן.

די שוואַרצע גלבויע-בערג זענען מער נישט געווען נאָקעט. שאַטנס, ווי שוואַרצער סאַמעט, האָבן זיך געקנייטשט איבער די בערג, וווּ דער הימל איז געווען טונקל בלוי. הימל, באַרג, טאָל — אַלץ האָט זיך גערוקט, אַלץ האָט זיך דערנענטערט, איינגעשלונגען די ווייטקייט און ס'אויג האָט מיט רחבות געקוקט אויף מוילן. די זון איז געשטאַנען אין פּלאַמען און קעגנאיבער האָט געשמיכלט די לבנה, ווי זי וואַלט נישט אונטערגעגאַנגען, ווי זי וואַלט גע- בליבן שטיין פון נעכטן.

האַראַרי איז מיט נעשן אַראָפּ פון דאָך. ס'איז אָנגעריטן אַ „שומר" מיט אַ ביקס אויף די פּלייצעס. דאָס איז ער אַרויס געריטן אויף אַ גאַנצער נאַכט, געהיט, אז בעדווינער, צי שכנישע אַראַבער זאָלן נישט באַפאַלן די יידישע פעלדער. האַראַרי האָט זיך מיטן שומר צערערט אויף אַ ספּרדישן העברעאיש. נעש האָט געקוקט אויפן שומר, וואָס איז געזעסן אויפן פּערד, ווי אַ ווירע. די געדיכטע האָר — שוואַרץ, די וואַנסעלעך — שוואַרץ, די אויגן — קוילן. אזוי האָט געדאַרפט אויסזען לערמאַנטאָווס העלד „פּע-

טשאַרין". נעשט אויער, א נישט געניטס, האָט קוים געכאַפּט, וואָס זיי רעדן. ער האָט זיי געפרעגט:

— מיט אַן אמת, איר ווילט מיר טאַקע זאָגן, אַז אייער שפּראַך איז העברעאיש?

האַראַרי האָט זיך פאַרטראַכט. דער שומר האָט זיך אַ צי גע- טאָן אויף די זאָלט־טרעטערס און אָנגעהויבן:

— בייטאָג רעדן פון מיר אַרויס אי יודיש, אי רוסיש. ביי- נאַכט אָבער, ווען כ'רייט אַרויס — האָט דער שומר געוויזן מיט דער האַנט אויף די בערג — ביינאַכט, אונטער מיר ס'פּערד, אין דער האַנט אַ ביקס און די נאַכט איז אַ פינסטערע — דעמאָלט רעדן צו מיר די גלבו־בערג העברעאיש. יעדע הייל, יעדער שטיין, יעדער שפּאַלט — באַקומען ביי מיר לשון. אָט איז גדעון מיט זיין מחנה פון צוויי־און־צוואַנציק טויזנט. די שרעקעדיקע שיקט ער אַוועק און גדעון בלייבט מיט צען טויזנט. די מחנה לאָזט זיך אַראָפּ אין טאָל אַרײַן צו די קוואַלן, טאַקע צו אונזערע קוואַלן אין עין־חרוד. אַנדערע קניען און טרינקען, אַנדערע בלעקן אַרויס די צונגען, טרינקען ווי הינט. מיט זיי, מיט די דריי הונד- דערט, וואָס האָבן געלעקט ס'קוואַל־וואַסער, האָט גדעון צעשלאָגן די מדינים. און אָט איז יונתן. און אָט וואַרפט זיך שאול אויף זיין שאַרפּער שווערד. טאָ ווי, פרעג איך אייך, דאַרפן די בערג צו מיר רעדן? און זיי רעדן, אוי רעדן זיי, ווען איך רייט אין דער פינסטערער נאַכט איינער אַליין מיט אַ ביקס אין דער האַנט. דער שומר האָט אַ שפּאַרע געטאָן ס'פּערד, אַוועקגעפאַטשט. נעש האָט געהאַט ס'געפיל, ווי נישט דער שומר, נאָר „פעטשאַ- רין" האָט אַוועקגעפאַטשט און עפעס פון נעשן מיטגעריסן.

וואָס?

ס'איז אונטערגעקומען מנוח. זיינע הענט זענען נאָך אַליץ געווען אויסגעשמירט מיט ערד. אין די אויגן אַזאַ פרייד, אַזאַ טיפע פרייד, ווען מענטש, חיה, ערד גייען אויף אין יסורים, גייען אויף אין פּראַצע, גייען אויף אין געבוירן. ער האָט אַ נעם געטאָן נעשן אונטער אַ האַנט:

— מיר וועלן ניין עסן א קאלעקטיווע וועטשערע.

ארום האלבע נאכט איז נעש געבליבן איינער אליין. ער איז געשטאנען אין אן אָפן פענסטער, האָט נאָכגעקוקט מנוח, וואָס האָט זיך געשארט מיט אַ שמאַל וועגל, איז אַרײַן אין אַ לבנה-טויער. פון יענער זײַט לבנה-טויער האָט זיך ערגעץ אַן אייזל צע-שריגן, אויפגעטרייסלט פאַר אַ ווייל די נאַכטיקע שטיקלייט און ס'איז נאָך שטילער געוואָרן. די נאַכט, אַ ליכטיקע, וואָס האָט זיך געוויקלט אין פּעלדער, אין פּרדסיס, האָט אָנגעהויבן סאַפּען מיט ריחות, מיט פאַרשטיקטע קולות, מיט ווייטע טריט.

דער אָונט, וואָס נעש האָט פאַרבראַכט אין עסצײַמער פון דער קבוצה, איז פון אים נישט אָפּגעטראָטן. פּנימער ליכטיקע, פּנימער טרויעריקע. הענט שווערע, הענט אָפּגעאַרבעטע. די פאַר-בענקטע אויגן — ווינטן און חמימות. וווּ איז אָבער אַהינגעקור-מען די פרייד, וואָס איז אין נעשן אויפגעגאַנגען אַ גאַנצן אָונט? וווּ איז די פרייד פון אַ יידיש דאָרף, פון אַ יידישער קאָמונע? האָט דאָך אַ דיכטער גערעדט וועגן נעשן אין העברעאיש? האָט דאָך נעש געלייענט דערצײלונגען אין יידיש? דערנאָך רײד — וואַרעמע, האַרציקע. און צווישן די רײד פּאַטערלעכע טענות, — „צײַט, לאַנג צײַט, נעש זאָל אויך נעמען שרײַבן העברעאיש“.

פון די פּעלדער, פון די פּרדסיס זענען אָנגעלאָפּן קילע ווינטלעך, האָבן מיטגעבראַכט טרויער — טרויער פאַרן אייגענעם לעבן, פאַר דער אייגענער פּראַצע, פאַרן אייגענעם לשון.

ס'איז מיט אַמאָל קיל געוואָרן.

נעש האָט צוגעמאַכט ס'פענסטער. ער האָט געקוקט אויפן אייזערן בעטל, אויף די פּאָליצעס ביכער, אויף די צעוואָרפענע זשורנאַלן, אויף די רעפּראָדוקציעס, וואָס זענען געהאַנגען אויף די ווענט. ער האָט זיך געחידושט. זיך אַנדערש פאַרגעשטעלט אַ קבוצהניקעס דירה. דאָ אינם צײַמער איז אים אַלץ געווען באַ-

קאנט, אפילו דער ריח. אין אזוינע דירות האָבן געווינט עקס-טערניקעס אינם צאָרישן רוסלאַנד.

ס'האָט זיך געהערט אַ לייכטער קלאַפּ אין טיר. נעש האָט געעפנט. פריער האָט זיך באַוויזן אַ פנים — זון און ווינט. דער-נאָך — ברייטע פלייצעס, גאָר ברייטע, אויף אַ געוויקסין גע-שטעל. די פרוינלעכע האָר, פייכטע, האָבן געבלישטשעט.

דער יונגערמאן האָט זיך אַנטשולדיקט, וואָס ער איז אַזוי שפעט. אויב ער שטערט, אויב נעש קלייבט זיך גיין שלאָפן, גייט ער שוין אַוועק. ער איז אַ קופערשמיד, אַרבעט נישט ווייט אין אַ וויינקעלטער. ער האָט זיך דערוואַסט, אַז נעש איז געבליבן אויף נאַכט אין עין-חרוד, איז ער צוגעקומען. נעש איז אַוודאי מיד, וויל גיין שלאָפן, וועט ער אים בלוין דריקן די האַנט און ווינטשן אַ גוטע נאַכט.

און אַז דער קופערשמיד האָט אַריינגעשטעקט נעשן אַ בריי-טע, אויסגעאַרבעטע האַנט, אַ וואַרעמע האַנט, האָט נעש אַ צי גע-מאָן די האַנט צו זיך און גענומען פאַרזיכערן דעם יונגמאַן, אַז ער איז נישט מיד. פאַרקערט, ער וויל גאַרנישט שלאָפן. נעש האָט אַוועקגעזעצט דעם קופערשמיד אויף איין בענקל, זיך — אויף אַ צווייטס. ביידע האָבן זיך געקוקט אין די אויגן, געקוקט מיט ליבע, ווי אַלטע פאַקאָנטע, וואָס האָבן זיך שוין יאָרן נישט גע-האַט געזען. דערנאָך האָט דער קופערשמיד זיך פאַרגעשטעלט. ער הייסט הערש-לייב. און הערש-לייב איז דאָ אַפגעריסן-פרעמד, ווייט פון אַ יידישער סביבה, ווייט פון אַ יידיש, ממש יידיש לעבן. ער זאָגט דאָס אַלץ נישט לרע. פאַרקערט, ווייל ער האָט ליב ס'לאַנד, האָט ער ליב יידיש, מיט אַלע פּיטשעווקעס. ער האָט ליב די זון, אַ שטאַרקע זון, וואָס וואַלט געקענט שטאַרק מאַכן און גיי מאַכן, ווען נישט די פרעמדיקייט, וואָס דער פּראָסט-פּשוטער אַרבעטער דערפילט צום ציוניסט. און די אַרץ-ישראלדיקע זון וואַלט באַגענגט ס'יידישע וואָרט מיטן שענסמן גוט-מאַרגן. און יידן וואַלטן זיך אויסגעוואַשן מיט זון, מיט ים, מיט די בלויע בערג, אַנשטאָט מורא צו האָבן און האַלטן די צונג אָן אַ זייט,

אפילו אין דער לינקער זייט. און די בערג, און דאָס זאָמד און אפילו די זיתים-ביימער וואָלטן זיך גענטער באַהעפט, וואָלטן זיך געהאַלט, ווייל איינס וואָלט ס'אַנדערע פאַרשטאַנען אָן אַ ווער-טערבוך, אָדער ווי מען רופט עס דאָ — „מלון". נייע „אויסגע-גליטע" קינדער, וואָס וואַקסן דאָ מיט דער היסטאָריע פון די חשמונאים און פון ברכובא און נישט מער — נישטאָ מער קיין יידישע היסטאָריע — וועגן די „אויסגעגליטע" קינדער וועט מען נאָך האָבן צו זינגען און צו זאָגן. אָדער דאָס וועט נאָך דויערן יאָרן, ביז די שכרות וועט איבערגיין און די „גאונים" וועלן אויס-וואַקסן. אַ גרויסער טייל איז שוין אויסגעוואַקסן און וווגרערט זיך שוין, וואָס יידן אויף דער וועלט רעדן אַזאַ מאָדנע, נישט פאַר-שטענדלעך לשון. און אַז זיי וועלן אויסוואַקסן, וועלן יידן שוין דערזען, וואָס הייסט האָבן אַן אייגן העברעאיש לאַנד.

בשעת דער קופערשמיד האָט גערעדט, האָבן בלוין די קארע אויגן זיך ביי אים געצונדן. אויפן אָפגעברענטן פנים איז גאָר-נישט געווען קענטיק. ער האָט גערעדט גיך און אָפגעהאַקט, ווי ער וואָלט זיך געאיילט איבערצוגעבן אַ שליוות. ער האָט מיט אַמאָל אין מיטן רעדן זיך אויפגעשטעלט. איבערן פנים האָט זיך ביי אים צעלייגט אַ מינע, אַז ער האָט עפעס פאַרשפעטיקט, אַז ער האָט שוין לאַנג געדאַרפט גיין פון דאַנען. ער האָט זיך געזעגנט. און אַז ער איז שוין געשטאַנען אין דער אָפענער טיר, האָט ער צו-געעבן:

— גלייבט מיר, נעש, אַז דאָס זענען נישט קיין צו-להכעיס-רייד. קעגן „עברית" האָב איך גאָרנישט. וויסן זאָלט איר אָבער, אַז דער פראָסט פשוטער אַרבעטער בלייבט דאָ שמום. און מיט אַ שטומען קען מען אַלץ מאַכן, אַ חוץ — די סאָציאַלע רעוואַ-לוציע.

דער קופערשמיד איז אַוועק. ער האָט מיטגעריסן פון נעשן אַ שטיק אומרו און איבערנעלאָזט נאָך זיך שטאַרקע זון, הייסע ווינטן און אַ קנאַכיקן יידיש.

נעש האָט געשפּרייזט איבערן צימער, געשפּרייזט אַ לענגערע צייט. און אז די פּיס האָבן אָנגעהויבן מיד צו ווערן, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט ביי די פּאָליצעס ביכער, געזוכט מיט די אויגן, מיט די פינגער. אָט איז שפּענגלער אין דייטש. אָט העברעאיש — ביאָ-ליק, טשערניכאָוסקי, גאַרדאָן, ברענער. אָט איז מיצקעוויטש אין פּויליש.

— און אין יידיש?

5. ט ב ר י ה

די שמאלע, גערדייטע געסלעך זענען געלעגן אין חורבות. ארום די איינגעפאלענע שטיבלעך — אן רעכער, אן ווענט — האָבן זיך געוואָלגערט אַשכּנזישע משפּחות, ספרדישע משפּחות. מען האָט זיי דערקענט אינם הילוך. די אַשכּנזים — געלאָקטע פּיאַות, רבנישע קאָפּעלושן, קאָלירטע כאַלאַטן. די ווייבער — רביצינכ אין שטערנטיכלעך. די פּנימער — שלאָבערדיקע, בלייכע, ווי נאָך אַ הענית. ס'לשון — אַ ווייכער, ברייטער יידיש. די ספרדים — מזעדיינע פעסקעס. פּנימער ברוינע, אָפּגעברענגטע. ס'ליטן — שפּאַנאָליש, אַראַביש, העברעאיש — וואָס רייסט זיך טיף פון דאַלז, מיט אַ כאַרכל. און אַרום די חורבות, אַרום די צעלייגטע משפּחות — קליינוואַרג און ציגן. שוואַרצע, רירעוודיקע ציגן אן דערנער.

דאָט כּיען דערטאַפּי אַ פּיעמדן, דערצו אן אויסלענדער, האָט כּיען זיך אַראָפּיערעדט פון האַרץ, דערציילט, וואָס פאַר אן אימ גליק ס'געווייכער האַט אָנגעמאַכט, יויפל נפּשית ס'האָט צוגינגוּר כּיען. גערעדט דאָפּן אַלע — זיידעס, טאַטעס, מאַמעס, קינדער — ווערעדט יידיש, גערעדט העברעאיש, גערעדט שפּאַנאָליש און צוּר כּיינסמן האָבן גערעדט אויגן און הענט.

הונדערטער יארן וווינען אין שכנות האָט נישט געקאָנט אויפּטאָן דאָס, וואָס ס'געוויסער האָט אויפּגעטאָן — דערנענטערט

די אשכנזים מיט די ספרדים. מען האָט זיך אין איינעם געגראָפֿן אין די חורבות, אַרויסגעשלאָפֿט דאָ אַ לעמפל, דאָ אַ לייכטער, דאָרט אַן ערדענעם טאָפּ, זיך געגראָפֿן און געחלומט, אַז הילף וועט אָנקומען פֿון ניו־יאָרק, פֿון פּאַריז, פֿון וואַרשע.

ס'איז געווען אַ שטיק נאָכמיטאָג. נעש איז געגאָנגען מיט נאַרקיסן אינם ייִדישן קוואַרטאַל, וואָס ביים ים־כּנרת. דער וועג איז געווען אַ געדרייטער — שטיינערנע טרעפּלעך, חורבות, ציגן, מיכט און פּליגן. און כאַטש די זון האָט געברענט, האָבן די שמאַלע געסלעך געשמעקט מיט טוכלען קעלער און די לופט איז פֿול גע־ווען מיט קאַלך־שטויב.

זיי זענען אַרויס צום ים־כּנרת, וואָס האָט אַרויסגעשפּילט פֿון צווישן די חורבות אי ווי אַ פּיכל, אי ווי אַ פּלייט, אי ווי אַ טראַמפּיט.

איז דער ים־כּנרת בלוז? איז ער גרוין? איז ער וויאָלעט?

ס'איז זון־אויפגאַנג, ס'איז זון־פּאַרגאַנג. ס'איז פּריד און טרויער. דער טרויער פֿון טויזנטער יידן, וואָס וועספּאַסיאַנוסעס זעלנער האָבן דערטרונקען אין ים־כּנרת. די פּרייד פֿון ברי־כּכּאָס הילות, וואָס האָבן לעבן טכּריה צעשלאָגן די רוימישע אַרמיען. זיך געוואָלט באַפּרייען.

ס'איז אויסגעוואַקסן אַ בחורל מיט געקרייזלטע פּיאַות, אויפֿן טאָפּ אַ קיילעכיק קאַפּעלוש, אַ סאַמעטנס. ס'לויזע, שוואַרצע כאַ־לאַטל ביז צום טרויט, ווי ער וואָלט אַרויסגעטאַנצט פֿון אַנסקיס „דבּוק“. אויף די ליכטיקע באַקן אַ לייכטע רויטקייט. ס'בחורל האָט באַטראַכט די פרעמדע, זיך געקווענקלט — יאָ צוגיין, נישט צוגיין?

נעש האָט אים באַגריסט:

— שלום!

ס'בחורל איז געוואָרן דרייסטער. ער האָט נעשן אַריינגע־

שמעקט אַ האַנט, ר'האַט נאַרקיסן אַריינגעשמעקט אַ האַנט:

— שלום־עליכם!

נעש האָט געפרענט:

- איר רעדט יידיש?
 — וואָס רען זאָל איך רעדן?
 — כ'האַב געמיינט, איר רעדט העברעאיש.
 — כ'בין רען א „פרענק" (ספרדישער ייד), כ'בין רען
 אַ חלוצ, כ'זאָל רעדן העברעאיש? כ'בין דאָך אַ היגער, אַ גע-
 בירקטיקער, און אונזער לשון איז יידיש!
 — אָבער העברעאיש פאַרשטייט איר? — האָט נאַרקיס
 אים געפרעגט אויף העברעאיש.
 — לשון-קודש? אַוודאי פאַרשטיי איך.
 — און רעדן קענט איר?
 — ס'גייט איך דווקא כ'זאָל רעדן לשון-קודש? — האָבן
 די אויגן זיך ביים בחורל צעשפילט — כ'וועל מיט אייך נישט
 רעדן קיין לשון-קודש.
 — און העברעאישע צייטונגען ליענט איר? — האָט אים
 נאַרקיס ווייטער געפרעגט.
 — איר מיינט העברעאישע בלעטער? ניין, כ'ליען נישט.
 ביי אונז אין דער ישיבה הענגט פון גערער רבי אַ חרם און נישט
 בלויז פון גערער. אַלע רביים, וואָס אין ארץ-ישראל, וואָס אין
 הויץ-לאַרץ, האָבן געאַסרט צו ליענען די העברעאישע בלעטער.
 — פאַרוואָס האָט מען זיי געאַסרט?
 — ווייל די שרייבער, וואָס שטעלן צונויף די בלעטער, זענען
 מחלל-שבת.
 — ליענט איר נאָר קיין בלעטער נישט?
 — מיר ליענען די יידישע בלעטער, וואָס קומען פון וואַרשע
 — איר זענט אַ ישיבה-בחור?
 — יאָ.
 — און דער פּאָטער אייערער?
 — מיין פּאָטער איז דער טבריהער ראשי-ישיבה.
 — פון וואַנען קומט אייער פּאָטער? פון פּוילן?
 — מיין פּאָטער, מיין זידע, מיין עלטער-זידע, זענען היגע
 געבירטיקע. מיין מוטערס משפחה אויך. מיין משפחה שטאַמט אי

פון ליטע, אי פון פוילן. מיר אָבער זענען צפתער.

— און העברעאישע ספרים ליענט איר?

— גיין.

— און פון ביאליקן האָט איר געהערט? — האָט אים נעש

געפרענט.

ס'בחורל האָט אַ קוס געטאָן אויף נעשן, דערנאָך אויף נאָר-

קיסן און פון די ליפן האָט זיך ביי אים אַ ריס געטאָן אַ שפרוך:

— שם רשעים — — —

— פארוואָס שילט איר ביאליקן? — האָט נאָרקיס זיך

אַ בייזער געטאָן אויפן טבריהער בחורל.

— ווייל ער איז אַ מחלל-שבת.

— דו האָסט געזען?

— גיין, אַן עלטערער ייד, אַ ירא'שמים, האָט עס מיר דער-

ציילט.

— ווייסטו כאָטש, דו פרא-אדם, אַז מען דאַרף דיר געבן

פעטש? — האָט נאָרקיס אַ נעשריי געטאָן — אַז פאַר אַזאַ קללה

קומט דיר פייערדיקע פעטש?

די לייכטע רויטקייט איז אָפגערוגען פון דעם בחורלס באַקן.

ס'בלאָסע פנים איז געוואָרן נאָך בלאָסער. נעשן איז איינגעפאַלן,

אַז אזוי צעשראַקן און פאַרלוירן האָט געדאַרפט אויסקוקן אַ ייד

פון בבֿל, ווען אַ ירושלימער איז אים באַפאַלן, אים גערופן „בבֿלאַי

טפּשאַי". ס'בחורל האָט זיך אַ רוק געטאָן אויף קרוק. די אויגן

האָבן זיך ביי אים צעעפנט און ס'קול איז געוואָרן דרייסטער:

— אַז איר וועט געבן פעטש, וועל איך נישט צונעמען.

— ווייסטו כאָטש, אַז דער ייד דיינער, דער ירא'שמים, האָט

דיר געזאָגט אַ שקר? — האָט נאָרקיס זיך אין גאַנצן געטרייסלט—

אַז פאַר דיין אומזיסטער קללה וועט מען דיר בראָטן אין גיהנום?

— מיטן גיהנום שרעקט מיך נישט — האָט ס'בחורל זיך

גערוקט אויף הינטערוויילעכטס — מיטן גיהנום וועל איך שוין

אַליין פאַרטיק ווערן.

— אַזאַ פרא-אדם!

ס'בחורל האָט געווין אויף מערב, ווי די זון, א רויטע,
האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין ים־כּנרת:
— כ'וועל פאַרשפּעטיקן מנחה.

ער האָט לייכט אַ הויב געטאָן די פּאַלעס פון כאַלאַטל און
אַפּגעצויגן.

— ווי געפעלט אייך אייער „ידישיסט“, נעש? אזא שטיק
מיטלאַטער! אזא טבריהער שוטה! אזא טיפּוש!
אַ פאַרשמאַלצן יידעלע, — באָרד, טאַבעק, רויטע אויגן —
וואָס האָט צוגעהערט דעם גאַנצן שמועס, האָט אונטערנעטראַגן
אַ נרבה־הענטלע:

— אזא צפתער שייגעץ. מען זאָגט דאָ: „זאָל מיך גאָט
היטן פאַר צפתער, ווי פאַר פייער און פאַר וואַסער“. שענקט
אַ נרבה, שענקט!

נעש און נאַרקים זענען קריסגעגאַנגען. הינטער אויסגעבויר־
גענע און אונטערנעשפּאַרטע ווענט זענען געזעסן, זענען געלעגן
לעבעדיקע מתים. ווי אַ קער — גסיכה־בליקן. נאַרקים האָט זיך
אַלץ נישט געקענט באַרויסקן:

— קענט איר פאַרגלייכן אַט־דאָס שטיקל מיטלאַטער,
כ'מיין דעם בחור, דעם טיפּוש, מיטן שומר פון עין חרוד, וואָס
די גלבו־בערג רעדן צו אים העברעאיש?

נעש האָט געשוויגן. פאַר אים איז אויפגעגאַנגען הערש־לייב
דער קופּערשמיר, וואָס דרייט זיך אַרום אַ שטומער, בענקט אין
אַר־ישראל נאָך אַ יידישער גאַס, נאָך אַ יידיש הויז, נאָך אַ יידי־
שער משפּחה. און מיטן שווייגן איז נעשן איינגעפאַלן, אַז ווען
מען טראַכט זיך אַריין אין די געהיימע, רעליגיעזע פּאַוענגונגען
פונם רענעסאַנס, אין די רייסערייען, אין דעם צאָלן מיט מענטש־
לעך לעבן, קומט מען צום געדאַנק, אַז דאָס זעלבע פייער, וואָס
האָט געברענגט אין די פּאַנאַטיקער, אין די סאַוונאַראַלעס, דאָס
זעלבע פייער האָט אויך געשאַפּן מיכל אַנדזשעלעס ווערק, האָט
אויך געשאַפּן דאָ ווינטשים ווערק. ס'איז די זעלבע קאַפּ־שלאַק
סטבע. דער שומר, וואָס איז געזעסן אויפן פּערד, ווי אַ ווירע, איז

העכסטנס א העלד פון א ראָמאן, העכסטנס — א „פעטשאַרין“
 וואָס מיידלעך חלומען וועגן אים. פון דעם טכריהער
 פּהורל וועט מן-הסתם גאַרנישט אַרויסקומען.
 מען קען אָבער נישט דרינגען דערפון, אז פון די פּאַנאַמישע
 בחורימלעך, פון די שטיקער „מיטלאַטער“, וואָס רעדן יידיש,
 לעבן זיך אויס אין יידיש, וועט גאַרנישט אַרויסקומען. פון זיי
 זענען דאָך אַרויסגעקומען נישט בלויז אַ ביאָליק, אַ בערדיטשעוו-
 מסי, אַ ברענער, נאָר אויך כמעט די גאַנצע יידישע
 ליטעראַטור, אויך אונזערע קעמפער, רעוואָלוציאָנערן, אויך
 די פירער פון אונזערע אַרבעטער-פּאַרטייען.

דער וועג האָט זיך געהויבן העכער און העכער. מיט זונפאַר-
 גאַנג האָט אַ בלאָז געטאָן אַ ווינטל. אָט איז דעם רמב"ם מס קבר.
 אַ געמויערט אוהל. און אויפן אוהל — „רבינו משה בן מימון
 מבחר האנושי“. אַרום דעם אוהל — קברים-בערגלעך. ס'איז
 אַרויסגעקומען דער שמש — אַ הויכער, אַ געבויגענער, ענלעך
 אויף משה מיט אהרנען, ווי מען מאַלט זיי אויף די חומשים-שער-
 בלעטער. ער האָט געוויון אויף די בערגלעך און איבערגעחזרט
 צום טוויזנטסטן מאָל אין זיין ספרדישן העברעאיש:

„ — — — דאָ ליגט דער תנא ר' יוחנן-בן-זכאי, דאָ ליגט
 זיין ווייב, דאָ — זיינע קינדער. און דאָ — האָט ער מיט ביטול
 אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט — אַנדערע תנאים“.

— ווער? ר' יוחנן-בן-זכאי ליגט דאָ? — האָט נעש געקוקט
 אויפן בערגל אָן אַ מצבה און זיך געחידושט.

— יא, מיר האָבן עס בקבלה — האָט דער שמש פאַרזוי-
 כערט — ער איז דאָך געווען אַ ספרדי.

— וואָס פאַר אַ ספרדי איז אייך ר' יוחנן בן-זכאי געווען? —
 האָבן זיך נעש און נאַרקיס צעלאַכט.

— וואָס איז דער חילוק? — האָט דער שמש מיט הכנעה
 אויסגעשטרעקט אַ האַנט, מען זאָל עפעס אַריינלייגן — מיר זענען
 אַלע יידן, אַשכּנזים, ספרדים, אַלע אברהם אבינוס קינדער. וואָס,

דריי פיאסטער? — האָט ער זיך אַ קרום געטאָן — ווייניק! ניט
 נאָך אַ צוויי פיאסטער!
 דער אָוונט איז צוגעפאלן. נעש און נאַרקיס זענען געגאַנגען
 מידע, פאַרשטויבטע, געגאַנגען און געשוויגן. געגאַנגען צום אוי-
 טאָמאָביל, וואָס האָט געוואַרט אויף זיי לעבן אַן אַכסניה. דאָ און
 דאָרט האָט זיך צעוויינט אַ פירעקיס אייזעלע, אָנגעיאָגט
 אַ טרויער. אויף אַ טרעפל איז געזעסן אַ באָבע אין אַ שטערנטיכל.
 זי האָט איינגעוויינט אַ סינר, שטייל איינגעוויינט און צוגעזונגען
 אין אַ ברייטן קלינגענדיקן יידיש, וואָס מען הערט בלויז אין אַלט-
 ירושלים און אין צפת:

איך אונזער לאַנד,

איך אונזער לאַנד,

דאָאַס הייליקע,

זענען פאַראַן זייער פיל קברים.

וואָס איך זיי זענען באַהאַלטן

אונזערע הייליקע צדיקים,

התמימים והישרים.

דאָרטן דוגן זייערע כשרע קעפעלעך,

און קיין וואָרעם האָט זיי נישט באַרירט.

אויף זיי בליען ארץ־ישראל־עפעלעך,

אתרוגים, לולבים, און מירטן אויך.

נעש און נאַרקיס זענען אַריין אינם אויטאָמאָביל. נעש איז
 איין ווייניק, נאַרקיס — אין צווייטן. ביידע האָבן געשוויגן, ווי זיי
 וואָלטן געווען פרעמדע. דער שאָפער, אַ נאַליציאַנער בחור אין גע-
 פאַסטע האַקיי־הויזן, האָט מיט גדלות אַ נעם געטאָן מיט ביידע
 הענט ס'רעדל, וואָס האָט זיך, ווי צענוואַלדעוועט אויפן אָנלויה:
 — לאַזט דורך!

דער אַנלויף:

יידן מיט שוואַרצע בערד, מיט רויטע בערד. יידן מיט הויז קערם, מיט ווייבער, מיט קינדער. באַרוועסע אַראַבער מיט אייזלען און אַן אייזלען. באַוואַקסענע אַראַבער ענלעך אויף שטאַט־משוגעים. קליינוואַרג מיט שוואַרצע, פלאַמיקע אויגן, קליינוואַרג מיט אייטערדיקע אויגן.

דער אַנלויף האָט פונם שאַפערס געשריי זיך צעשאַטן, דורכ־געלאָזט דעם אויטאָמאָביל, אים באַגלייט מיט אַ קאַץ־מוזיק. דער אויטאָמאָביל האָט זיך געהויבן באַרג־אָרויף, באַרג־אַראָפּ, זיך געדרייט צווישן געסלעך, ליסלעך און בית־עלמינס, זיך גע־טראָגן איבער דורות.

טבריה — די שטאַט פון דער משנה, פון דער גמרא. דאָ זען נען רעליגיעס אָפּגענאַנגען אין בלוט, זיך אויסגעשאַכטן אין נאָמען פון גאָט. טבריה — די שטאַט פון דער מסורה, פון דעם ניקוד. דאָ האָט מען געריסן און געברענט יעדעס וואָרט, וואָס איז געווען קעגן דער מסורה. דאָ האָט מען גערודפֿט די ערשטע קראים, דאָ האָט מען גערודפֿט עננס תלמידים. און די ביידע סעקטעס האָבן איינע די אנדרע זיך אויך גערודפֿט. און ווען נישט די רדיפות, וואָלט פון דער תלמודישער מסורה, פון דער „תורה שבעל־פה“, וואָס איז געשטאַנען אין גרויס סכנה, קיין זכר נישט געבליבן, פונקט ווי ס'איז נישט געבליבן קיין זכר פון די ערשטע קראים.

ווען איז דאָס געווען?

אין זיבעטן יאָרהונדערט, אין אַכטן יאָרהונדערט, אין ניינטן

יאָרהונדערט?

און היינט?

היינט ווייזט מען פאַר אַ פּיאַסטער, וווּ ר' יוחנן־בן־זכאי ליגט, וווּ זיין ווייב ליגט, וווּ זיינע קינדער ליגן.

דער אויטאָמאָביל איז שוין געווען היינטער דער שטאַט. וווּ אַ קער — חורבות און נאַקעטע בערג. וווּ אַ קער — אַ פאַרגעסענע פאַלמע, אַ קאַטוס, ווי אַ פאַרזעעניש. די זון האָט זיך געהאַלטן אין זעצן. אַ סטאַדע ציגן — קליינע, שוואַרצע — וואָס האָבן גע

זוכט גרעזלעך צופוסנס א בארג, האָבן אַרויסגעבלאָנדזשעט אויפן אַספּאַלט־וועג. די ציגן האָבן זיך איבערגעשראַקן פאַרן אויטאָמאָביל, גענומען לויפן באַרג־אַרויף און אינס שטילן פאַרנאַכט האָט אָפּגעהילכט דאָס קלאַפּן פון קלאַען אָן שטיין.

דער פּאַסטוך, אַ באַוואַקסענער, מיט אַ גאַלן קאַפּ, האָט זיך אַ הויב געמאַן איבער דער פּלאַכטע, וווּ ער איז געלעגן. ער איז געבליבן שטיין אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ לאַנגן שטעקן אין דער האַנט, געשטאַנען נישט ווי אַ שעפּער, נאָר ווי אַ נביא. ער האָט נאָכגעקוקט דעם אויטאָמאָביל. דער שאַפּער האָט זיך מיט אים באַגריסט:

— עלה קורח!

די מאַשין האָט זיך איינגעדרייט לינקס. פון צווישן די בערג איז אַרויסגעשפרונגען אַ שטיק פונם ים־כנרת, אַ בלוים, אַ גרינס. די געמיטער זענען געוואָרן אויפגעהייטערט. באַלד איז דאָס שטיק ים פאַרשווונדן.

דער וועג, וואָס איז געלאָפּן באַרג־אַראָפּ, האָט אָנגעהויבן ווערן זאַמדיק. אין טאָל האָט די מאַשין גענומען גיין פּאַמעלעכער. די רעדער האָבן אָנגעהויבן זינקען אין הייסן זאַמד, ווי אין וואַסער. די מאַשין איז געבליבן שטיין. די פּאַסאַזשירן זענען אַרויס פון דער מאַשין, האָבן צוגעלייגט ווער אַן אַקסל, ווער אַ האַנט, גע־האַלפּן אַרויסשלעפּן די רעדער פון זאַמד. דער שאַפּער האָט גע־אַרבעט מעשים ביים רעדל. דער מאַטאָר האָט געקרעכצט, זיך גע־בייזערט. די רעדער האָבן זיך געדרייט אַרום די אַקסל, אַרויסגע־וואָרפּן וואָלקנס שטויב, און זיך נישט גערירט פון אָרט. דער שאַפּער האָט אַן עפּן געטאָן ס'טירל און איז אַרויס פון דער מאַשין. אַלע דריי האָבן זיך איבערגעקוקט און די בליקן, פאַרלוירענע, האָבן געהאַט צו זאָגן:

— וואָס יעט זיין?

ס'איז אָנגעריטן אַן עלטערער אַראַבער אויף אַ קליין איי־זעלע. הינטער אים פון ביידע זייטן אייזל צוויי געפּלאַכטענע קוישן גרינס. דער אַראַבער האָט זיך באַגריסט מיטן שאַפּער. און

אז דער שאַפער האָט געהאַט מכבד געווען דעם אַראַבער מיט אַ סײַ גארעט און דער אַראַבער דעם שאַפער מיט אַ שוועבעלע, האָבן זיך ביידע צערעדט:

— אזוי און אזוי, כאַוואַדזשאַ, נישט ווייט פונדאָנען ווײַנט מײַנס אַ שכן. ער האָט אַ פּאַר פּערד. אַז דער כאַוואַדזשאַ ווײַל, וועל איך צורײַטן נאָכן שכן. מען וועט אײַנשפּאַנען די פּערד און אַרויסשלעפּן דעם אײַטאַמאַביל. ס'וועט קאָסטן אַ שיבוש.

און אַז דער אַראַבער איז אַוועקגעריטן נאָכן שכן, האָט דער שאַפער אַרײַנגעלאָזט זײַנע צען פּינגער אונטערן קעפּ:

— דער „שיבוש“ וועט מיך שוין קאָסטן אַ צען פּיאַסטער. ס'האָט לאַנג נישט גענומען און דער אַראַבער איז אָנגעריטן אויפן אײַזעלע. נאָך אים — דער שכן מיט די פּערד. דער שכן, אַ יונגער, אַ באַרוועסער, איז אײַנגאַנצן געווען געראַטן אײַנס עלטערן אַראַבער. דער שאַפער האָט עס באַמערקט און אַ זאָג גע- טאָן צו די פּאַסאַזשירן:

— איר מײַנט טאַקע, אַז זײ זענען שכנים? דאָס איז אַ טאַ- טע מיט אַ זון! און בײַדע זענען גנבים!

ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ דינגעניש. דער יונגער אַראַבער האָט אַ זינג געטאָן זעכציק פּיאַסטער. דער שאַפער האָט אים אַ לאַך געטאָן אין פנים אַרײַן, זיך נישט געשעמט אָנצובאָטן פּינף פּיאַסטער. דער אַראַבער האָט געשריגן, אײַנגעלייגט וועלטן. דער שאַפער האָט אים אַריבערגעשריגן. דער אַראַבער האָט גע- האַלטן אין אײַן אַראַפּלאַזן פון פּרײַז, דער שאַפער האָט געהאַלטן אין אײַן באַטרעטן, און צו קײן אױסגלייך איז מען נישט געקור- מען. נעש איז צוגעשטאַנען צום שאַפער:

— דינגט זיך נישט מיט אים, גיט אים נאָך.

— וו'הייסט איך וועל איך נאָכגעבן? זעכציק פּיאַסטער? דריי דאָלער פאַר העלפּן אַרויסשלעפּן די מאַשין? נײַן! אַ שאַך ייִדיש געלט! אַזאַ פאַרשוין אַרבעט דאָך אָפּ פאַר זיבן פּיאַסטער, פאַר פּינף און פאַר דרייסיק סענט, אַ גאַנצן טאָג בײַם עפּענדי אויפן פּעלד! דאָס איז דאָך גזל!ה!

— נו, באטרעט אים נאך פינף פיאסטער — איז נעש גע-
וואָרן אומגעדולדיק — אבי א סוף!

מען האָט זיך ווידער גענומען דינגען. און אז מען האָט אָפּ-
געוואָלדעוועט, זיך אָפּגעקריגט א מינוט צען, איז מען מושווה
געוואָרן אויף צוואַנציק פיאסטער.

ביידע אראבער האָבן אויף גיך פארוואָרפן אַרום די אויטאָ-
מאָביל־אַקסן קייטן, איינגעשפּאַנט די פּערד אין די קייטן. די פּערד
האָבן אַ צי געטאָן, איין מאָל, נאָך אַמאָל, מיטגעשלעפט דעם
אויטאָמאָביל, און איידער וואָס־ווען, איז די מאַשין אַרויס פון
די טיפּע זאַמדן.

דער עלטערער אראבער האָט אויסגעשפּאַנט די פּערד. דער
יינגערער איז געשטאַנען מיט אַ צעעפּנטער האַנט, ברייט ווי אַ לאָ-
פּאַטע. דער שאַפּער, אַ צענכפּהטער, האָט אַריינגעצייילט אין דער
אפּענער האַנט די פיאסטערס, געצייילט מיט אַ ניגון, ווי אַ פּרו-
מער ייד צייילט פּרעהם מכות.

דער אויטאָמאָביל האָט זיך אוועקגערעדלט. די זאַמדן זענען
געוואָרן פּלאַכער און שיטערער. דער שאַפּער, וואָס איז נאָך נישט
זיכער געווען, צי די צוואַנציק פיאסטער וועלן אויסגיין צו זיין
קעשענע, צי צו די פּאַסאַזשירנס, האָט זיך איצט נאָך מער גע-
כעסט, ווי פּריער:

— געהערט? פאַר העלפּן אַ שטופּ טאָן אַן אויטאָמאָביל
צוואַנציק פיאסטער? — דאָס זענען דאָך קעשענע־ננבים!

— פאַרגינט זיי — האָט נעש איינגעשטיילט דעם שאַפּער —
ווען מאַכט זיך נאָך אזאַ אַנרייסעניש? איינמאָל אין אַ יובל. און
דעם דאָלער וועלן מיר באַצאָלן.

— ס'גייט נישט אין דאָלער — האָט אַ צופּרידענער שמויכל,
וואָס האָט זיך צעלייגט אַרום דעם שאַפּער מויל־ווינקלען, גענומען
מרייבן דעם כעס פון פּנים — אייער געלט איז פּונקט אזוי אַ שאַד,
ווי מיינס! ס'איז יידיש געלט!

דער אויטאָמאָביל האָט זיך אַריינגעדרייט אויף אַ שטיק אויפּ-
געריסענעם שאַסיי. פון ביידע זייטן האָבן געגלאַצט הייב־מאַשי-

נען, גראַב-מאַשינען, פעסער סמאָלע, פּריזמעס שטיינער, אָנגעוואָר-
פענע זעקלעך צעמענט. עטלעכע צענדליק אַראַבער — יונגע, על-
טערע, זקנים — באַרוועסע אַראַבער אין ברייטע הויזן, וואָס זע-
נען אַמאָל ווייס געווען, אַרום די קעפּ שטיקלעך האַנטעך, האָבן
זיך געהויבן אַרום די פּריזמעס, וווּ זיי האָבן געהאַקט שטיינער.
די אַראַבער האָבן דורכגעלאָזט דעם אויטאָמאָביל. און אין זייערע
אַפּגעברענטע פּנימער, שיינע פּנימער, אין זייערע שוואַרצע אויגן,
ידישע אויגן, איז געווען שנאה צום שאַפּער, צו די פּאַסאַזשירן,
צום אויטאָמאָביל. פּון צווישן די פּריזמעס זענען געפּאַלן ווער-
טער, ווי שטיינער:

— יהוד כלב!

— כלב יהוד!

נעש און נאַרקיס, וואָס זענען געזעסן פּון ביידע זייטן אוי-
טאָמאָביל, האָבן זיך אַ רוק געטאָן איינער צום אַנדערן. זיי האָבן
זיך איבערגעקוקט, קיין וואָרט נישט אויסגערעדט און פאַרשעמטע
אַראַפּגעלאָזט די קעפּ.

דער שאַפּער האָט מיט ביטול אַ קוק געטאָן אויפן המון און
זיך אומגעדרייט צו די פּאַסאַזשירן:

— זיי האָבן צו אונז, יידן, דערלייגט דער באַבעס ירושה!
כ'האָב אייך געזאָגט — הינט — אזוינע הינט! און איר ווילט
טאַקע אויף נאַכט צופּאַרן קיין נצרת? לאַמיר בעסער איבערנעכ-
טיקן אין אַ קבוצה. דגניה איז נישט ווייט פּון דאַנען.

די פּאַסאַזשירן האָבן זיך איבערגעקוקט. זיי האָבן אויף
שטום-לשון באַשלאָסן, אַז דער שאַפּער איז גערעכט און נאַרקיס
האָט אַ זאָג געטאָן:

— מיר וועלן איבערנעכטיקן אין דגניה און פאַרטאָג אַרויס-
פּאַרן קיין ירושלים.

6. אין ירושלים

נעש האָט זיך אַ הייב געטאָן פון שרייבטיש. ער האָט גע-
קומט אויף די צעוואָרפענע בייגעלעך פּאַפּיר, פּריש באַשריבענע
ווי דער טינט איז נאָך נישט געווען אויסגעטרוקנט, און איז נישט
געווען צופּרידן. ער האָט געאַרבעט אַ גאַנצן פּרימאַרנן, געוואָלט
באַשרייבן דעם אונטערנאַנג פון ירושלים, געוואָלט געבן די איר-
נערלעכע רייסערייען — קנאים, סיקריקין, הונגער, מגפה, טויט.
מיטן טויט איז אויף ארץ-ישראל אָנגעפאַלן אַ שלאָף, אַ חוּנִי-
המעגל־שלאָף, אויף קנאַפע צוויי טויזנט יאָר. און נאָכן שלאָף —
די זעלבע אינערלעכע רייסערייען — ברוינים, הסתדרותניקעס.
פונם קרימלעכן, אויסגעבויענעם שטילעט איז געוואָרן אַ רעוואָל-
ווער, פונם רוימישן אָדלער — אַן ענגלישער לייב.

נעש האָט שטייענדיקערהייט געליענט אַ זייטל נאָך אַ זייטל.
די אומצופּרידנקייט איז אין אים געוואַקסן. נישט דאָס האָט
ער געוואָלט איבערגעבן. ווי זענען די אמתע רייסערייען, ווי איז
דער אמתער געראַנגל? האָט דאָך יעדער מענטש זיין ריח, האָט דאָך
יעדע תקופה איר ריח? און אויב פון ארץ-ישראל איז געוואָרן
אַ באַרג אַש, איז געוואָרן אַ חורבה, ווי איז דער ריח פון דער
חורבה? פאַר די אויגן האָבן זיך געטראָגן ווערטער, אויסגעבלאָז-
זענע ווערטער, וואָס האָבן זיך געלייגט אַרום נעשם פים, ווי גע-
שאַכטענע פייגל. ער האָט צערויסן די באַשריבענע בייגעלעך פּאַפּיר,

זיי צעריסן אויף פייץ-פיצלעך. ער האָט אַן עפּן געטאָן אַ פענסטער און די שטיקלעך פּאַפּיר זענען זיך צעפּלויגן איבער ירושלים, האָבן זיך געטראָגן איבער אַלע פּיר זייטן.

שוין אַ חודש, ווי נעש איז געווען אין ירושלים, ווי ער איז איינגעשטאַנען ביי מים פּילד אין פּאַנסיאָן, וואָס זיין „שוף-שוועסטער“, די עלעגאַנטע עמל, האָט אים רעקאָמענדירט. זי האָט טאַקע געווינט מיט אים אַ טיר איבער אַ טיר.

צען אַזייגער האָט נעש געדאַרפּט זיין ביים ירושלימער בית-דין. ער האָט געוואָלט זען, ווי פּנינה, דאָס תּימנער ווייב, וואָס רוימט אויף די צימערן, וועט זיך גטן מיט סעדיהן. איצט איז נאָך קיין ניין נישט געווען.

ס'האָט נעשן אויסגעפעלט אָטעם. ער איז אַרויס פּון צימער. אינם שטילן קאַרירדאַר האָט פּנינה געוואָשן דעם דיל. נעש האָט זי באַגריסט.

— וואָס, פּנינה, איר האָט זיך אפּשר איבערגעבעטן מיט ס'סעדיהן?

— ס'זענדט זיך נישט אָן מיר, אַדוני — האָט זי אַ הייב געטאָן צו נעשן אַן אויסגעטרוקנט, פּאַרעלטערט פּנים — ער וויל אַ גט.

— וועט איר אים געבן?

נעש האָט נישט געוואַרט אויף אַן ענטפּער. ער האָט גענו-מען אַראָפּגיין מיט די טרעפּן. און אַז ער איז שוין געווען ביים אַרויסגאַנג, האָט ער געהערט, ווי פּנינה שרייט אים נאָך:

— די תּוכחה וועל איך אים געבן!

נעש האָט זיך געטראָגן פּון איין גאַס אין דער אַנדערער. די שרעק פאַר דער אייגענער ליידיקייט האָט אים געטריבן — די ליידיקייט פּון אַן אויסגעקאַכטן טשייניק, וואָס שטייט נאָך אויפן פּלאַם.

נעש האָט זיך אַריינגעדרייט אין דער אַלטער שטאַט. ער איז כמעט געלאָפּן איבער דער קייטן-גאַס, וואָס האָט זיך געשניטן באַרג-אַראָפּ. די געסלעך זענען געווען שמאַל, אַזוי שמאַל, אַז ווען

נישט האָבן דורך וואָנען אַרײַנצופאַרן קײן ירושלים. עפעס איז אין נעשן אויפגעגאַנגען, אַ ריח, אַן אַלמער ריח, דער ריח פון דער אַמאָליקער ירושלים. די אויגן זענען בײַ אים געוואָרן גרעסער, די נאָזלעכער ברייטער. אָט איז פאַר אים די אַמאָליקע בשמים-גאַס, די אַקסן-גאַס, די יאַטקע-גאַס, די גלעזער-גאַס, די שמידן-גאַס. יעדער מענטש האָט זײן ריח. יעדע תקופה האָט איר ריח. און נעש האָט דערפילט אַרום זיך ריחות פון צוויי טויזנט יאָר קריק, פון דריי טויזנט יאָר קריק. די ריחות זענען געלעגן אויף די שפיץ-פינגער, אַרום די מויל-ווינקלען, ווי דאָס אַלץ וואָלט פאַסירט נעכטן, אייערנעכטן.

נעש האָט זיך אָפגעשטעלט. פון אַ געוועלבל, ווי מען האָט געפלאַכטן בעזעמער, האָבן אַרויסגעקוקט אַ פאַר באַקאַנטע אויגן. — שאַלאָם, יוסף — האָט נעש זיך דערפרייט מיט אַ פערצנ-יעריק בחורל, וואָס האָט געפוצט יעדן פרימאָרגן די שיד אין מים פילדס פאַנסיאָן — וואָס טוסטו דאָ?

— איך העלף מײן פאָטער — האָט יוסף געוויזן אויף אַ פאַרשוין מיט פעסטע צונגיפגעקלאַפטע פלייצעס, וואָס איז גע-זעסן אויף אַ שטיקל ראָגאַזשע מיט די פיס אונטער זיך און האָט געפלאַכטן בעזעמער.

יוספס פאָטער איז געווען זיכער, אַז דער פרעמדער איז זײן זונס באַלעבאָס. ער האָט אונטערגערוקט אַ נידעריק בענקל און געזאָגט האַלב אין העברעאיש, האַלב אין שפּאַנאָליש:

— זיצט, מאַעסטראָ!

דאָס געוועלבל איז ענלעך געווען אויף אַ הינער-שטעלעכל. קלײן, נידעריק. פון די אָפגעשיילטע ווענט, פון דעם ערדענעם דיל, פון די בינטלעך שטרוי, האָבן זיך געטראָגן שווערע, טובלע ריחות. נעש האָט געפרעגט:

— וויפל צאָלט איר דיר-הגעלט?

— צוועלף „פונט“ אַ יאָר.

— און ווי איז מיט פרנסה?

— פרנסה? — האָט ער אויף גיך אָנגעצויגן פינטלעך שטרוי אַרום דעם בעזעם־שטעקן — שוואַך!
— וויפֿל פֿאַרדינט איר אַ טאָג?
ער האָט צוויי מאָל אַ הויב געטאָן די צען פינגער, געוויזן, אז ער פֿאַרדינט צוואַנציק פּיאַסטער און ס'האָבן זיך ביי אים אַרויסגעריסן העברעאישע ווערטער אָן אַ פֿאַרבינדונג, וואָס האָבן געדאַרפט מיינען:

— דערפֿון צאָל דיר־הגעלט, צאָל ס'הל־הגעלט, צאָל שכר־לימוד, דערנער ווייב מיט פינף קינדער.
— פֿונוואַנען זענט איר?

— איך? — זענען די פינגער געפֿלויגן איבערן בעזעם, ווי איבער אַ האַרפע — פֿון סאַלאַניקי. אין סאַלאַניקי בין איך געווען דער פרעזידענט פֿון אַלע בעזעם־פֿלעכטער. אין סאַלאַניקי איז גע־ווען פרנסה, איז געווען גוט. און ווען נישט דער שונא־ישראל, דער יו־הרשע, דער גריך, וואָלט איך אפשר אַהער נישט געקומען.
— און מיט די אַראַבער, מיט די שכנים אייערע, לעבט איר בשלום?

— מיט די אַראַבער? — האָט ס'פֿערצניערקע יינגל זיך אָנגערופן — אז זיי דאַרפֿן עפעס פֿון אַ ייד, איז אַרדבא ואַרדבא: „שאַלאַם, שאַלאַם!“ זיי זענען אָבער הינט! גייט אָן אַראַבער אַרויס פֿון מעטשעט, ווי דער מופֿטי האָט גערעדט שלעכט אויף יידן, וועט דער אַראַבער פֿריער פֿאַר אַלץ דערשטעכן דעם יידישן שכן זיינעם.

— ווער דאַרף זייער חברשאַפט? ווער דאַרף מיט זיי לעבן בשלום? — האָט דער פֿאַטער אוועקגעלייגט דעם בעזעם, זיך צע־רעדט צום זון אויף שפּאַניאַליש, גלייך זיך אויסגעדרייט צו נעשן, געוויזן אויף די אייגענע הענט־מוסקולן און פֿון מויל זענען גע־פֿאַלן העברעאישע ווערטער אָן פֿאַרבינדונגען — איך — שטאַרק, ה־לוצים — שטאַרק. איך געווען אַ „זאָלדאַט“, געדינט מחמדן אַכט יאָר, דורכגעמאַכט די וועלט־מלחמה.

ער האָט אַ כאַפּ געמאָן דעם בעזעם, אים אָנגעשמעלט ווי
אַ ביקס צום שיסן, געזוכט ווערטער:
— איך געשאַסן מיט אַ „מאַרטין“, אזוי: „פּיז-פּאַף“!
איך — שטאַרק, חלוצים — שטאַרק. איך — „מאַרטין“,
חלוצים — „מאַרטין“. מיר — נישט מורא. אַראַבער — הינט,
משוגענע הינט.

— און וווּ זענט איר געווען אין די אומרוען? אין
ירושלים? — האָט געשטעלט אויף דעם סאַלאָניקער „פרעזי-
דענט“ פון די בעזעס-פּלעכטער און געזוכט אַ שייכות צווישן זיך
און אים.

דער בעזעס-פּלעכטער האָט זיך אַ שמעל געמאָן, האָט זיך גע-
מוזט איינבייגן, ווייל די סטעליע איז אים געלעגן אויפן קאָפּ. די
אויגן האָבן זיך ביי אים צעפינקלט:

— אין די אומרוען? אין ניין-און-צוואַנציק? מיט פינף יאָר
קריק? כ'האַב געוויינט אין ירושלים, נישט ווייט פונם אַראַבישן
קוואַרטאַל, געוויינט צווישן יידן, צווישן אַראַבער. אין איין הויז
פינף יידן. איך, אַ חבר מיניער, אַ פּישער, נאָך אַ חבר, אַ טרענער
און צוויי אַשכּנזישע „חכמים“, שוואַכע זקנים, מיט בערד, מיט
פּאות. אין דער נאַכט האָבן מיר געשיקט די „חכמים“ אויף
אַפּריער. נאָך זיי — מיר. נאָך אונז — די שכנים אונזערע, די
אַראַבער, מיט מעסערס, מיט שטיינער, מיט דרענגער. אַרום און
אַרום — חושך מצרים. כ'טו אַ קוק — אַ חבר מיניער כאַפּט זיך
פּאַרן קאָפּ — בלוט. אַ צווייטער חבר כאַפּט זיך פּאַרן קאָפּ —
בלוט.

דער בעזעס-פּלעכטער האָט מיטאַמאָל אוועקגעשמעלט די פּיס.
ווי אַ רויב-חיה, וואָס קלייבט זיך אַ שפרונג טאָן. ער האָט ער-
געז דערטאַפּט אַ לאַנג קרימלעך מעסער. די אויגן, ווילדע אויגן.
נישט קיין יידישע, האָבן זיך ביי אים אַ שפּאַר געמאָן פון קאָפּ.
ער האָט שוין מער נישט גערערט. טיף פון האַלז האָבן אָנגעהויבן
צי קייקלען זיך פּאַרשטיקטע קולות, גיך, גיכער. די האַנט מיטן
מעסער איז געשפרונגען הין און קריק, געוויזן, ווי ער האָט אוועק-

געלויגט איין אראפער נאָכן צווייטן, געוויזן, ווי מען האָט אים זעקס מאָל געשטאָכן און ער האָט ס'מעסער נישט אַרויסגעלאָזט. ס'פנים איז געוואָרן פלאַם-פייער. די ציין — שוים. און פון מויל האָבן זיך געריסן צוויי ווערטער:

— קאכע-קאך, קאכע-קאך — אזוי און אזוי, אזוי און אזוי.

און דאָס פערצניערדיק יינגל האָט אָנגעקוואַלן פונם פאָטער, נאָכגעזאָגט:

— קאכע-קאך, קאכע-קאך.

דער בעזעם-פלעכטער האָט זיך אַ בויג געטאָן צו נעשן, אים איינגערוימט, אַז די גאַנצע יידישע גאָס האָט געהערט:

— איך — שטאַרק, חלוצים — שטאַרק. יעדער דאַרף האָבן אַ „מאַרטין“, אַ ביקס. איין פאָן — אַ יידישע פאָן. איין מלוכה — אַ יידישע מלוכה.

נעש האָט נישט געדענקט, צי ער האָט זיך געזענגט מיטן בעזעם-פלעכטער. ס'איז געווען נאָך צען. ער האָט זיך געאייילט צום ירושלימער בית-דין, געטראָגן אין זיך דעם אמתן געראַנגל פונם חורבן-ירושלים, וואָס ער האָט דעם גאַנצן פרימאָרגן נישט געקאָנט געפינען. נעש האָט געזוכט אַ שייכות צווישן זיך און דעם סאַלאָניקער ייד, וואָס האָט די גאַנצע ישועה געזען אין אַ ביקס, אין אַ פאָן, אין אַ מלוכה און אזאַ שייכות נישט געקאָנט געפינען.

7. א ד ין - ת ו ר ה

דער שמש, אן איידל מענטש, מיט א ליכטיק בערדל און מיט א גאלדענעם צאָן אין דער סאַמע מיט מויל, האָט אָן עפּן געמאָן די טיר פּון בית-דין־שטוב. ער איז אַרײַן אין געפּאַסטן וואַרט־צימער און האָט אויסגערופּן אין העברעאיש:
— וווּ איז סעדיה הלוי? וווּ איז שושנה מזרחי? ירושלימער בית-דין וואַרט אויף אייך!

פּון צווישן עולם האָט זיך דער ערשטער אַרויסגערוקט סעדיה הלוי, אַ תּימנער יונגערמאַן אין די צוואַנציקער. די הענט, דער האַלז, ס'פּנים — שוואַרץ און אויסגעהאַמערט, ווי אַקסידירט זילבער. דער יונגערמאַן איז געווען שײַן, איז געווען געוויקסיק. האָט זיך געטראָגן אין בית-דין־שטוב אַרײַן, ווי אַ רויב־פּויגל נאָך אים — דער פּאַטער זײנער, די מוטער זײנע — קלײנע, אינגעדאַרטע, אמתע צוגעברענגטע ארץ־ישׂראל־ניסלעך. סעדיה מיט זײנע עלטערן זענען געבליבן שטײן רעכטס פּון בית-דין־טיש. לינקס איז אויסגעוואַקסן שושנה. די פעך־שוואַרצע האָר אַרומגענומען מיט אַ ווייס, זײדן טיכל. האַלז, פּנים, אויגן — מאַטע איילבירטן, טונקעלע, גלאַנציקע איילבירטן. און צווישן די איילבירטן — רויטע ליפּן. הינטער שושנהן — איר מאַן, וואָס איז געווען דאָר און געלפּלעך. די פּים — דינע, גאָר דינע, ווי פּי אַ קינד. די אויגן, דערשראָקענע, האָבן קײנעם נישט אָנגעקוקט.

ביים בית-דין-טיש זענען געזעסן צוויי רבנים — אן אשכנזי-
שער און א תימנער. ביים אשכנזישן איז אלץ געווען צעוואקסן —
פלייצעס, הענט און פיס, באָרד און פאות. דער זיידענער שלאָפראָס
צעקנעפלעט. ער איז געזעסן א געבויענער און עפעס איבערגעשריבן.
לעבן אים — דער תימנער רב אין א קאָלירט כאַלאַטל, אויפן קאָפּ
א טורבאָן. באָרד, פאות, פנים — קיין זאך איז ביים רב נישט
געווען דערוואקסן. דער אשכנזישער רב האָט מיטאַמאָל א הייב גע-
טאָן דעם קאָפּ, א רוק געטאָן דעם קאָפּ, באַטראַכט א ווייל מיט
סורזויכטיקע אויגן דעם עולם און זיך געפרעגט:

— ווו איז סעדיהם ווייב?

— אָט בין איך, רב!

ס'האָט זיך אַרויסגערוקט א פאַרחושכט, אויסגעמאַטערט
ווייב, ס'פנים איינגעלאָפן, ווי א קינדישע פויסט. בלוז די אויגן.
גרויסע, שוואַרצע אויגן, האָבן געפיבערט.

— ווי הייסטו? — האָט דער אשכנזישער רב זי געפרעגט.

— פנינה.

— האָסט א פתובה?

— ווי קען איך האָבן א פתובה, אז מען האָט מיך צום

ערשטן מאָן פאַרקויפט, ווי מען פאַרקויפט א הונט?

— אזוי רעדט נישט קיין יידישע טאַכטער — האָט דער

תימנער רב זיך א כאַפּ געטאָן פאַר די שטיקלעך באָרד, וואָס זענען
ביי אים בלוז געוואקסן אויף דער גאָמבע.

— וואָס זענען דינע טענות, פנינה? — האָט דער אשכנזי-

שער רב ווייטער געפרעגט.

דאָס איינגעפאַלענע מויל האָט זיך געעפנט, ווערטער האָבן זיך

א שאָט געטאָן און דאָס פאַרהלשטע פנים האָט זיך גענומען אויס-

קלאָרן, איז שענער געוואָרן. זי האָט גערעדט:

— מיינע טענות? כ'בין א זינדיקע, כ'בין א געשטראָפּטע,

כ'דאַרף גרויס רחמים. א ווייב איז א גאַנץ מענטש, ווען זי האָט

א מאָן. נעמט מען ביי איר צו דעם מאָן — בלייבט זי א שטיק

וויסט פּעלד. וואָס זאָל איך לייקענען? איך האָב ליב מיין מאָן,

איך וויל בלייבן א גאנצער מענטש, נישט קיין צעשפאלטענער. נישט קיין האלבער.

— איז וואָס זענען דייע טענות, פנינה? — האָט דער אַשכנזישער רב גענומען ווערן אומגעדולדיק.

— מיינע טענות? — האָט פנינה אַ רוק געטאָן דאָס שוואַר-צע קאָפּטיכל, ווי זי וואָלט מיטן וויסטן, אָפּגעדעקטן שטערן גע-וואָלט אויפדעקן אַ סוד. — צו פּופּצן יאָר האָב איך חתונה גע-האַט. מיין ערשטער מאַן איז געווען סעדיהם עלטסטער ברודער. זיבן יאָר האָבן מיר געלעבט צוזאַמען, זיבן גליקלעכע יאָר. ער איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, געווען אַ קראַנקער, געליטן אויף די לונגען. איך האָב געאַרבעט, שווער געאַרבעט. כ'האַב געוואַשן וועש, געוואַשן דילן, געזען פּלטיאל זאָל יעדן טאָג האָבן אַ פּריש גלאָז מילך, ס'זאָל אים קיין זאַך נישט פעלן. אויב איר גלויבט מיר נישט, אויב כ'בין נישט באַגלויבט, פרענט שווער און שווי-גער, כ'בין אָבער זינדיק געווען. גאָט האָט מיר דעם מאַן צוגע-נומען און איך בין געבליבן אַ וויסטע אַלמנה, געבליבן אַן אַ קינד, געדאַרפט נעמען חליצה. איבערלאָזן אָבער שווער און שוויגער, איבערלאָזן דעם קליינעם סעדיהן האָב איך נישט געקענט, קיין האַרץ נישט געהאַט. זיי וואָלטן געדאַרפט אַנקומען צו מענטשן. דערצו האָב איך זיי ליב געהאַט.

— ס'איז אמת, — האָבן סעדיהם עלטערן זיך אָנגערופן, — כ'איז אמת.

— האָב איך איצט נאָך מער געאַרבעט, געפּראַצעוועט ווי אַן אייזל — האָט פנינה זיך נענטער אַ רוק געטאָן צום בית-דין טיש. — נאָך דער אַרבעט פּלעג איך לויפן אין חדר אַריין צו סעדיהן. ער איז דעמאָלט זיבן יאָר אַלט געווען. כ'האַב אים גע-טראָגן אויף די הענט, כ'האַב אים געשלעפּט אויף די פּלייצעס אַהיים. אזוי בין איך פאַרשוואַרצט געוואָרן יאָרן. און אַז סעדיה איז פּופּצן יאָר אַלט געוואָרן, האָבן מיר חתונה געהאַט. און איצט, אַז כ'בין שוין אָפּגעאַרבעט, כ'בין שוין זיבן-און-דרייסיק יאָר אַלט, וויל ער מיך גטן, טענהט, אַז כ'בין אַן עקרה. און הערט,

הייליקער רב, ווען נישט זי, די הצופה, — האָט פנימה געוויזן אויף שושנה, — וואָלט ער מיך נישט געוואָלט גטן. אַ מאָן, וואָס מען האָט אליין אויסגעהאָדעוועט, אים געצוואָגן, אים געשלעפט אויף די פלייצעס, אַזאַ מאָן וואָרפט נישט סתם אין דער וועלט אַרײַן אַוועק ס'ווייב. אלא וואָס דען, רב? זי, שושנה, זי האָט אים אַראָפּגעפירט פון וועג. ווי ס'ווערט נאָכט, פאַרשווינדט ער פון שכוב, שלעפט זיך מיט איר אַרום, קומט אַהײם, ווען ס'נעמט שוין טאָגן. איך, הייליקער רב, שלאַף קײן נעכט נישט, קוק זיך אויס די אויגן די טיר זאָל זיך עפענען, און ער שלעפט זיך אַרום מ ט דער הצופה, מיט שושנה.

— ביזט אַלײַן אַ הצופה — האָט שושנה זיך אַ רוק געטאָן צו פנינה, זי אָפּגעמאַסטן מיט ביטול — דו, וויסטע עקרה דו! — נו, נו, נו — האָט דער תימנער רב אויסגעשמערקט זײַנע קלײַנע, דינע הענט, ווי אַ מחיצה, די וויבער זאָלן זיך נישט פליען; אין די פנימער אַרײַן — נו, נו, נו!

— וואָס זאָגסטו, שושנה, אויף פנינהס טענות? — האָט דער אַשכנזישער רב אַ זשמורע געטאָן מיט די קורצזיכטיקע אויגן.

— גאָרנישט, רב, כ'האָב גאָרנישט וואָס צו זאָגן.

— איז עס אמת, אַז דו שפּאַצירסט אין אָונטן מיט סעדיהן?

— נישט אמת, רב.

— זי שפּאַצירט יאָ — האָט שושנהס מאָן זיך צעפּינטלט מיט די אויגן, וואָס האָבן אויף קײַנעם נישט געקוקט.

— כ'שפּאַציר מיט בחורות — איז ס'קול בײַ שושנה גע- וואָרן אָפּגעשפּאַלטן, זיך אַלײַן פאַרמסרט, אַז זי זאָגט נישט קײן אמת.

— ניין, רב, זי שפּאַצירט מיט סעדיהן — האָט דער אויס- געדאַרטער תימנער גענומען קלאָפּן אין בית-דין'טיש מיט די פּויסטלעך — האָט קײן בושה נישט, טוט עס פאַר מײַנע אויגן! אַזאַ הצופה! און דעם תכשיט, סעדיהן, דאַרף מען די פּײַס אונ-

טערהאקן, וועט ער פארזאגן א צענטן זיך נישט אומצושלעפן מיט אן אשת-איש!

סעדיה האָט געבעטן גאָט, ס'זאָל זיך אונטער אים עפענען אַ גרוב, אַפילו ווי ביי קורחן, וואָלט ער אַהין אַרײַן, אַבי נישט אויסצוהערן דאָס אַלץ. ער איז די גאַנצע צײַט געשטאַנען מיטן פנים צו דער וואַנט, וווּ דעם רמב"מס בילד איז געהאַנגען און זיך געהיידוּשט, פאַרוואָס דעם רמ"בס טורבאַן איז צוויי מאָל אַזוי גרויס, ווי דעם תימנער רכס. ער האָט געהערט, ווי מען דערמאָנט זײַן גאַמען, געהערט, ווי מען רופט אים, איינמאָל, נאַכאַמאָל, אַ דריט מאָל. ער האָט זיך אויסגעדרײַט צום בית-דין-טיש, אָג-געשטעלט אַ פּאָר טרויעריקע אויגן, וואָס האָבן געהאַט צו זאָגן:

— איר האָט מיך גערופֿן?

דער אַשכנזישער רב האָט זיך געבייזערט:

— איז עס אמת, אַז דו, סעדיה, שלעפסט זיך גאַנצע נעכט

אַרום מיט שושנה, מיט אן אשת-איש?

— אמת.

— ס'איז אַ בלבול, רב, ס'איז אַ מיאוסער בלבול! — האָט

שושנה פאַרשאַרצט ס'ווייסע זידענע קאַפטיכל און איר ביזן פאַר-וואַלקנט פנים איז נאָך שענער געוואָרן.

— ווייסטו, סעדיה, אַז ס'איז אַ זינד, אַז ס'איז אַ האַרבע

זינד זיך אַרומצושלעפֿן מיט אן אשת-איש?

— כ'ווייס — האָט סעדיה אַראָפגעלאָזט די אויגן.

— אַז דו ווייסט יא, ביזטו דאָך דער אמתער חוטא!

ער האָט נישט געענטפערט.

— און פאַרוואָס ווילסטו גטן פנינהן? — האָט דער אַשכנזי-

שער רב שוין נישט גערעדט, נאָר געשריגן.

— ווייל זי איז אן עקרה — האָט סעדיה זיך אַ כאַפ געמאָן;

מיט בידע הענט פאַרן טיש — ווייל זי איז מיר נישט צום האַרץ, ווייל כ'האָב זי פיינט!

פנינה האָט אַ שלעפ געמאָן דאָס שוואַרצע קאַפטיכל איבערן

שטערן און איז מיטאַמאָל געוואָרן עלטער, איז געוואָרן אַ זקנה.

זי איז צוגעפאלן צו סעדיהן, ווי א מוטער פאלט צו צו א זון, וואָס איז אַוועק אין שלעכטע דרכים. זי האָט זיך צעהעשעט. דער- נאָך האָט זי זיך אַ בויג געטאָן צו סעדיהם קני, דערנאָך צו זיינע פיס, וווּ זי איז געפליבן ליגן, ווי אַן איבערגעגעבענער הונט. זי האָט געוויינט דין און שפיציק, ווי אַ געפייניקטע היה:

— סעדיה, קינד מינס, באַלעפאָס מיינער, מאַן מיינער, זיי מיט מיר, גט מיך נישט. אַ ווייב אָן אַ מאַן איז אַ האַלבער מענטש, איז אַ ווייט שטיק פּעלד.

סעדיה האָט זיך קוים אַרויסגעדרייט פון אירע הענט, זיך גע- שטעלט מיטן פנים אין פענסטער אַרײַן, וווּ אַלט ירושלים האָט זיך געהויבן איבער די דעכער.

פנינה איז אויפגעשפרונגען, האָט זיך אַראָפּגעריסן ס'טיכל פון קאָפּ, האָט זיך אַ צי געטאָן — הויט, נעגל און ביינער. זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אויף שושנתן, זי אומגעוואָרפן, איז איר אַרײַן מיט די נעגל אין פנים, אין די האָר, געשריגן:

— חצופה, גיב מיר אָפּ סעדיהן!

די בית-דין-שטוב איז פול געוואָרן מיט פאַרשפיצטע קולות. די ביידע רבנים האָט פאַרפעלט לשון. דער איידעלער שמש האָט איינגעשטילט דעם עולם:

— איר זענט נישט אין דער תימנער, שכונה! איר זענט אין ירושלימער בית-דין-שטוב!

ו. ע פ ל

ווען נישט די צוויי אראבער, מאכמוד און אבראהאם, וואָס האָבן באַדינט די געסט ביי מאַדאָם פּילד אין פּאַנסיאָן, וואָלט מען געקענט מיינען, אז מען איז אין ניו־יאָרק, נישט אין ירושלים. אויף יעדן טישל — ענגלישע צייטונגען, ענגלישע וואַכנבלעטער, ענגלישע ביכער. דערצו האָבן אַלע אין פּאַנסיאָן גערעדט ענגליש די געסט — יונגע אַמעריקאַנער לערערנים אָן שטעלעס, גע־וועזענע „סאַשעל וואַירקעס“ און אַזוינע, וואָס האָבן שוין גע־האַט זיך דערשלאָגן צו עפעס, געאַרבעט אין דער „ידישער אַגענ־טור“, געאַרבעט אינם „פּאַלעסטינער בולעטין“.

כמעט אַלע אין פּאַנסיאָן האָבן געזוכט שידוכים. מען האָט געהלומט אַרייַנצופאַלן אויב נישט צו אַ יונגן ייִדישן לאָרד, איז צו אַ סער. האָט דאָך עוועלין התונה געמאַט מיט אַ לאָרד, ווּזינט אין אַ פּאַלאַץ נישט ווייט פון טבריה, האָט דאָך רות אַזוי רייך התונה געהאַט. אויב ס'האַט אָפּגעגליקט עוועלינען, אויב ס'האַט אָפּגעגליקט רותן, פאַרוואָס זאָל עס נישט אָפּגליקן פרענציסען, רעיען, לאָרען? און געלעגנהייטן זענען דאָך פאַראַן אַזויפיל. ס'איז נישט געווען די וואָך, ס'זאָלן נישט אַריבערקומען קיין ירושלים אַ לאָרד, אַ באַראָן, אַ סער. ס'איז נישט געווען די וואָך. ס'זאָל נישט אַריבערקומען קיין ירושלים אַ ייִדישער מיליאָנער פון אַמעריקע. און ווי די געהויבענע געסט קומען אַריבער, הויבט

די ירושלימער „פני“ זיך אן טומלען. הינט—א „פיה א קלאק“, מאַרגן — אן אַוונט, איבערמאָרגן — א באַל. מען רעדט מיט אַזויפיל האַרץ וועגן דער „כותל-מערכי“, וועגן „יב-כנרת“, וועגן צפת און דער עיקר וועגן די קאָמוניסטישע קבוצות, וואָס אין גליל. דווקא זיי, די יונגע מאַגנאַטן, זענען אַזוי פאַרליבט אין די קבוצות.

אין ניריאָרק, אין באַסטאָן, אין שיקאַגאָ — וווּ וואָלט אַ לערערין, און דערצו נאָך אַן אַ שטעל, געהאַט די געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט לאָרדן, מיט מיליאָנערן? און דאָ, אין ירושלים, האָט אַפילו די ניריאָרקער „היברו“-לערערין, עטל, געהאַט אָפּ געמאַכט ביי זיך נישט צוריקצופאַרן קיין ניריאָרק אָן אַ רייכן מאַן. עטל איז שוין דעם צווייטן חודש געזעסן ביי מאַדאַם פילד אין פאַנסיאָן. געהייסן האָט עס, אַז זי לערנט זיך אין ירושלימער אוניווערסיטעט אַראַפּיש און תלמוד. דאָס איז אָבער בלוז געווען אַן אויסרייד.

אין דער אמתן האָט עטל אין ירושלים געהאַלטן אין אייז פּיבערן. וואָס אַ חודש איז איר שווער אָנגעהאַרעוועט ביסל געלט אַלץ ווינציקער געוואָרן. מאַדאַם פילד האָט יעדן חודש צוגענומען ביי איר זעכציק דאָלער פאַר פאַנסיאָן. אויף קלייניקייטן — נאָך צען דאָלער. אין אַ זעקס, זיבן חדשים אַרום, וועט עטל בלייבן אָן אַ סענט, וועט בלייבן אויפן וואַסער, וועט נישט האָבן מיט וואָס אַהיימצופאַרן.

עטל האָט געהאַט טענות צו זיך אַליין. און אַז זי האָט גע- האָט שוואַרצע אויגן, שוואַרצע האַר? און אַז די הויט אויפן פנים אויפן האַלז, אויף די הענט — איז געווען מאַט, איז געווען טונקל? אַזוינע פּנימער — עלעגאַנטע יידישע פּנימער — פאַנגענט מען אין קיעו, אין וואַרשע, אין ניריאָרק. און אַז אירע פּיס זענען געווען דין און בויניק? און אַז זי האָט געשטעלט טריט אי ווי אַ פּאַווע, אי ווי אַ טויב? און אויב דאָס אַלץ האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן, איז וואָס? און אויב עטל האָט אויסגענומען, איז מיט איר העברעאיש רעדן. צווישן די ברייטע פתחם האָבן זיך געקיקלט

ווייכע למדס, גאר ווייכע. און אז זי איז געווען אויפגעלייגט, צי אויפגערעגט און האָט זיך צערעדט שנעל, גאר שנעל, האָט עטלס העברעאיש געקלונגען ווי שטיקער אָפּערע. און נישט בלויז העב-רעאיש האָט זי שוין גערעדט. עטל האָט אויך שוין גערעדט ענג-גליש, אויך שוין גערעדט פראַנצויזיש, אויך שוין גערעדט דייטש. און מאַכמוד, מאַדאַם פילדס פאַרחלומטער פאַדינער, האָט צוגע-געבן, אז די „גברת“ עטל רעדט אויך שוין אַראַביש.

ס'איז געווען פאַרנאַכט. ריכטיקער, דער טאַג האָט זיך גע-נומען זעצן און די נאַכט איז מיטאַמאָל צוגעפאַלן. און דער פאַר-נאַכט? נישטאָ אין ארץ-ישראל קיין פאַרנאַכט. און אז ער גע-דויערט פינף מינוט, און אז ער געדויערט זעקס מינוט, גליטשט זיך דער פאַרנאַכט פאַרביי און מען זעט אים נישט, מען באַ-מערקט אים נישט.

אין אזא פאַרנאַכט האָט עטל אויף גיך איבערגעוואָרפן אַ האַלב טויז קליידער, וואָס זי האָט איינגעהאַנדלט אין ניו-יאָרק אויף דער פערצנטער גאַס. קיין איין קלייד איז איר איצט נישט געפֿעלן געוואָרן. דאָס גייט זי דאָך נישט אויף קיין ניו-יאָרקער „פאַרטיי“, דאָס גייט זי אויך נישט אויף קיין ירושלימער „נשף“, ווי יוגנט טאַנצט, זינגט און טומלט. דאָס גייט זי צו עוועלינגען, וואָס איז געקומען פון איר טבריהער פּאַלאַץ, געקומען אויף צו וואָך קיין ירושלים, שטייט איין אין „קינג דייווידס האַטעל“. עטל ווייס אַפּריער, ווער ס'וועט אַלץ דאָרט זיין. דער יונגער סעי-מיועלס, דער יונגער מאַנטיפיאָר, און דער עיקר — דער יונגער פרימאָראָז. דער פּאָטער זיינער — פון דורדורות קעניגן און לאָרדן. די מוטער — אַ ראַטשילד. דעם יונגן פרימאָראָז קען עטל. זי האָט זיך מיט אים לעצטנס פּאַקענט. ער איז צוגעשטאַנען, אז עטל זאָל מיט אים רעדן העברעאיש, געטענהט, אז עטלס העב-רעאיש קלינגט שענער ווי איטאַליעניש, קלינגט ווי שטיקער אָפּערע.

עטל האָט געקוקט אויף די ביליקע קליידער, וואָס זענען גע-לעגן אויפן פעט ווי הרונים. קיין זאָך איז איר איצט נישט איינ-

געגאנגען. אלץ ארום איר האָט זיך געזעצט, אלץ האָט זיך גע-
לאָשן — דער טאָג, די אייגענע חלומות. פאַר די אויגן האָט זיך
צוועקגעשמעלט אַ בראַנקסער טענעמענט-הויז. אַ גרוי הויז מיט
„פּייער-עסקיפּס“. אויפן דריטן שטאָק דריי צימערן מיט אַ קיך.
ס'איז היים, ס'איז דושנע, ס'איז נישטאָ מיט וואָס דעם אָטעם צו
כאַפּן. דער פּאָטער קומט פון דער אַרבעט. ער איז הונגעריק, איז
מיד, ער שלעפט קוים די געשוואַלענע פּיס. ס'קלייננאָרג מידט
אויס דעם פּאָטער, רוקט זיך אין די ווינקלען. דער פּאָטער וואַרפט
אַראָפּ ס'רעקל, ס'וועסטל, ס'העמד. ער פּרעגט אין דער וועלט
אַריין:

— אפשר איז דאָ אַ בריוו?

— אַוודאי דאָ — קומט די מוטער, אַ פאַרשמירטע, אַ פאַר-
שוויצטע אַריין פון קיך — כ'האָב שטענדיק געטענהט, אַז מיר
וועלן נאָך דערלעבן נחת פון עטלען, נאָ, ליען, זי האַלט דאָך ביי
אַ כלה ווערן — —

— ביי אַ כלה ווערן? — נעמט דער פּאָטער דעם בריוו און
אויפן מידן, אויסגעמאַטערטן פנים באַוויזן זיך שטיקלעך
שמייכל — מיט וועמען?

— מיט וועמען?

דאָס שנירל האָט זיך מיטאַמאָל ביי עטלען איבערגעריסן.
אין מוח איז געוואָרן פּוסט, אונטערן האַרץ — הויף. פון אונטערן
בעט, פון אונטערן טיש, פון אלע ווינקלעך האָבן זיך גענומען
רוקן שאַטנעס. עטל איז צוגעגאָנגען צום פענסטער, וואָס האָט זיך
געהויבן איבער יפּוער גאַס. ווי אַ קוק — דעכער, דעכלעך, קוי-
מענס. און איבער די קוימענס — פּערג און בערגלעך. ניי-ירושלים,
אַלט-ירושלים. און דאָרט פון הר-הצופים, ווי ס'הויבן זיך די
אוינערזיטע-געפּיידעס, קען עטל אַפּילו מיט צוגעמאַכטע אויגן
זען דעם ים-המלח.

זי האָט צוגעשפּאַרט דעם הייסן שטערן צו דער קילער שויב.
געקוקט ווי אויף אַ דאָך, קעגנאיבער, האָט זיך אַ קאָטער קונציק

געצויגן איבער א שמאלן ראנד, זיך געצויגן צו א קאץ, וואָס איז געשמאנען מיט אַן אויפגעטורעמטן רוקן און געווארט.

אַלץ אין עטלען האָט זיך אַ צי געטאָן, האָט זיך אַ ריס געטאָן צום יונגן פרימאָראָן, וואָס איז געווען דין, וואָס איז געווען הויך, נישט בדייט און קורץ, ווי טיטוס. און אז ס'פנים זיינס האָט גע- האָט אין זיך עפעס פון אַן אַפאָלאָן, פון אַ יעזוס, פאָרוואָס זאָל עס אויך נישט האָבן עפעס פון אַ טיטוס?

עטל — בערעניקע.

אויב טיטוס האָט זיך פאַרליבט אין בערעניקעס פיס, אין בער- רעניקעס טראָט, פאָרוואָס זאָל פרימאָראָן זיך נישט פאַרליבן אין עטלס קול, אין עטלס קלינגענדיקער אויסשפראַך? פאָרוואָס?

עטל האָט נישט געהערט, ווי מירן האָבן זיך פאַרמאכט, האָבן זיך געעפנט. און אז פּרענסיס, רעי, לאָראַ, פאַרפּוצטע, האָבן אַן עפן געטאָן עטלס טיר, האָט זי אויפגעצייטערט:

— וואָס, איר גייט שוין?

— ס'איז דאָך שפעט.

— שוין באַלד אַכט.

איינע פון די חברטעס האָט אַ דריי געטאָן אַן עלעקטריש קנעפל און די שטיקער הושך, וואָס האָבן אַנגעפילט ס'צימער האבן זיך פּאָהאַלטן אונטערן בעט, אונטערן טיש, אין די ווינקעלעך.

עטל אין אונטערקליידל האָט געוויזן מיט דער האַנט אויפן בעט, ווי איר גאַנצע גאַרדעראַבע איז געלעגן אַנגעוואָרפן און ס'קול אירם איז פול געווען מיט געוויין:

— כ'האַב נישט וואָס אַנצוטאָן.

— האַסט דאָך מער פאַר מיר — האָט פּרענסיס גענומען איבערוואָרפן די קליידער.

— אַלץ שמאַטעס.

— טו אָן ס'ברוינע, — האָט פּרענסיס אַ הויב געטאָן אַ ברוין קליידל מיט שטיקלעך אַרבל.

— ניין, טו אָן ס'גרויע — האָט רעי זיך אַנגערופן.

— און איך האלט, אז עטלען קליידט טונקל־רויט — האָט
לאָראַ איר דערלאַנגט אַ טונקל־רויט קליידל — נא, טו אָן.

— נאָר מיר קבצנים האַלטן זיך אין איין „שטראַלצן“ —
האָט פּרענסיס אַ זאָג געטאָן מיט ביטול — כ'האַב געזען, ווי זיי,
די רייכע, טוען זיך אָן! די יונגע ליידי סעמיועלס האָט געטראָגן
אַזאַ פשוט קליידל... אַזאַ איינפאַך קליידל...

— ס'קאָסט מער ווי אונזערע אַלעמענס גאַרדעראַבעס —
האָט עטל אויף ס'ניי גענומען איבערוואַרפן די קליידער.

— ס'וועט אַמאָל נעמען אַ סוף? — האָט פּרענסיס זיך גע-
לאָזט צום אַרויסגאַנג.

— איין רגע און כ'ניי — האָט עטל אַ קוועטש געטאָן
ס'גלעקל — וואָס מאַכמוד וועט מיר הייסן אָנטאָן, טו איך אָן!
מאַכמוד אין דער ווייסער, לויזער קאַפּאַטע מיט נאָך לויז-
זערע אַרבל, אין די ווייסע ברייטע הויזן, איז נישט אַרין אין
צימער, נאָר ער האָט זיך אַריינגעגנבעט מיט שטיילע טריט, ווי
אַ היה. אויפן קאַפּ האָט ער געטראָגן אַ טונקל־רויטע פּעסקע מיט
אַ שוואַרצן טראָלד. די אויגן זיינע, אי שוואַרצע, אי טונקל פּערל-
מוטערנע האָבן געהאַט צו זאָגן:

— די „גברת“ עטל וויל עפעס?

— זאָג, מאַכמוד — האָט עטל מיט אַ קול, וואָס איז געקו-
מען פון טיפן האַלז, אַ פּרעג געטאָן אויף אַראַביש — וואָס פאַר
אַ קלייד זאָל איך אָנטאָן? וואָס פאַר אַ קלייד פאַסט מיר בעסער
צום פנים?

מאַכמודס טונקל פנים האָט אויפגעלויכטן. פון דער טונקל-
קייט האָבן אַ פאַר אויגן — שוואַרצע פייערדיקע אויגן — זיך
פריער איינגעגעסן אין עטלען, דערנאָך אין די קליידער, און זיינע
ווייסע ציין, ווי פרישער, ווייסער קעז, האָבן זיך צעלאַכט:

— דאָס שוואַרצע, „גברת“ עטל. מאַכמודן געפּעלט שטאַרק
די גברת עטל אין שוואַרצן קלייד.

מאַכמוד האָט צונויפגעלייגט די הענט, צוזאַמענגעדריקט די

ליפן — דין, דינער, גאָר דין, אַ שוואַרצער פּויגל מיט ווייסע פליגל.

— מאַכמוד איז גערעכט — האָט עטל זיך צעלאַכט —
מאַכמוד איז שטענדיק גערעכט!

ווייל מאַכמוד האָט ליב עטלען, — האָבן דעם אַראַבערס
אויגן געברענט.

די מיידלעך האָבן געלאַכט...

9. שטיינער

ס'איז געווען שבת באגינען.

אין קאָרידאָר האָט אַ קלאַפּ געטאָן אַ טיר. נעש איז געווען זיכער, אז די שכנה זיינע, עטל, איז נאָרוואַס אַריינגעקומען. ער האָט געהערט, ווי זי טוט זיך אויס איבער דער וואַנט, ווי זי לייגט זיך אין בעט אַרײַן מיט אַ קרעכץ. ס'איז ווידער שטיל געוואָרן. נעש האָט מער נישט געקענט שרייבן. ער האָט אַ שאַר גע-טאָן פון זיך אַ זייטל פאַפיר, וואָס איז געווען אָנגעפּיקעוועט מיט איין וואָרט — טיטוס, טיטוס, טיטוס. ער איז צוגעגאַנגען צום אָפּענעם פענסטער. פאַר די אויגן האָט זיך געפּערגלט אַלט-ירושלים — אַ האַלב-איינגעפאַלענע מויער, צעקרישלטע טורעמס, טויערן, ווי היילן. און איבער דער מויער — אויסגעקרוּמטע דעכער און דעכלעך. און איבער די דעכער — אַ טרוקענע חמימה.

נעש איז אַראָפּ אין גאַס אַרײַן און האָט זיך פאַרנומען קיין מערב. ער איז אַרײַן אין אַלט-שטאָט דורך יפוער גאַס. אַ טויער-זיינער האָט געשלאָגן אַכט. אָנגעלאָדענע אייזלען, אָנגעלאָדענע קעמלען האָבן פאַרשטעלט דעם וועג. פון די אַראַבישע שפּייזגע-וועלבלעך, פון די שענקלעך, פון די יאַטקעס, וואָס זענען שוין געווען אָפּ, זענען אָנגעלאָפּן אַראַבער מיט כאַרכלענדיקע קולות. מען האָט געשריגן, געשריגן, אָפּגעשריגן און זיך גענומען פאַנגאַר-דערגיין. ס'איז צוריק שטיל געוואָרן.

אויף דער בייאמיס-גאס האָט נעש זיך אָפגעשטעלט לעבן אַ הויז, וואָס איז געווען אונטערגעשפּאַרט מיט אַ שטיינערנער וואַנט. אין דער וואַנט זענען געווען איינגעמויערט רויע שטיי-נערנע גליבעס, פרייטע, פירעקיקע, ווי שטיקער טראַטואַר. מען האָט אים שוין נישט איינמאַל געהאַט אָנגעוויזן, אַז די גרויע פיר-עקיקע שטיינער זענען פונם בית-המקדש. די כותל-מערבי איז געבויט מיט די זעלבע שטיינער.

נעש איז נאָך ביים כותל-מערבי נישט געהאַט געווען. ער האָט נישט געוואָלט גיין אַהין. פון יינגלעך אָן האָט מען אים איינגע-רעדט, אַז די „וואַנט“ איז אַ צעקרישלטער צאָן, וואָס מען דאַרף אַרויסרויסן. און אַז ער איז געקומען קיין ירושלים, איז ער אַהין נישט געגאַנגען. שפעטער, ווען ער האָט גענומען שרייבן די דער-ציילונג פונם צווייטן חורבן, האָט אים יאָ געצויגן אַהין. ער איז אָבער נישט געגאַנגען, האָט נישט געוואָלט ווערן סענטימענטאַל, האָט אויסגעמיטן די קליינע געסלעך און ליסלעך, וואָס האָבן געפירט צו דער „וואַנט“.

ס'איז געווען שבת.

דאָ און דאָרט איז פון אַ הויף אַרויס אַ ייד אין אַ שטריימל, אין אַ קאָלירטער אַטלעסענער קאַפּאַטע. דער טלית מיט דער ברוי-טער זילבערנער עמרה איבער די אַקסלען. פון די צעפּלויגענע פּאַלעס האָבן אַפּערגעפּליצט לאַנגע, ווייסע זאָקן, שוואַרצע, אָפּ-געפּוצטע פּאַנטאַפּל. מען האָט זיך געטראָגן אין מיטן גאַס מיט גדלות.

די אויסטערלישע יידן, וואָס האָבן נעשן צוגעוואָרפן אַ ברויטן „גוט-שבת“, זענען אים געוואָרן נאָענט. ער האָט זיי נאָכגעקוקט, ווי זיי גייען אַליין, ווי זיי גייען מיט די ווייבער, ווי זיי גייען מיטן גאַנצן הויזגעזינט. דאָס גיין האָט נעשן מיטגעשלעפט. ער האט זיך פאַרנומען רעכטס. קולות, אי שטילע, אי באַנומענע, זע-נען אים מיטאַמאָל באַפּאַלן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, געוואָלט מיט איין פּליס אַרומנעמען — מזרח, מערב, צפון, דרום. ער האָט געוואָלט אַרומנעמען דעם גאַנצן המון, וואָס איז

געווען צעוואָרפן אין מנינים, אין קרענצלעך, ביחידות. נעשט אויגן האָבן נאָך אלץ געזוכט דעם כותל-מערבי: וווּ איז ער?

אַט דאָס טאָקע איז דער כותל-מערבי?
פון אַט דעם פּלאַץ האָט זיך טאָקע די שכינה קיינמאָל נישט אָפּגעטאָן?

נעש איז געבליבן שטיין פאר אַ ווייל אָן אַטעם, געבליבן שטיין מיט אַ הוילקייט אַרום האַרץ. דערנאָך האָט ער אויפגעהויבן די אויגן — שטיינער, ברייטע שטיינער, לענגלעכע שטיינער, פיר-עקיקע שטיינער, דורכזיכטיקע שטיינער — אַ שטיינערנע וואַנט. און אַרום דער וואַנט — יידן פון אַלע עקן וועלט. יידן פון בבֿל, פון קורדיסטאַן, פון בוכאַרע. יידן פון פּערסיע, פון עגיפּטן, פון טונים, פון תימן. פוילישע יידן, רוסישע יידן, ענגלישע יידן, אַמע-ריקאַנער יידן. פרויען מיט אויערינגלעך, מיט רייפלעך אין די נעז, מיט בראַנסלעטן אַרום די קנעכלעך. „פלעפּערקעס“ מיט יינגליש-געשוירענע האָר. טייל האָבן געדאוונט מיט אַ מנין, טייל — ביחידות. אַ ייד אין אַ בלויער אַטלעסענער קאַפּאַטע איז געלעגן אויסגעצויגן אויף דער ערד, האָט געגראָבן דעם קאַפּ אין אַן אויס-גענעסענעם שטיין און געזאָגט „זוהר“ מיט אַ ברען. אַ דינע פרוי, אַ געוויקסיקע, מיט גאָר שמאַלע פלייצעס האָט זיך געצויגן איבער דער וואַנט. מיט דורכזיכטיקע פינגער האָט זי געגלעט די שטיינער, זיי געקושט מיט די אויגן, מיט די ליפן, מיט די באַסן.

אַ פרעמדער איז נעש גענאַנגען צווישן עולם. ער האָט זיך געשאַרט האַרט לעבן דער וואַנט. אין די שטיינער-שפּאַלטן האָבן געשמעקט קוויטלעך. נעש האָט געשלעפט איין קוויטל נאָכן צווייטן, זיי געלייענט. כמעט אַלע קוויטלעך האָבן געהאַט איין געבעט — פּרנסה און קינדער. און די קינדער — דווקא יינגלעך, נישט קיין מיידלעך. צווישן דרייסיק תּכּלית-קוויטלעך האָט זיך פאַרוואַלגערט איין קוויטל, וווּ אַ ייד האָט געבעטן כּוּח צו עבודת-הַבּוּרָא.

די פרעמדקייט און וואַכעדיקייט איז אין נעשן געוואַקסן. צוויי פוילישע יידענעס, אין שטערנטיכלעך, האָבן פאַרגעסן,

אז זיי זענען אהערגעקומען תפילה־טאָן. זיי האָבן זיך צוגעהערט, ווי אַ שפּאַניאַליש ווייבל האָט מיט האַרץ אַרײַנגערעדט אין דער וואַנט אַרײַן. איינע פון די יידענעס האָט זיך אַ הויב געטאָן איבער דער צווייטער, איר שטיל איינגערוימט:

— האָט מן־הסתם אַ שווער האַרץ.

— די „פרענקינע“? — האָט די צווייטע געענטפערט מיט שמויליקע ליפּן און געוויזן מיט אַ גראָבן פינגער אויפן שפּאַניאַ־לישן ווייבל — גלייבסט טאַקע, אז זיי שטאַמען פון אברהם אבינו? — אז מען פאַרשטייט נישט זייער לשון — האָט די ערשטע אַרײַנגערעדט דער צווייטער אין אויער אַרײַן — ביי מיר וואַשט אַ ייִנע, קען זי די נאָז נישט אויסשנייצן. אָנשטאַט אַן אויערינגל, טראָגט זי גאָר אין דער נאָז אַ זילבערן קנעפל.

בידע יידענעס האָבן זיך שטיל צעלאַכט.

עולם — טליתים איבער אַקסלען, טליתים איבער קעפּ — האָבן געהאַלטן אין אָנקומען מניימווייז. דאָ האָט מען געזאָגט „קדיש“, דאָרט האָט מען אַרײַנגעכאַפט אַ „קדושה“, געזאָגט הויך, געזאָגט אין געאייִל און מיט אַזאַ התלהבות, און מיט אַזוינע פאַרריסענע קעפּ און מיט אַזוינע צעשפּרייטע הענט, נאַקעטע הענט, צעווינגטע הענט, אז דער שטילער, הייסער שבת־פּרימאָרגן האָט אויפגעציטערט, האָט זיך געריסן איבער דער „וואַנט“, איר בער ירושלים, הויך, העכער — קדוש, קדוש, קדוש!

נעש איז מיטגערײַסן געוואָרן. ס'האָט אין אים זיך אָנגע־הויבן עפעס איבערצואַנדערשן. אויס פרעמדקייט, אויס וואַכעדי־קייט. ער האָט זיך געדרייט צווישן די מנינים, צווישן די הויזגע־זינטן, וואָס זענען אָנגעקומען, וואָס זענען אַוועקגעגאַנגען. טענות, אָן ווערטער, זענען אויפגעגאַנגען אין אים.

— חלוצים? קבוצות? דאָס קען מען האָבן נישט בלויז אין אַרץ־ישׂראל, נאָר אויך אין קרים, אין כערסאָן, אין ניו־דזשורזי, אין קאַליפּאָרניע, אין אַרגענטינע. און וווּ נישט? און די שטיי־נער — אָט די דורכזיכטיקע שטיינער? דאָס איז מער, ווי אַ שטיקל

וואנט, וואָס קרישלאַט זיך, מער ווי אַ חורבה, מער ווי ליריק. ווען די נשמה פון אַ גאַנץ פּאָלק בענקט, שווינגט, וויינט, הערט דער יהוד אויף צו זיין מיט זיך אליין, העלפט מיט פרייד שלעפּן די אויסגעבויעטע, אַרומיקע וועלט, דערפילט אין זיך דעם אַטעם פון גאַנצקייט, פונם „אחד“, דערפילט אין זיך די זיכערקייט, אַז ס'שטייט אַ וועלט. און די קולות, די געוואַלטן, וואָס הייבן זיך איבער דער „וואַנט“, איבער ירושלים? דאָס איז פּאָלק-פּאַטאַט! נעש האָט זיך מער נישט געדרייט צווישן המון. ער האָט זיך געאיילט, זיך געטראָגן אַרום און אַרום דער „וואַנט“, האָט ער עמעצן געזוכט? זיין בליק האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דער דינער פרוי מיט די שמאַלע פלייצעס, וואָס האָט זיך געקלאַמערט צו די שטיינער, זיך געצויגן איבער דער וואַנט, ווי זי וואָלט געוואָלט אַרין צווישן די שפּאַלטן. די זון, אַ יונגע, אַ צעפלאַמטע, האָט פאַרטשעפעט אַ שטיק ציגל-וואַנט, וואָס איז געווען צוגעמויערט צום „כותל“. שטראַלן האָבן זיך צעשאַטן איבער די שטיינערנע פלייצעס, איבער דער פרוי מיט די שמאַלע פלייצעס. איר פנים בלאַס און דורכזיכטיק, ווי די שטיינער — האָט אויפגעהעלט מיט אַ וואַרעם, וואַקסן ליכט. דער בליק, ווי נישט פון דער וועלט, האָט אים דערמאָנט זיין אייגענע מוטער, וואָס איז געשטאַרבן פון אַ ראַק. דעם לעצטן פרייטיק פאַרן טויט האָט זי געבעטן, מען זאָל איר צוטראָגן די ליכטער צום בעט. זי האָט געוואָלט ליכט-בענטשן. די מוטער האָט אַ הייב געטאָן די הענט, אַ הייב געטאָן די אויגן און דאָס פנים, וואָס איז געווען דאָר, איינגעלאָפן און צעווייטיקט, איז מיטאַמאַל געוואָרן אַזוי ליכטיק, אַזוי דורכזיכטיק, ענלעך צו דעם פנים, וואָס האָט זיך געקלאַמערט צום שטיין. דער מוטערס לעצטער בליק איז אים שוין פאַרבליבן אויף שמענדיק אין זכרון.

אַ הייסע קנול האָט זיך נעשן אַ שפּאַר געטאָן אין האַלז אַרין, געטריבן ס'בלוט אין די שלייפן. ער האָט געקוקט אויף דער צעקרישלטער וואַנט, געקוקט אויפן המון, וואָס רייסט קברים. אַלץ צעטראָטן. אַלץ באַלידיקט, דערנידעריקט, באַשפּיגן. פאַר-

וואָס בילט ער נישט, ווי אַ הונט? פאַרוואָס וואָיעט ער נישט, ווי אַ וואָלף?

נעש האָט זיך געהויבן איבער די טרעפלעך, איז פאַרביי די ענגלישע וואָך. ער האָט זיך געטראָגן איבער געסלעך, מער נישט געהערט, ווי מען זאָגט אים „גוט־שבת“ און איבערן גאַנצן לייב האָט זיך דורכגעטראָגן אזא גרימעריי, ווי טיף אין אים וואָלט אַ הונט זיך געיאָגט נאָך אַ קאַץ.

נעש האָט זיך דערווייטערט פון דער „וואַנט“. ער האָט זיך געאיילט, איז כמעט געלאָפן און האָט זיך נישט אויפגעהערט צו ווישן די אויגן, וואָס זענען געווען טרוקן, ווי פיער. פאַרוואָס וויינט ער נישט? ווי זאָל ער וויינען, ווען ס'גויען אין אים אויף די פלאַמען פון דער עקדה, די פלאַמען פון שייטער־הויפנס? ס'האָט אים מער נישט געאַרט, וואָס ער געהערט צו אַ געפייניקט פּאָלק. טיף אין אים איז געזעסן די זיכערקייט, אַז צו זיין אַ ייד, צו זיין אַ געפייניקטער, איז אַ זכיה.

ביים יפוער טויער האָט זיך נעש אָפגעשטעלט.

אַ המון, אַ פינסטערער המון, מיט אייזערנע דרענגער, מיט שפאַרלעס, מיט העק, מיט אַ כאַרכלדיק גמראַ־לשון, איז אים אַנטקעגנגעקומען.

גייט דאָ יהושע־בֶּן־נון איינגעמען יריהו? — פאַרוואָס בלאָזט מען נישט אין די שופרות?

נעש האָט אָפגעשטעלט איינעם פון המון:

— וואָס איז דאָ, יהודי? ווהיין קלויבט איר זיך?

— נקמה נעמען — האָט דער „יהודי“ אוועקגעלינגט דעם שפאַרל צווישן די פים און אָנגעהויבן צו רעדן מיט די הענט. מיטן שוואַרצן שיטערן בערדל, מיט די וויסע ציין — נקמה נעמען.

— פון וועמען?

— פון די הינט, פון די אַראַבער.

— פאַרוואָס?

— הערט און שטוינט — האָט דער פּאַרשוינ זיך צערעדט אַזוי הויך, ווי ער וואָלט נישט געהאַט אַרום זיך בלוז נעשן, נאָר אַ גאַנצן עולם — דעם דאָנערשטיק איז מיין פּאָטער גע- שטאַרבן. מיר, קורדיסטאַנער יידן, זענען מקבר אַ טויטן, דריי שעה נאָך דער פטירה. צו דער לוויה איז קיין גרויסער עולם נישט געקומען. אַ וואַכנטאָג — מענטשן אַרבעטן. ס'בית-עלמין איז לעבן אַן אַראַביש דאָרף. די הינט, די אַראַבער, האָבן באַ- וואָרפן די לוויה מיט שטיינער. ס'איז געווען, זאָג איך איך, אַן אמתער חלל-המת. היינט איז שבת, שבת-שבתון, קורדיסטאַ- נער יידן אַרבעטן נישט אום שבת, גייען מיר נקמה נעמען. מיר וועלן זיך אַפּרעכענען מיטן אַראַבישן דאָרף. דאָ, ביים יפוער טויער, דאַרפן מיר זיך אַלע טרעפן.

פּלאַמען זענען אויפגעגאַנגען אין נעשן. ער האָט געפיבערט. טענות זענען אים באַפאַלן, זענען צוגעשטאַנען און געמאַנט, ווי ס'מאַנט אַ הוננעריקע שטוב-חיה:

— וווּ איז ס'גרויסע מענטשלעכע וואָרט, וואָס איז מיט טויזנטער יאָר קריס געקומען פון ירושלים, געקומען, ווי אַ רוף צו דער וועלט:

אויס מיט אונטערדריקטע פעלקער!

דאָס גרויסע וואָרט פון ירושלים איז נעזנד, וואָגלט ערגעץ איבער באַרג און טאָל פון יהודה, האָט קיין תיקון נישט. שטייען— ייד, אַראַבער, לייבלעכע ברידער, ווי דם-שונאים:

— כלב יהוד!

— הונט אַראַבער!

בלויז ס'גרויסע וואָרט, וואָס איז געבוירן געוואָרן אין ירושלים, וואָס האָט אויסגעלייזט מאַסקווע, בלוז די סאַציאַלע רעוואָלוציע קען אויך אויסלייזן און באַפרייען אַרץ-ישראַל, קען פאַרברידערן דעם ייד מיטן אַראַבער.

נעש האָט זיך געאיילט אַהיים, זיך געאיילט אין מיס פילדס מעבלירטע צימערן.

ס'הארץ האָט שטיל געווייטיקט פאר הערש-לייבן, דעם קור-
 פערשמיד, פאר דער דינסט פנינהן, פאר דער עלעגאנטער מיס
 עטל, פאר די פארהושכטע יידן, די „שובאי-מים“, פון קור-
 דיסטאן. ס'הארץ האָט אויך געווייטיקט פאר די אומגעקומענע
 פיאָנערן פון דער דגניהער און עין-חרודער קאָמונעס. אויף זיערע
 מצבות שטייט — דערהרגעט, דערמאָרדעט, זיך געטויט, פאר-
 ברענט פון קדחת. און הינטער דעם ווייטיק — אַ באַליידיקט
 פאָלק — אַ נאָנץ פאָלק, וואָס בענקט, וואָס וויינט, וואָס שוויגט,
 וואָס מוז קריק יונג ווערן.

10. אין דער סאנאטאריע מוצא

נעש האָט זיך איבערגעוואָרפן אויפן געלעגער, איז געווען זיכער, אז ער איז נאָרוואַס איינגעשלאָפן, און האָט מיטאמאָל ברייט צעעפנט די אויגן:

— וואָס ס'איז שוין גרויסער טאָג?

בערג און טאָלן, באַשאַטן מיט צעקרימטע אויבס-ביימער, האָבן זיך געשפּאַרט מיט אזא יונגער גרינקייט אין דעם צעעפנטן פענסטער אַרײַן, אז די לופט אין צימער האָט זיך געגרינט. אן אויסגעשלאָפענער, אַ לייכטער, איז נעש אַראָפּ פון גע'לעגער. ער האָט אַ קוק געטאָן אויפן זייגערל. ס'איז געווען פינף פאַרטאָג. ער האָט זיך געחידושט, וואָס די פיס זענען ביי אים אזוי לייכט, דער מוח אזוי לופטיק, קיין זכר פון דער נעכטיקער מירקייט, און געשלאָפן איז ער אינגאַנצן אַ פינף שעה.

אונטערעווגנס, צווישן תל-אביב און ירושלים, איז דער אויטאָמאָביל קאַליע געוואָרן, און נעש מיטן שאַפער האָבן זיך אַרום עלף ביינאַכט קוים דערשלאַפט אין דער סאַנאַטאָריע מוצא. נעש האָט זיך אויף גיך איינגעוואַשן. נאָך גיכער זיך אָנגע-טאָן. ער האָט זיך אַרויסגעפויגן דורכן אַפענעם פענסטער, געקוקט רעכטס, געקוקט לינקס, געוואָלט זען, צי ס'וואַקסן טאַקע אין מוצא ווערבעס. סוכות-צייט פלעגט מען דאָך פון דאָרף מוצא ברענגען קיין ירושלים הושענות.

ס'האָבן זיך געצויגן סעדער, גערטנער. און איבער די גערטנער, אויפן העכסטן בערגל, — חורבות, אַן איבערבלייבע-ניש פון אַ רוימישער פעסטונג, וואָס האָט געדארפט פארשטעלן דעם וועג קיין ירושלים.

נעש האָט אַליין נישט געוווּסט, וואָס ס'טרייבט אים. אַן אומרו האָט זיך געלייגט איבער אים, דער אומרו, וואָס באַפאַלט אים אזוי אָפט, ווען ער זיצט ביים שרייבטיש. דער בליק אין די אויגן ווערט אַן אַנדערער, אַ פרעמדער, ווי נישט פון דער וועלט. דער בליק, וואָס איז אויסגעלאָשן פאַרן אַרום, קריכט דורך ווענט, קריכט דורך הייזער, דערזעט זאָכן, וואָס זענען מער נישט בנמצא. נעש האָט זיך געאיילט. ער האָט דער ערשטער געוואָלט אַרויס אויף די וועגן, געוואָלט באַגעגענען יענעם פרימאָרגן, ווען שליחים זענען געקומען צו די איינווינער פון קרית-יערים, אזוי צו זאָגן: — — — די פלשתים האָבן אומגעקערט דעם אָרון פון גאָט. נידערט אַראָפּ, נעמט אים אַרויף צו אייך. און די מענטשן פון קרית-יערים זענען געקומען און האָבן אַרויפגעבראַכט דעם אָרון פון גאָט און אים געבראַכט אינם הויז פון אבינדוב, אויפן בערגל."

אויף וואָס פאַר אַ בערגל?

אַ קו האָט זיך צעמעקעט. אַ צווייטע האָט איר געענטפערט. נעש האָט זיך איינגעהערט אינם טרויעריקן מעקען, וואָס האָט זיך געקייקלט פון באַרג אין טאָל, און זיינע אויגן האָבן געבאַלענדישעט איבער די וועגלעך און אונטערוועגלעך, געזוכט די יונגע קו, וואָס מעקעט, געזוכט גאָטס אָרון.

נעש איז נישט געווען דער איינציקער צו באַגעגענען דעם פרימאָרגן. אַ מענטש איז שוין געשטאַנען אויף די קני צווישן די בייטן און האָט זיך געגראָבן מיט די פינגער אין דער ווייכער, קי-לער ערד. נעש האָט געפילט, ווי ס'גייט אין אים אויף די פרייד פון גראָבן זיך אין דער ערד, אַ פרייד, וואָס געבערט, וואָס פאַר-זיכערט דעם מענטשן, אַז ווי ער האָט צוגעלייגט זיינע פינגער, וועט

ארוים א פלאנץ. נעש איז אריין צווישן די בייטן, האָט באַגריסט דעם אַרבעטער און א זאָג געטאָן:

— ס'דאַרף זיין א גרוים גליק, ווען א מענטש קאָן זיך חברן מיט דער ערד.

א שטרויענער קאפעלוש מיט נאָר ברייטע ראַנדרן האָט זיך אַ הויב געטאָן. ס'פנים — נאָז, אויגן און באַקנביינער — האָט זיך פריער געווענדט קיין מזרח, וווּ די זון, א נירגעבוירענע, האָט זיך געריסן פון טאָל. דערנאָך האָט דאָס אָפגעברענטע, אָפגעצערטע פנים, א פאַרעלטערט פנים, א קוק געטאָן אויף נעשן אי מיט חידוש, אי מיט ביטול.

— איר קומט אַוודאי פון חוץ-לאַרץ, — האָט דער אַרבע-טער זיך א שטעל געטאָן אויף די שטייפּע פיס. — אַלע, וואָס קור מען פון חוץ-לאַרץ מיינען, אז ס'איז נישטאָ קיין גרעסער גליק, ווי זיך צו גראָבן אין דער ערד. אין דער ארץ-ישראלדיקער ערד-אַוודאי און אַוודאי. דאָס האָט מיר אויך געזאָגט ד'ר הערצל, ווען איך האָב אים געהאַלפן פאַרזעצן אויפן שפיץ באַרג א יונגן צע-דער, וואָס די טערקן האָבן אָפגעהאַקט אין דער מלחמה.

— און איר האַלט, אז ס'איז נישט קיין גליק? — האָט נעש זיך געכאַפט, אז ס'שטייט פאַר אים א מענטש, וואָס איז אַלט געוואָרן פאַר דער צייט.

— כ'ווייס — האָבן דעם אַרבעטערס מויל-ווינקלען זיך צע-שמיכלט — כ'קאָן אייך פאַרשאַפן דאָס גליק. אז איר ווילט, בלייבט אַרבעטן א טאָג אין נאָרטן. ס'איז פאַראַן וואָס איבער-צוזעצן, מען דאַרף אויסעמן שלעכטע געוויקסן. איך האָב אָבער מורא, אז ווען איר וועט אָפזיצן אויף די קני פון זונאוּפגאַנג ביז זונפאַרגאַנג, וועט איר דערשפירן דעם טעם פון „בזיעת אפך". — דעמאָלט וועט איר זיך דערוויסן, אז אויב אַרבעט איז א קללה, איז ערד-אַרבעט — די תוכחה אַליין. איר, טוריסט, ווי טוויזנ-טער פאַר אייך, זענט דאָך אַוודאי געקומען קיין מוצא זוכן הושעננות, ווייל ס'שטייט ערגעץ אין דער גמרא, אז מוצא האָט צוגעשמעלט הושעננות קיין ירושלים. זאָג איך אייך, אז איר וועט

אין מוצא קיין ווערבע נישט געפינען. איר, גלות-יידן, לעבט מיטן „אמאל“, דער רבי פלעגט טייטשן: „נחל — א טייכל“. און אין ארץ-ישראל, וווּ איר וועט צוקומען צו א „נחל“, איז עס א טרי-קעניש. דאָ איז אלץ אנדערש!

די אַרומיקע שטילקייט, וואָס האָט נאָך געטראָגן אין זיך נאָש-דיחות פון עפּל-בליעכץ, האָט אויפגעצוטערט. אַ וואַלקן שטויב האָט זיך אַ הויב געמאָן איבערן גאָרטן. פונם שטויב האָט זיך אַרויסגעריסן אַ פאַסאזשיר-אויטאָ, וואָס איז געבליבן שטיין פאַרן סאַנאַטאָריע-אַריינפאַר.

דער אַרבעטער האָט אַ וויש געטאָן אָן די הויזן די ערד פון די הענט און זיך איינגעקוקט, ווער ס'איז אָנגעפאַרן. ער האָט געזאָגט:

— צו-פרי פאַר געסט.

פון דעם פאַסאזשיר-אויטאָ האָבן זיך אַרויסגעשאַטן איבער צוויי צענדליק יונגעלייט, וואָס מען באַגעגנט אין די ישיבות פון אַלט-ירושלים. זיי האָבן געטראָגן שוואַרצע אַלפאַגענע כאַלאַט-לעך, שוואַרצע רבנישע קאַפעלושעך. אויף די אויסגעדרבקהטע פנימער — לאַנגע געקרויזטע פאות.

די יונגעלייט, איבערגעשראַקענע, האָבן זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן. זיי האָבן דערזען געשן מיטן אַרבעטער און זיך גענו-מען דורכרעדן מיט די אויגן, מיט די הענט. צוויי פון די יונגע-לייט זענען אונטערגעקומען און זיך געפרעגט:

— וווּ גייט מען דאָ צום „ארו-הערצל“?

דער אַרבעטער האָט אַ הויב געטאָן די אויגן אויף די צוויי אירע, זיי אָפגעמאַסטן פון קאַפּ ביז די פיס. דערנאָך האָט ער אַ קוק געטאָן צו דער כנופיה, וואָס איז געבליבן שטיין אַרום דעם אָמניבוס, און ס'קול זיינס איז פול געווען מיט בייזער:

— איר ווייסט, אַז דאָ אין מוצא איז אַ סאַנאַטאָריע? אַז אַרבעטער קומען אַהער אַרויס זיך אָפרוען? און אַז איר כאַפט זיך אויף מיט די הענער גלייך און ווילט דווקא דעמאָלט עולה-רגל זיין קיין מוצא, איז עס אַן עוולח! איר לאָזט נישט שלאָפן!

די יונגעלייט האָבן געפינטלט מיט די אויגן, ווי זיי וואָלטן זיך דערפילט שולדיק, און גאַרנישט געענטפערט. דער אַרבעטער האָט געוווּזן אויף אַ שמאַל שטעגל:

— אז איר וועט אַרויפקומען אויפן באַרג, אויף דער „הרצליה“, נעמט זיך רעכטס. דאָרט וועט איר זען אַ שטאַם פון אַ בוים אַרומגערינגלט מיט שטיינער.

פאַלעס זענען זיך צעפלוויגן, קאפּעלושן האָבן זיך גערוקט פון קאַרק אויפן שטערן. מען איז געגאַנגען איינציקוווּיז, געגאַנגען גיך, ווי צו אַ דבר-מצוה, ווי מען וואָלט געדאַרפט אָפּטאָן אַ נוי-מיסע שליוות. ביי אַנדערע יונגעלייט האָבן פון צווישן די שוואַר-צע צעפלוויגענע פאַלעס אַרויסגעבליצט ווייסע, לאַנגע זאַסן. נעש איז זיי נאָכגעגאַנגען.

די זון האָט זיך געריסן פונם טאָל, זיך געהויבן איבער די בערגלעך, באַהאַלטן צווישן די פלאַנצן נאָלד און זילבער. און דאָרט, ווי די בערגלעך זענען געווען נאַקט, האָבן זיי אונטער דער הייסער זון אויסגעזען ווי אַ געשווילעכץ. נעש האָט אויפגעציטערט.

די יונגעלייט האָבן זיך צעשטעלט אַרום דעם „הערצל-שטאַם“ אין אַ ראָד, זיך צעשטעלט, ווי לויט אַ קאָמאַנדע, און זיך צעשאַקלט מיט אַ ברען, ווי צו כל-נדריי:

— שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו, כי חרם הוא!

דאָס איז פאַרגעקומען אזוי אומדערוואַרט, אזוי גיך, אז ווען די יונגעלייט, ווי שוואַרצע קראָען, האָבן זיך אַ שאָט געטאָן פונם „אַרזיהערצל“, ערשט דעמאָלט האָט נעש זיך דערמאַנט, אז נאָכן „שקץ תשקצנו“ האָט די גאַנצע כנופיה דריי מאָל אויסגעשפיגן. נעשן האָט די נכפה געגעסן. וואָס מאַכט ער נישט קיין געוואַלט? אַט ליגן דאָך אזויפיל שטיינער, פאַרוואָס פלעט ער נישט כאַטש איינעם פון דער כנופיה דעם מוח? נעש האָט זיך נישט גערירט פון אָרט, איז געשטאַנען ווי אַ געליימטער. און כאַטש ער האָט פאַר זיך געזען דעם אָפּגעהאַקטן צעדערבוים, געזען די ירושלימער יונגעלייט, אין שוואַרצן, ווי רויב-פייגל, איילן זיך באַרג-אַראָפּ,

איז ער אלץ נישט זיכער געווען, צי ער האָט דאָס טאַקע אַליין געזען, צי ער האָט דאָס געלייענט אין די „פּוילישע וועלדער“, וווּ דיסידים זענען משתין אויף בערעק יאָסעלעוויטשעס קבר.

פון טאָל האָט זיך דערהערט אַ געזאַנג. דאָס האָבן די „קריר גער“, וואָס זענען איינציקווייז אַריין אין דעם פּאַסאַזשיר-אויטאָ, געלאָזט וויסן, אַז זיי האָבן באַזיגט דעם „שונא“.

— וואָס איז די שמחה אויף אייך, פּראַים? — איז אָנגעד-
לאָפּן דער אַרבעטער מיט אַ שטעקן — וואָס פאַר אַ זינגען, ווען דער עולם שלאַפּט?

דער אַרבעטער האָט זיך פּאַרמאַסטן מיטן שטעקן אין ליידיקן חלל אַריין. דער פּאַסאַזשיר-אויטאָ איז פאַרשווינדן אין דעם איי-גענעם שטויב, וואָס ער האָט געהויבן אַרום זיך.

פונם וואַלקן-שטויב, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין זעצן, האָט זיך אַרויסגעשילט דער שאַפּער, אַ געבוּיגענער, ווי ער שטייט פאַרן מאַטאָר און דרייט אים אָן מיט אַזאַ רציחה, אַז די געפּאַסטע האַקי-הויזן פּלאַצן שיעור נישט אויף זיין בכבודיקן געזעס. דער שאַפּער האָט זיך אויסגעגלייכט:

— וואָס, אַדון נעש, מיר פּאַרן?

ער האָט נישט געוואַרט אויף נעשס ענטפּער און ס'האָט פון אים אַרויסגערעדט:

— ווען איך כאַפּ די ירושלימער „קעסט-קינדער“, די מנוולים!

נעש האָט זיך אָפּגערעכנט ביי דער קאַסע. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבן שאַפּער. דער מאַטאָר האָט זיך העכער צעסאָ-פּעט און דער אויטאָמאָביל האָט זיך אַ ריר געטאָן, האָט זיך דערווייטערט פון דער סאַנאַטאָריע מוצא. דער פּרימאַרן איז שוין געווען אַ הייסער, כאַטש די זון האָט זיך נאָך ערגעץ אויס-באַהאַלטן, בלוז געשיקט איבער דעם טיף-בלויען הימל פּיערדיקע

פילן, וואָס האָבן געצונדן דאָ אַ ביימל אין גרינעם גאַלד, דאָרט אַ קעמל אויף אַ באַרג.

ביים אַספּאַלט-שאַסיי, וווּ וועגן האָבן זיך געקרייצט, איז גע-
שטאַנען אַן איבערגעוואַקסענער פּאַרשויין אין אַ שטרויענעם אָפּ-
געטראַגענעם העלמעט, וואָס ענגלישע פּאַליציאַנטן טראָגן. דער
פּאַרשויין האָט פּריער אַ הייב געמאַן איין האַנט, דערנאָך די צוויי-
טע און אזוי איז ער פאַר אַ ווייל געבליבן שטיין, ווי אַן אויס-
געבויענער צלם. און אז דער אויטאָמאָביל האָט זיך דערנעבן-
טערט צו אים, האָט ער זיך צערערט האַלב אין העברעאיש, האַלב
אין יידיש:

— איר פּאָרט קיין תל-אביב? נעמט מיך מיט.

— וואָס, אויפנעמען? — האָט דער שאַפּער אַ פּרעג געטאָן
נעשן און דער בליק זיינער האָט זיך געשאַרט איבערן פּאַרשוינס
העלמעט, איבערן העמדל, וואָס ס'איז שווער געווען צו זאָגן, צי
ס'איז ברוין, צי געל — ס'ווענדט זיך אין איך, אַדון נעש.

— אַ מענטש בעט, דאַרף מען אים אויפנעמען.

אַ נישט-אויפגעלייגטער האָט דער שאַפּער געעפנט ס'טירל.
און אז דער פּאַרשויין האָט זיך אַרײַנגעזעצט, האָט דער שאַפּער
איינגערוימט נעשן:

— כ'וואָלט געשווירן, אז ס'איז איינער פון דעם „רר-
משעס" אַדיוטאַנטן.

— וועמעס? — האָט נעש געפּרעגט.

— זשאַבאָטינסקיס — האָט דער שאַפּער נאָך שטילער גע-

זאָגט.

— מער יחוס ווי צו זיין אַ הסתדרותניק.

דעם פּרעמדנס ענטפּער איז געקומען אזוי אומדערוואַרט, אז
דער שאַפּער איז געבליבן אַ ווייל אָן לשון. דאָס האָט דעם פּרעמדן
גענעבן די אויבערהאַנט איבערן שאַפּער און ער האָט ווייטער
גערעדט:

— אויב ס'איז דאָ אויפן היגן יידישן ישוב אַ נגע-צרעת,

כ'מיין אַן אויסשלאַג, וואָס איז אַנשטעקנדיק און וואָס ס'איז

א מצוה אויסצופרענען, איז דאָס די הסתדרות, וואָס וויל איינ-
פירן אין ארץ-ישראל סאָציאַליזם, קאָמוניזם.

— און איר, ברוינע העמדלעך, וועט נישט לאָזן איינפירן
אין ארץ-ישראל קיין סאָציאַליזם, האָ? — האָט דער שאַפער אזאָ
האַסטיקן שטעל אָפּ געטאָן דעם אויטאָמאָביל, אז ס'האָט געשן
צוויי מאָל אונטערגעהויבן פון געזעם — נישט דערלעבן וועט איר
עס, פאַשיסטן!

דער שאַפער האָט מיט רוגז, אויפגעפראַלט ס'טירל פון דער
מאַשין, געוווּזן מיט דער האַנט דאָ אויפן פרעמדן, דאָ אויפן
פינקלדיקן אַספּאַלט-וועג און זיך צעשריגן, ווי אַ באַנומענער:

— כ'זאָל וויסן מיטן קאָפּ צו פאַרלייגן, וועל איך קיין איין
טראָט ווייטער נישט פירן! גענאָנגען! גע—גאַנ—גען!

און אז דער פרעמדער האָט דערפילט אונטער די פיס דעם
אַספּאַלט, האָט ס'איבערגעשראַקענע פנים, וואָס איז פאַרוואַנדלט
געוואָרן אין ביטול, געהאַט צו זאָגן:

— כ'האָב דיך אין דר'ערד מיטן אויטאָמאָביל!

דער שאַפער האָט זיך נישט געקענט שטילן, זיך איינגעקלאָ-
מערט מיט ביידע פויסטן אינם טרייב-ראָד, געיאָגט די מאַשין און
גערעדט צו זיך:

— אזאָ הונט מיט אויערן! אזאָ שטריקברעכער!



ו. דער שפרייך

קיין וואַלקנדרל, קיין שאַטן. דער הימל — טיף בלוי, דער ים — גרין. די זון, וואָס האָט געברענגט, געבלענדט, האָט דורכזיכטיק געמאַכט די לופט, ברייטער און בולטער דעם שטח, אַז דאָס אויג האָט לייכט געקענט אַרומכאַפּן און אויסשיילן גאַנץ יפו, וואָס איז געלעגן אַן אָנגעוואַרפענע אויף אַ בערגל.

עולם האָט זיך געאייילט, האָט זיך געשטופט אָן אויפהער מיט די טראַטואַרן, מיט די גאַסן, ווי תל-אביב וואָלט נישט געהאַט קיין ניינציק טויזנט איינוואוינער, נאָר אַ מיליאָן. דאָס האָט מען זיך געאייילט צו די אָמניבוסן, צו די דראָזשקעס, צו די טעקסיס, מורא געהאַט צו בלייבן ערנעץ שטעקן אין שטאָט, ווען אין תל-אביב וועט זיך אַלץ אָפּשטעלן — די אַרבעט, דער האַנדל, אַפילו דאָס עסן אין די רעסטאָראַנען.

עס איז געווען האַלב-צוועלף. נאָך אַ האַלבע שעה און דאָס גאַנצע יידישע ארץ-ישראל וועט אַרויס אין אַ זיבן-שעהדיקן שטרייך קעגן ענגלאַנד, וואָס דערגייט דעם יידישן ישוב די יאָרן.

אויף עלענבוי-גאַס, האַרט לעבן ים, זענען געווען צעוואַרפן אַרבעטער. שוין צעפאַרענע, צעפרעסענע פון שטויב און קאַלך. אַרום די לענדן — שטיקלעך הויזן. און די נאַקעטע לייבער — ברוינע, ערדענע, קופערנע — האָבן אַריינגעזאַפט אין זיך אַזוי

פיל זון, אזויפיל גאלד, וואָס דער הייסער טאָג האָט מיט רחבת געשפּרייט...

מענטש, קעמל, אייזל — אלע אין זיבן שווייסן — האָבן געשלעפט זעקלעך זאמד, זעקלעך צעמענט, זעקלעך זשוויר, גע-שלעפט הייסע עמערס סמאלע. דאָס אלץ האָט מען געשליידערט, געבראָקט אין אויפגעריסענע מאַשין-בייכער. די בייכער האָבן זיך גענומען דרייען. זשוויר-זאמד, צעמענט-סמאלע האָבן זיך גענומען מיין, האָבן זיך גענומען קנעטן מיט אזא געגרילץ, מיט אזא גע-ענבער, אז די ציין זענען געוואָרן אייליק. דעם אַספּאלט האָט מען געגאָסן אין טאטשקעס, זיי געפירט צו דער פריש-אויסגעברוקיר-טער גאס, וווּ מען האָט די זועגעלעך אויסגעליידיקט. וואַלץ-מאַשינעס מיט פאַרריסענע העלזער האָבן זיך געקייקלט איבערן אַספּאלט, אים אויסגעגלייכט, אים איינגעקוועטשט, איינגעפרעסט. און די צעפלאַמטע לופט איז פול געווען מיט עגבער-בוירעריי, מיט מאַטאַריסאָפּעריי, וואָס האָבן אָפּגעטעמפט די חושים, דעם מוח, אַנגעיאַנט אַ הינער-פלעט. געש האָט זיך אָפּגעשטעלט.

אַרבעטער האָבן זיך געקאָפּיעט אין זאמד, זיך טיף געקאָפּיעט ביזן איבער די בייכער, ביזן איבער די העלזער. זיי האָבן אַריינגע-פאַסט און פאַרפעסטיקט דאָ וואַסער-רערן, דאָ קאַנאַליזאַציע-רערן. אַנדערע האָבן אויפגעשטעלט אייזערנע טעלעגראַף-סלופּעס. איבער רוישטאָוואַניעס האָבן זיך געהויבן מוליאַרעס מיט טרענלעך-ציגל אויף די נאַקעטע פלייצעס. אין די הענט — עמערס קאַלך, עמערס ליים, עמערס צעמענט. און די זון האָט געברענט, און דאָס זאמד אונטער די פיס האָט געברענט, און די לופט אַן אַנגעגליטע האָט פון מאָל צו מאָל אַ ברען געטאָן.

געש האָט געקוקט אויף די יידישע אַרבעטער, אויף דער לאַנגער אַלענבירגאַס, וואָס האָט געווימלט מיט מענטשן, אויף דער אַראַבישער יפו, וואָס האָט זיך אַרויסגעהויבן פונם גרינעם ים און געוואַקלט ווייסן, צי יונה הנביא, ווען ער האָט זיך אויסבאַהאַלטן פון גאָט, איז ער טאַקע אַנטלאָפן אַהער קיין יפו, וווּ די פּלשתיים

האָבן געוויינט? ער האָט געוואָלט וויסן, צי אויף די זאָמדין פון תל־אביב, אַנדער־האַלבן שעה פון ירושלים, האָט טאַקע דער ייִדיִשער גאַט געפירט אַ לאַנגע מלחמה מיטן גאַט פון די פּלשתיים, מיט דגונען?

פון אַן אייזערנער קעלניע, וואָס האָט זיך געהויבן איבער אַ קנעט־מאַשין, איז אַראָפּגעשפּרונגען אַ יונג, שוואַרץ און אויס־געשמירט, ווי אַ קוימען־קערער. ער האָט אַ קוק געטאָן נעשן אין די אויגן אַריין און זיך געפרעגט מיט אַן אָפּן, צוגעלאָזט פנים: — דאַכט זיך, נעש?

— יאָ.

— כ'האָב אייך גלייך דערקענט, כ'האָב אייך אין 1922 גע־זען אין וואַרשע האָט דער אַרבעטער אַריינגערוקט נעשן אַ האַנט — זייט געגריסט אויפן כביש* פון תל־אביב.

די „שלום־הענט האָבן אַ ציטער געטאָן, זיך שטאַרקער אייִנגעקלאַמערט. אויגן האָבן זיך אָנגעקוקט מיט פרייד, זיך געוואָלט דערנרונטעווען, ווי ס'וואָלטן נישט געשטאַנען קיין צוויי ווילד־פרעמדע מענטשן, נאָר אַלמע באַקאַנטע. נעש האָט זיך געפרעגט:

— וואָס, מען רעדט נאָך אויפן כביש ייִדיש?

— מען רעדט, אוי, רעדט מען.

— איר זענט אַ לינקער פּועל־ציון?

— פאַרוואָס עפעס אַ לינקער? — האָבן די אויגן אַרויסגע־

פינקלט פונם אויסגעשמירטן פנים.

— ווייל איר רעדט נאָך ייִדיש.

— כ'בין נישט קיין לינקער.

— אַ רעכטער? — האָט נעש געפרובירט טרעפן.

— אויך נישט.

— וואָס דען זענט איר? — האָבן ביידע זיך צעלאַכט.

— כ'בין אַ פּשוטער אַרבעטער, וואָס איז נישט רעכט, וואָס

איז נישט לינק. און ייִדיש רעד איך נישט בלויז אין תל־אביב,

* כביש — שאַסיי.

כ'רעד אויך אויפן כביש. און אויפן כביש רעדט מען ערשט יידיש, ווייל אין תל-אביב היט מען זיך נאך.

— אזוינע ווי איר זענען פאראן א סך?

— א סך, א סך, — האָט אַ שטיקל געלעכטער אויפגעטוקט אינם אויסגעשמירטן פנים, ווי ס'טוקט אויף אַ שטיקל זון אין אַ פאַרוואַלקנטן הימל — און וואָס איז די נפקא-מינא, צי מען רעדט יידיש, צי העברעאיש? דער עיקר — האָט ער מיט די נאָר-קעטע הענט געוויזן אויף די ברייטע שאַסייען — דאָס אַלץ, וואָס איר זעט, האָבן יידישע אַרבעטער געמאַכט, דאָס אַלץ האָט דער יידישער אַרבעטער דורכגעזעצט און איינגעצעמנטעוועט מיט זיין אייגן בלוט און שווייס. און איצט לאָזט מען אונז אין לאַנד נישט אַרײַן. מען וואַרפט אונז צו סערטיפיקאַטן, ווי אין די פּוילישע שטעטלעך פלעגט דאָס אָנגעפרעסענע קהל צוואַרפן דורכפאַרנדיקע אַרעמעלייט „פלעטן אויף שבת“. אָפּשטעכן בערג, ליגן שאַסייען, אויסטרוקענען זומפן — וואָס מיר זאָלן נישט טאָן — קוקט דאָס „קולטורעלע“ ענגלאַנד אויף אונז קרום. אוי שמעקט נישט דעם ענגלאַנדער, וואָס דער ייד הייבט אָן איינצופירן דאָס עלעקטרישע לעמפל אינם אַראַבישן דאָרה אַרײַן. פאַר ענגלאַנד איז געזונטער, ווען דער אַראַבער וועט אין די אָוונטן זיצן אין דער פינסטער. עס האָבן זיך אַרום געשן גענומען קלייבן אַרבעטער. און כאַטש מען האָט דאָ אָפּגעשטעלט אַ מאַטאָר, דאָרט אַ מאַטאָר, איז אין די אויערן נאָך אַלץ געשטאַנען דאָס בויעריי. עס זענען אויך אונטערגעקומען סתם דורכגייער. די קנעט-מאַשין, די וואַלץ-מאַשין, די מאַטאָרס — אַלץ האָט אויסגעהויכט דעם אָטעם, אַלץ איז געבליבן ליגן, ווי נאָך אַ שלאַכט. ערשט איצט האָט מען גע-הערט, ווי דער שטילער ים שווענקט זיך אין דעם ווייסן זאַמדיקן ברעג.

אַ דורכגייער, מיט אַ ברייטער פּוילישער אויסשפּראַך, האָט אומדערוואַרט אַ זאָג געטאָן צו נעשן, ווי צו אַ לאַנדסמאַן:

— און איר, פּאַניע נעש, דאַרפט זיך נישט צוהערן צו די אַלע שיינע ריידעלעך. גענוג זיך שוין געפאַטשט אין די בייכלעך.

גענוג. מען דארף זיין אָביעקטיוו, ווייל דאָס גאַנצע תל-אביב, מיטן
 גאַנצן הוהאָ איז אַן ערשט-קלאַסישער „בלאָף“. ווער ס'קאָן, לעקט
 אָפּ אַ ביינדל און ס'איבעריקע איז בלאָף, בלאָף, בלאָף!
 — וואָס, — האָבן עטלעכע אַרבעטער זיך מיטאַמאָל צע-
 לאַכט, — איר זענט נעבעך פון די אָפגעברענטע, פון די נשרפים?
 וואָס, איר האָט שפעקולירט מיט „מגרשים“* און פאַרלוירן די
 פּאָר פּיאַסטערס?

— גאַנץ תל-אביב איז איין גרויסע שפעקולאַציע — איז דער
 פאַרבייגייער גרייט געווען ווייטער צו רעדן.

קיינער האָט זיך צו אים מער נישט צוגעהערט.
 ס'איז געווען מיטאַנצייט. עולם האָט געוואָרפן די אַרבעט.
 וווּ אַ געוועלבל, וווּ אַ געוועלבל, וווּ אַ סאָדע-בודקע — אַלץ האָט
 זיך צוגעמאַכט, אַלץ האָט זיך געשלאָסן. פון גאָס און געסל האָבן
 מענטשן געהאַלטן אין איין אַנקומען, געשטראָמט איבער דער
 לאַנגער אַלענבי-גאַס. וווּ אַן אויטאָמאָביל- און אַ דראָזשקע-
 אָפּשטעל, וווּ אַ דורכפּאָר, האָבן צען און צוועלף-יעריקע יינגלעך
 עס פאַרשטעלט מיט ליידיקע פּעך-פּעסער, מיט שטיקער בלעך.
 פּאָליציי, די ביקסן אין די הענט, זענען אָנגעפּאַרן אויף געפּאַנ-
 צערטע אויטאָמאָבילן, אויף מאַטאַציקלס. זיי האָבן אוועקגע-
 שאַרט די פּעסער, די שטיקער בלעך. און ווי נאָר די פּאָליציי-
 אויטאָמאָבילן זענען פאַרשווינדן, איז דאָס קליינוואַרג קריק אויס-
 געוואַקסן און די דורכפּאָר-פּלעצער זענען ווידער פאַרבאַריקאַדירט
 געוואָרן. אַלץ איז אָפּגעמאָן געוואָרן שנעל און שטיל, מיט פאַר-
 זאָרגטע הנימער, ווי דאָס וואַלט בלויז געווען אַן אָנהויב צו
 אַ לאַנגער „עכודה“, וואָס דאַרף ערשט קומען. דאָ און דאָרט האָט
 מען געוואָרנט דעם המון:

— רבותי, האַלט זיך רויק, לאָזט זיך נישט פּראָוואַצירן.
 ענגלאַנד האָט דאָ נישט צו טאָן מיט אירע האַלב-וויילדע שבטים.
 שטייט נישט אויף איין פּלאַץ, האַלט אין גיין.

(* מגרש — אַ שטיקל לאַנד צו בויען אַ הויז.)

און מען איז געגאנגען אין די טויזנטער, אין די צענדליק-טויזנטער. מענטשן, וואָס האָבן נאָר-וואָס געוואָרפן די אַרבעט די שייך — פאַרשטויבט, פאַרקאַלכט. די פנימער — פאַרביטערט, צעווייטיקט. די אַרבעטער האָבן אויסגעמיטן די אויסגעפּוצטע „ברוינע העמדלעך“, וואָס האָבן מאַרשירט, ווי זעלנער. די טויזנטער, די צענדליק-טויזנטער אַרבעטער זענען געגאנגען און האָבן געשוויגן, זענען אַנטקעגנגעגאנגען געפאַנצערטע אויטאָמאָבילן, ווי פּאַליציאַנטן זענען געשטאַנען מיט געלאָדענע ביקסן אין די הענט, געווען גרייט צו שיסן. און מיטאַמאָל אַ געלויף.

מען האָט דערטאַפט אין אַ זייטיק געסל אַ רעסטאָראַן, ווי די קעלנער האָבן נישט געוואָרפן די אַרבעט. יונגוואַרג האָבן פאַר-שמעלט טיר און פענסטער. דער רעסטאָראַטאָר, אַ חוצפהדיקער ייד, האָט זיך אַנטקעגנגעשמעלט:

— קודם-כל דאַרפן מיינע געסט אָפּעסן מיטאַגן!

— קודם-כל פאַרדינט אַזאַ ייד, ווי איר, פעטש!

דער רעסטאָראַטאָר האָט געכאַפט אַ פּלאַם אין פנים אַריין. ער האָט זיך קוים אַרויסגעריסן פונם המון. יונגוואַרג האָבן גענומען ברעכן שטולן, רייסן פענסטער. די קעלנער זענען אַרויס אין די ווייסע רעקלעך. זיי זענען אַרויס איבערגעשראַקענע, מורא געהאַט אַריינצוכאַפּן קלעפּ און זיך געבעטן:

— מיר האָבן געוואָרפן די אַרבעט... מיר האָבן געוואָרפן...

אַן ענגלישער ייד איז פאַרבייגעגאַנגען מיט צוויי דאַמען. ס'האַט אים לאַנג גענומען, ביז ער האָט דערטאַפט אַן אַרבעטער, וואָס זאָל זיך מיט אים אויסטענהן אויף ענגליש.

— דערצו האָב איך נישט געדאַרפט קומען קיין אַרץ-ישראל — איז דער ענגלענדער געוואָרן בלאַס פון כעס — דאָס האָב איך דאָך אין ענגלאַנד!

— און אויב איר מיינט, אַז אַרץ-ישראל איז אַ „האַלילענד“, און אַ „האַלילעננוויטש“, — האָט דער תל-אביבער אַרבעטער געענטפערט דעם ענגלישן ייד מיט מער כעס — האָט איר אַ טעות!

ענגלאַנד דריקט דעם ארץ־ישראל־ייד, דער רייכער ייד
 דריקט דעם יידישן אַרבעטער, טאַקע, ווי אין ענגלאַנד, און
 דאָס איז דער היינטיקער פּראָטעסט, דער היינטיקער שטרייך.
 נעש איז ווידער אַרײַן אין דער אַלענבֿיגאַס, געהערט, ווי
 מען וואָרנט דעם המון:

— לאַזט זיך נישט פּראָוואָצירן... האַלט אין גיין...

פּים האָבן זיך געהויבן, זױלן האָבן זיך געשאַרט איבער
 שטיין, איבער אַספּאַלט, זיך געטראָגן אַנטקעגן געפּאַנצערטע
 פּאַליציי־אויטאָמאָבילן. נעש האָט געוואָלט וויסן, צי אויף ארץ־
 ישראל איז טאַקע אָנגעפּאַלן אַ שלאָף, אַ חוּנ־המעגל־שלאָף, אויף
 קנאַפע צוויי טויזנט יאָר? און נאָכן שלאָף — די זעלבע אינער־
 לעכע רייסערייען — בריונים, הסתדרותניקעס? פּונם קרימלעכן
 שטילעט איז געוואָרן אַ רעוואָלוציע, פּונם רוימישן אָדלער — אַן
 ענגלישער לייב?

נעש איז מיטגעריסן געוואָרן מיטן המון, וואָס איז געגאַנג־
 גען אַ שטומער. און אַז די שטומקייט האָט זיך גענומען כּפּלען
 אויף צענדליקער טויזנט מילער און הערצער, איז די שטומקייט
 פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ געשריי, אין אַ געשריי פּון אַ גאַנצ
 פּאַלס.